

Српско археолошко друштво

Градски музеј Вршац

СРПСКО АРХЕОЛОШКО ДРУШТВО

XXXIX СКУПШТИНА И ГОДИШЊИ СКУП

Вршац, 2. - 4. јун 2016. године

Програм, извештаји и апстракти

Вршац 2016

Организациони одбор скупа

Драгана Митровић, градоначелница Града Вршца

Милан Филиповић, директор Градског музеја Вршац,

Миодарг Аралица, Градски музеј Вршац

Љиљана Томић Давидов, Градски музеј Вршац

Сања Ђурђевић, Дом омладине Вршац

Др Адам Црнобрња, председник Српског археолошког друштва

Др Војислав Филиповић, потпредседник Српског археолошког друштва

Мр Војислав Ђорђевић, секретар Српског археолошког друштва

Научни одбор скупа

Проф. др Душан Михаиловић, редовни професор, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду

Доц. др Дејан Радичевић, доцент, Филозофски факултет, Универзитет у
Београду

Др Драгана Антоновић, научни саветник, Археолошки институт, Београд

Др Наташа Миладиновић-Радмиловић, виши научни сарадник,
Археолошки институт, Београд

Др Адам Црнобрња, музејски саветник, Народни музеј у Београду

Др Селена Витезовић, научни сарадник, Археолошки институт, Београд

Др Надежда Гавриловић-Витас, научни сарадник, Археолошки институт,
Београд

Др Војислав Филиповић, научни сарадник, Археолошки институт, Београд

Приредили: Адам Црнобрња и Војислав Филиповић

Издавач: Српско археолошко друштво, Београд и Градски музеј Вршац

За издавача: Адам Црнобрња и Милан Филиповић

Штампа: Тули штампарија ДОО, Вршац

Тираж: 200

Бесплатан примерак

ISBN 978-86-80094-02-1

XXXIX скупштина и годишњи скуп Српског археолошког друштва
финансиран је средствима Министарства просвете, науке и технолошког
развоја Републике Србије и Града Вршца

ЧЕТВРТАК 2. ЈУН 2016.

од 10h Пријављивање учесника, **ГРАДСКИ МУЗЕЈ ВРШАЦ**, ул. Жарка Зрењанина 20, уплата обавезне котизације од 2.500 дин за учеснике који нису чланови САД, 1.500 дин за заједничку вечеру и 700 дин за екскурзију у Темишвар.

12h **Свечано отварање скупа - ГРАДСКИ МУЗЕЈ ВРШАЦ**

Поздравна реч:

Драгана Митровић, градоначелница Града Вршца

Милан Филиповић, директор, Градски музеј Вршац

др Адам Н. Црнобрња, председник САД

Коктел

13h **Пленарна сесија, НОВА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА БАНАТА**

16.30 **Рад по секцијама и сесијама**

Секција за праисторијску археологију (Градски музеј Вршац)

Секција за класичну археологију (Градски музеј Вршац)

Секција за средњовековну археологију (Градски музеј Вршац)

Секција за Биоархеологију 1/2 (Дом омладине)

Сесија терминолошки проблеми у археологији (Дом омладине)

НОВА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА БАНАТА

13h - Градски музеј Вршац

И. Ранимиров, М. Аралица, ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ГРАДСКОГ МУЗЕЈА ВРШАЦ ОД ДАНА ОСНИВАЊА ДО ДАНАС

М. Јевтић, М. Љуштина, Д. Јовановић, ОД МЕСТА ГДЕ СЕ ДУГО ЖИВИ ДО МЕСТА ПОСЛЕДЊЕГ ПОЧИНКА: АРХЕОЛОШКИ РЕПЕРИ МЛАЂИХ ПРАИСТОРИЈСКИХ КУЛТУРА У ЈУГОИСТОЧНОМ БАНАТУ

С. Ђурђевић, ТЕРИТОРИЈА ЈУЖНОГ БАНАТА У РИМСКО ДОБА

Д. Радичевић, НОВИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНИХ НАЛАЗИШТА У ДУПЉАЈИ

С. Трифуновић, К. Мишовић, М. Ћуковић, “ВИШЊЕВАЧА” КОД ПАДЕЈА И НОВА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА РАНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА У СЕВЕРНОМ БАНАТУ

Д. Николић, М. Пандуров, ГЕОФИЗИЧКА ИСПИТИВАЊА НА АРХЕОЛОШКОМ ЛОКАЛИТЕТУ ВИШЊЕВАЧА КОД ПАДЕЈА

Ј. Ђорђевић, В. Ђорђевић, ЛИВАДЕ КОД ПАНЧЕВА, СРЕДЊОВЕКОВНА ЦРКВА И НЕКРОПОЛА НА ЕНЕОЛИТСКОЈ ХУМЦИ - Резултати археолошких истраживања 2009-2013. године

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, В. Филиповић)

16.30h - Градски музеј Вршац

I. Jovanović, A. de Vareilles, J. Gaastra, S. Manem, C. Drost, M. Vander Linden, VIŠE OD PRVOG POGLEDA: REVIZIJA ARHEOLOŠKIH PODATAKA O ŠIRENJU RANE ZEMLJORADNJE NA ZAPADNOM BALKANU

M. Порчић, Т. Благојевић, К. Пенезић, С. Стефановић, КУЛТУРА, ДЕМОГРАФИЈА И КЛИМА ПОЧЕТКОМ НЕОЛИТА У ЈУГО-ИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

V. Filipović, P. Milojević, MINOAN (?) DAGGER FROM LIPOVAČKO GRADIŠTE (ALEKSINAC)

A. Капуран, И. Јовановић, РУЖАНА 2, ПРАИСТОРИЈСКА МЕТАЛУРШКА ПЕЋ ИЗ БАЊСКОГ ПОЉА КОД БОРА, ИСТРАЖИВАЊА 2015. ГОДИНЕ

M. Blečić Kavur, KASNOBRONČANODOBNE OSTAVE SJEVERNOG JADRANA

Дискусија / Discussion

M. Јевтић, М. Лазић, Р. Милић, О ДИГИТАЛИЗАЦИЈИ АРХЕОЛОШКЕ ГРАЂЕ И МОГУЋНОСТИМА ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НАЛАЗИШТА ИЗ МЛАЂЕ ПРАИСТОРИЈЕ У НОВОПАЗАРСКОМ КРАЈУ

V. Филиповић, НЕКА ЗАПАЖАЊА О КОМУНИКАЦИЈАМА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ НА ОСНОВУ ДИСТРИБУЦИЈЕ ОРУЖЈА ТОКОМ ПОЗНОГ БРОНЗАНОГ И СТАРИЈЕГ ГВОЗДЕНОГ ДОБА

V. Kavur, KAŽEM SVINJE SMO, MI SMO SVINJE...

P. Сремац, ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА ЛОКАЛИТЕТА ГРАДИНА НА БОСУТУ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, А. Црнобрња)
16.30h - Градски музеј Вршац

V. Petrović, SOME CONSIDERATIONS ABOUT THE ROMAN COMMUNICATION LINES BETWEEN TIMACHUS RIVER VALLEY AND THE LAND OF THE DENTHELETAE

П. Пејић, РИМСКИ КАСТЕЛ НА ПАЗАРУ У ПИРОТУ

П. Пејић, РАНОХРИШЋАНСКА БАЗИЛИКА INTRA MUROS НА САРЛАХУ У ПИРОТУ

А.Н. Црнобрња, Н. Мићовић, УПОТРЕБА ДРВЕТА И ЛАКИХ МАТЕРИЈАЛА У АРХИТЕКТУРИ СИНГИДУНУМА

Дискусија / Discussion

Р. Сремац, РИМСКИ КАТАНАЦ СА МАСКОМ ИЗ МОЛОВИНА КОД ШИДА

М. Ђукић, НАЛАЗИ АНТИЧКЕ КЕРАМИКЕ СА КАСТЕЛА И ХАНИШТА У БАЊА ЛУЦИ

Љ. Васиљевић, Ж. Вељковић, ВОТИВНИ СПОМЕНИК ПОСВЕЋЕН СОЛУ И АСКЛЕПИЈУ ИЗ АНТИЧКЕ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРУШЕВАЦ

М.Б. Вујовић, Ј. Давидовић, ВРХ ЗАПАЉИВЕ СТРЕЛЕ ИЗ САВЕ КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Б. Микић Антонић)

16,30h - Градски музеј Вршац

М. Husár, EARLY MEDIEVAL THRUSTING POLE ARMS FROM PRESENT-DAY SLOVAKIA AND MACEDONIA

М. Бугар, РЕЗУЛТАТИ СИСТЕМАТСКИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА “БЕДЕМ” - КАМПАЊА 2015.

Д. Гачић, ОРНАМЕНТИКА ТУРСКИХ ГЛИНЕНИХ ЛУЛА

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Н. Миладиновић-Радмиловић)

16,30h - Дом омладине

Ђ. Обрадовић, АРХЕОБОТАНИЧКА АНАЛИЗА САДРЖАЈА ОГЊИШТА СА НЕОЛИТСКОГ НАЛАЗИШТА ПАВЛОВАЦ ГУМНИШТЕ

D. Filipović, M. Natić, D. Dabić, M. Fotirić Akšić, U. Gašić, N. Stevanović, N. N. Tasić, FIRST ANALYSIS OF ARCHAEOLOGICAL STABLE ISOTOPES IN SERBIA: MEASURING $\delta^{13}\text{C}$ VALUES IN CHARRED FRUIT STONES OF CORNELIAN CHERRY

Д. Филиповић, С. de Vecdelievre, Ј. Јовановић, Т. Büdel, К. Пенезић, С. Стефановић, ИСПИТИВАЊЕ ИСХРАНЕ ПРВИХ ЗЕМЉОРАДНИКА И ПОПУЛАЦИОНЕ ДИНАМИКЕ У НЕОЛИТУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Ц. Попова, АРХЕОБОТАНИЧКИ НАЛАЗИ СА ФОРУМА СЕРДИКА – СОФИЈА

Т. Радишић, КОРИШЋЕЊЕ ЖИВОТИЊСКИХ РЕСУРСА У МЛАЂЕМ ГВОЗДЕНОМ ДОБУ – ФАУНА ИЗ ЗАТВОРЕНИХ ЦЕЛИНА СА НАЛАЗИШТА „СТАРИ ВИНОГРАДИ“ У ЧУРУГУ

С. Вуковић-Богдановић, П. Пејић, КОЊИ И МУЛЕ ИЗ РИМСКЕ ПУТНЕ СТАНИЦЕ MANSIO TURRES

М. Бугар, Ј. Булатовић, ЖИВОТИЊСКИ ОСТАЦИ ИЗ ЈЕДНЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ЈАМЕ НА ЛОКАЛИТЕТУ „БЕДЕМ“

Дискусија / Discussion

А. Јановић, А. Јашаревић, РЕЗУЛТАТИ АНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ СПАЉЕНИХ СКЕЛЕТНИХ ОСТАКА СА ЛОКАЛИТЕТА ВУЧИЋ-ЧЕТНИЦА, ГРАБОВИЦА, ГРЕЂАНИ, И ШАШ БАРА

П. Миленковић, К. Ђукић, М. Јевтић, М. Пековић, МИКРОСТРУКТУРНА АНАЛИЗА И ЗД РЕКОНСТРУКЦИЈА ПЕРФОРИРАНОГ ЉУДСКОГ ЗУБА СА ЛОКАЛИТЕТА МИХАЛЛОВ ПОНОР

М. Пејовић, П. Миленковић, К. Ђукић, ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈА ПОРЕКЛА ФРАГМЕНАТА СПОНГИОЗНЕ КОСТИ КОРИШЋЕЊЕМ МИКРОКОМПЈУТЕРИЗОВАНЕ ТОМОГРАФИЈЕ

Н. Миладиновић-Радмиловић, Д. Бизјак, Д. Вуловић, УЧЕСТАЛОСТ И ДИСТРИБУЦИЈА SUTURAE METORISAE КОД СТАНОВНИКА АНТИЧКОГ СИРМИЈУМА

Д. Вуловић, Н. Миладиновић-Радмиловић, С. Поп-Лазић, ГРОБ V ВЕКА СА ПРОСТОРА СЕВЕРНЕ КАПИЈЕ РОМУЛИЈАНЕ (ГАМЗИГРАД) – РЕЗУЛТАТИ АНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ

К. Ђукић, Т. Павловић, ПАЛЕОПАТОЛОШКА АНАЛИЗА ГРОБА 01/08 СА ЛОКАЛИТЕТА ПЕРЛЕК-ДИОКСИД; ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КАЛКАНЕО-ТАЛАРНА АРТРОДЕЗЕ И АНТЕВЕРЗИЈЕ ВРАТА БУТНЕ КОСТИ НА ХУМАНОМ ОСТЕОЛОШКОМ МАТЕРИЈАЛУ

М. Novak, А. Rimpf, S. Krznar, I. Janković, *‘VIŠE SUŠICA UMO-RI NEGO ŠTO ZLA RAT STVORI’ – SLUČAJ TUBERKULOZE NA KOSTURU DJETETA IZ KASNOSREDNJOVEKOVNOG ILOKA U KONTEKSTU SLIČNIH NALAZA S PODRUČJA SLAVONIJE*

Z. Premužić, P. Rajić Šikanjić, B. Mašić, ZDRAVLJE NOVOVJEKOVNIH STANOVNIKA ZAGREBA PREMA KOSTURNIM OSTACIMA S GROBLJA REMETE

A. M. Monge Calleja, Â. Araújo, A. P. Alves de Matos, A. L. Santos, THE DUALITY OF CHILDHOOD BONE POROSITY: POTENTIAL OF SCANNING ELECTRON MICROSCOPY ANALYSIS

Дискусија / Discussion

СЕСИЈА: ТЕРМИНОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ У АРХЕОЛОГИЈИ

(сесија, Р. Балабан, М. Митровић и Н. Ћосић)

16,30h - Дом омладине

Р. Балабан, Н. Ћосић, М. Митровић, КАКО ТУМАЧИМО ПРОШЛОСТ

А. Петровић, АНАЛИЗЕ ТРАГОВА УПОТРЕБЕ НА АРТЕФАКТИМА ОД ОКРЕСАНОГ КАМЕНА: ТЕРМИНОЛОШКА ПЕРСПЕКТИВА

С. Витезовић, ИЗМЕЂУ ТЕРМИНА И ТИПА: ПРОБЛЕМИ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ У ПРАИСТОРИЈСКОЈ КОШТАНОЈ ИНДУСТРИЈИ

М. Свилар, АНАЛИЗА КЕРАМИЧКИХ АСЕМБЛАЖА И У КАСНОМ НЕОЛИТУ НА ПРОСТОРУ ЦЕНТРАЛОГ БАЛКАНА: ПРОБЛЕМИ ТЕРМИНОЛОШКЕ НЕУЈЕДНАЧЕНОСТИ

М. Јанковић, ТЕРМИНОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ РИМСКИХ КУПАТИЈА ГОРЊЕ МЕЗИЈЕ

Дискусија / Discussion

ПЕТАК 3. ЈУН 2016.

9–12,30h Рад по секцијама и сесијама

Секција за палеолит и мезолит (Градски музеј Вршац)

Секција за Биоархеологију 2/2 (Дом омладине)

Сесија Нови резултати истраживања потиских заједница
(Градски музеј Вршац)

Сесија Технологија експлоатације сировина од праисторије
до средњег века (Дом омладине)

Сесија Учењаци, старинари, археолози – археологија у
светлу сопствене историје (Градски музеј Вршац)

13h **Одржавање XXXIX редовне Скупштине САД (Град-
ски музеј Вршац)**

14h **Пауза**

16h **Наставак рада по секцијама и сесијама**

20h **Заједничка вечера**

СЕКЦИЈА ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

**Интегративни приступ проучавању, заштити и презентацији
палеолитских налазишта у Србији и Црној Гори**

(секција, Д. Михаиловић)

9-12,30h - Градски музеј Вршац

И. Кајтез, ПЛЕИСТОЦЕНСКЕ РЕЧНЕ ТЕРАСЕ И ДИСТРИБУЦИЈА ПАЛЕОЛИТСКИХ НАЛАЗИШТА У ШУМАДИЈИ И ПОМОРАВЉУ

М. Радиновић, М. Јовановић, МОГУЋНОСТ РАЗЛИКОВАЊА ПАЛЕОЛИТСКИХ АРТЕФАКАТА И ГЕОФАКАТА У БЛИЗИНИ ЛЕЖИШТА МИНЕРАЛНИХ СИРОВИНА

И. Кајтез, ГИС ПРИСТУП МАПИРАЊУ ПАЛЕОЛИТСКИХ НАЛАЗИШТА НА ОТВОРЕНОМ ПРОСТОРУ И ПРОБЛЕМ ДЕФИНИСАЊА РЕЛЕВАНТНИХ ПАРАМЕТАРА

Д. Михаиловић, С. Кун, НОВИЈА РЕКОГНОСЦИРАЊА ПАЛЕОЛИТСКИХ ПЕЋИНСКИХ НАЛАЗИШТА У СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

Т. Доганџић, Ш.П. Мекферон, ОД ХУЗ ДО ФОРМАЦИОНИХ ПРОЦЕСА. МЕТОДОЛОШКЕ СМЕРНИЦЕ ЗА ИСТРАЖИВАЊА ПЛЕИСТОЦЕНСКИХ НАЛАЗИШТА

Дискусија / Discussion

С. Плавшић, БИХЕВИОРАЛНЕ РАЗЛИКЕ У КОРИШЋЕЊУ ПЕЋИНА У СРЕДЊЕМ И ГОРЊЕМ ПАЛЕОЛИТУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

С. Драгосавац, ТЕХНО-ЕКОНОМСКО ПОНАШАЊЕ У ОРИЈЕНТАЦИЈИ: СВЕДОЧАНСТВА ИЗ ШАЛИТРЕНЕ ПЕЋИНЕ

Д. Михаиловић, ПАЛЕОЛИТСКА ПЕЋИНСКА НАЛАЗИШТА КАО ОГРАНИЧЕНИ КУЛТУРНИ РЕСУРС

Н. Ћосић, (НЕ)ВИДЉИВА ПРАИСТОРИЈА – ПОСТОЈЕЋЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗАШТИТЕ И ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ
СЕСИЈА КОНТИНУИТЕТ И ДИСКОНТИНУИТЕТ ЖИВОТА
У ПРАИСТОРИЈИ, АНТИЦИ И СРЕДЊЕМ ВЕКУ

**(сесија, Н. Миладиновић-Радмиловић,
Н. Гавриловић Витас и Д. Вуловић)**
9-12,30h - Дом омладине

И. Јовановић, ТЕХНОЛОГИЈА ОКРЕСИВАЊА НА ПРЕЛАЗУ
ИЗ МЕЗОЛИТА У НЕОЛИТ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ

Д. Антоновић, КОНТИНУИТЕТ У УПОТРЕБИ КАМЕНИХ СИ-
РОВИНА

С. Витезовић, КОШТАНЕ СИРОВИНЕ КАО СИМБОЛ ПРЕСТИ-
ЖА И СТАТУСА ОД ПРАИСТОРИЈЕ ДО ДАНАС

С. Стаменковић, В. Иванишевић, Н. Миладиновић-Радмиловић,
ДОПРИНОС ПРОУЧАВАЊУ ПОГРЕБНЕ ПРАКСЕ НА ПРИМЕ-
РУ САХРАНА У МЕМОРИЈИ 2 НА НЕКРОПОЛИ МАЛА КО-
ПАШНИЦА – КАМЕНИТИЦА

Н. Гавриловић Витас, ПРОФАНИ И САКРАЛНИ ЖИВОТ НА
МЕДИЈАНИ: КОНТИНУИТЕТ И ДИСКОНТИНУИТЕТ ЖИВО-
ТА У КАСНОАНТИЧКОМ ПЕРИОДУ

С. Петковић, Д. Бизјак, ВОЈНИЧКА ПОПУЛАЦИЈА НА КАСНО-
АНТИЧКОЈ И СРЕДЊЕВЕКОВНОЈ НЕКРОПОЛИ НА ЛОКА-
ЛИТЕТУ СЛОГ У РАВНИ. КОНТИНУИТЕТ И ДИСКОНТИНУ-
ИТЕТ

Ž. Bedić, S. Krznar, M. Šlaus, ZARAZNE BOLESTI U SREDNJO-
VJEKOVNOJ I NOVOVJEKOVNOJ PODRAVINI NA PRIMJERU
TORČECA

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ
СЕСИЈА МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА
ГРУПНИХ И МАСОВНИХ САХРАНА
(сесија, Н. Шаркић, К. Ђукић и Д. Вуловић)
16-19,30h - Дом омладине

N. Šarkić, BONES ARE EVERYWHERE: AN INTRODUCTION TO THE METHODOLOGY OF EXCAVATION AND ANALYSIS OF COLLECTIVE AND MASS GRAVES IN DIFFERENT ARCHAEOLOGICAL CONTEXTS

С. Стефановић, Ј. Јовановић, М. Миљевић, С. Живановић, СТАРЧЕВАЧКА ГРУПНА ГРОБНИЦА НА ВИНЧИ ИЛИ МЕСТО НЕЛИТСКОГ ЗЛОЧИНА?

N. Montes Salas, A. Fernández Vilela, I. Pascual Pauner, M. Eulàlia Subirà, BURIAL CAVES IN NORTHERN SPAIN: PRELIMINARY INSIGHTS ON THE CHALCOLITHIC BURIAL AT THE FORADADA CAVE (CALAFELL, TARRAGONA)

A. Fernández-Vilela, N. Montes Salas, M. Eulàlia Subirà, PRELIMINARY RESULTS OF THE CREMATIONS FROM FORADADA SEPULCHRAL CAVE (TARRAGONA, SPAIN)

A. Janović, METHODS FOR IDENTIFICATION MULTIPLE INDIVIDUALS IN CREMATION BURIALS

M. Saqqa Carazo, THE IMPORTANCE OF DENTAL STUDIES IN COLLECTIVE GRAVES: AN EXAMPLE OF THE LATE BRONZE AGE IN PALESTINE

L. Muñoz Ugarte, N. Sarkic, J. Herrerin, HOW TO FACE AN OSSUARY: THE CASE OF THE MEDIEVAL NECROPOLIS OF PRÁDENA DEL RINCÓN (SPAIN)

N. Šarkić, THE EXCAVATION AND ANALYSIS OF HUMAN REMAINS FROM THE WAR HOSPITAL DURING THE PENINSULAR WAR (1807–1814), BUITRAGO DE LOZOYA (SPAIN)

Дискусија / Discussion

СЕСИЈА НОВИ РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА
ПОТИСКИХ ЗАЈЕДНИЦА

(сесија, Н. Мирковић-Марић и М. Марић)

9-12,30h - Градски музеј Вршац

A. Anders, P. Raczky, THE FORGOTTEN/UNFORGOTTEN TISZA CULTURE — CURRENT STATE OF RESEARCH IN HUNGARY

Z. Siklósi, SOCIAL INTERACTIONS OF LATE NEOLITHIC COMMUNITIES IN EASTERN HUNGARY

N. Mirković-Marić, KERAMIKA POTISKIH ZAJEDNICA NA PROSTORU SEVERNOG I SREDNJEG VOJVODANSKOG BANATA

M. Marić, IDOŠ GRADIŠTE – ISTRAŽIVANJA 2014-2015. GODINE

P. Mertl, J. Pendić, PRELIMINARNI REZULTATI GEOMAGNETNIH SNIMANJA NA LOKALITETU IDJOŠ GRADIŠTE, KIKINDA: NEOLITSKI KOMPLEKS I BRONZANODOBNA FORTIFIKACIJA

Дискусија / Discussion

K. Sebők, WHERE EAST THINKS A BIT LIKE WEST: PUSZTATASKONY -LEDENCE 1. (HUNGARY) (Poster prezentacija)

СЕСИЈА: ТЕХНОЛОГИЈА ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ СИРОВИНА
ОД ПРАИСТОРИЈЕ ДО СРЕДЊЕГ ВЕКА
(сесија, С. Витезовић и Д. Антоновић)
10-12,30h - Дом омладине

С. Витезовић, Д. Антоновић, ТЕХНОЛОГИЈА ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ СИРОВИНА – НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПРОУЧАВАЊА

Д. Антоновић, РУДНИЦИ БАКРА У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

Д. Антоновић, В. Димић, ЕКСПЛОАТАЦИЈА РУДЕ БАКРА НА ЛОКАЛИТЕТУ ПРЉУША НА МАЛОМ ШТУРЦУ

М. Radivojević, PAINT IT BLACK: THE RISE OF METALLURGY IN THE BALKANS

Р. Балабан, ДРУШТВЕНА УЛОГА БАКАРНИХ ПРЕДМЕТА У КАШНОМ НЕОЛИТУ СРБИЈЕ

Дискусија / Discussion

Т. Sekelj Ivančan, Т. Marković, PRIMARNA OBRADA ŽELJEZA U NIZINI RIJEKE DRAVE TIJEKOM ANTIKE I RANOG SREDNJEG VIJEKA – IZVOR SIROVINE

В. Krištofić, KOŠTANA INDUSTRIJA S NALAZIŠTA JAKOVO-KORMADIN (ZBIRKA ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU)

С. Витезовић, КОШТАНЕ СИРОВИНЕ У МЕТАЛНА ДОБА

С. Beldiman, М. Negru, D.M. Sztancs, BONE AND ANTLER ARTEFACTS DISCOVERED AT ROMULA

В. Бикић, У. Војводић, ДИСТРИБУЦИЈА КЕРАМИКЕ И ИЗВОРИ СИРОВИНА НА ПРОСТОРУ СРЕДЊОВЕКОВНОГ РАСА

Дискусија / Discussion

**СЕСИЈА: УЧЕЊАЦИ, СТАРИНАРИ, АРХЕОЛОЗИ -
АРХЕОЛОГИЈА У СВЕТЛУ СОПСТВЕНЕ ИСТОРИЈЕ**

(сесија, А.Д. Бандовић и Ј.Д. Митровић)

9-12,30h / 16-19h - Градски музеј Вршац

М. Милосављевић, ЗА ИСТОРИЈУ ИДЕЈА У АРХЕОЛОГИЈИ

В.В. Михајловић, АРХИВИРАЊЕ И ИСТОРИЈА АРХЕОЛОГИЈЕ

D. Medin, RAZVOJ PRAVNOG OKVIRA ZAŠTITE KULTURNE VAŠTINE U CRNOJ GORI DO POČETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA

Д. Михаиловић, В. Димитријевић, М. Роксандић, Ј. Боровић-Димић, ЂОКО ЈОВАНОВИЋ И ПОЧЕЦИ ИСТРАЖИВАЊА ПАЛЕОЛИТА У СРБИЈИ

L. Coltofean, ZSÓFIA TORMA: A PIONEER OF PREHISTORIC ARCHAEOLOGY IN NINETEENTH-CENTURY TRANSYLVANIA

Дискусија / Discussion

D. Periša, FRANJEVAČ KRUNOSLAV MISILO I ARHEOLOGIJA

Ј.Д. Митровић, МУЗЕАЛЦИ СТАРОГ БЕОГРАДА: АНТОН-АНТА МУДРОВЧИЋ, МИЛАН Т. МИТИЋ И ДУШАН Ђ. КАРАПАЊИЋ

В.Д. Михајловић, КОНЦЕПТ РОМАНИЗАЦИЈЕ И РИМСКЕ СТУДИЈЕ У СРБИЈИ: ПОЧЕЦИ

М. Ковач, DR DANICA PINTEROVIĆ I ZAČECI SUSTAVNOG BAVLJENJA ARHEOLOGIJOM U MUZEJU SLAVONIJE

И. Живаљевић, ЂЕРДАПСКИ РИБОЛОВИ У (ДАЛЕКОЈ) ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ: ЧИТАЊА МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА 'АЛАСА' У СРПСКОЈ АРХЕОЛОГИЈИ

Дискусија / Discussion

Д. Гачић, В. Богосављевић Петровић, КАРАШ - ПРВО АРХЕОЛОШКО ИСКОПАВАЊЕ МИОДРАГА ГРБИЋА

А. Старовић, ВЛАДИМИР ФЛУКС И ХЕТИ ГОЛДМАН: АМЕРИЧКА „ЕКСКАУРЗИЈА“ У СРПСКУ АРХЕОЛОГИЈУ 1930-ИХ

А.Д. Бандовић, НАУЧНЕ МРЕЖЕ МИОДРАГА ГРБИЋА И ЊЕГОВИ „УЧЕНИЦИ“ КОСТА НОВАКОВИЋ И ВЛАДИМИР МИЛОЈЧИЋ

М.А. Јанковић, АРХЕОЛОШКО ПУТАЊЕ АДАМА ОРШИЋА СЛАВЕТИЋА ТОКОМ И ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Н.С. Димитријевић, СЕРГЕЈ ДИМИТРИЈЕВИЋ

Дискусија / Discussion

СУБОТА 4. ЈУН 2016.

Екскурзија у Темишвар

9h **Полазак у Темишвар**

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УПРАВНОГ ОДБОРА САД ОД ЈУНА 2015. ДО МАЈА 2016. ГОДИНЕ

На XXXVIII изборној Скупштини Српског археолошког друштва, одржаној у Пироту од 4. до 6. јуна 2016. године, изабрано је ново руководство и тела Друштва. **Управни одбор сачињавају:** Адам Црнобрња (председник), Војислав Филиповић (потпредседник), Војислав Ђорђевић (секретар), Наташа Миладиновић-Радмиловић, Ивана Пашић и Душан Михаиловић (чланови). За новог уредника **Гласника САД** изабран је Дејан Радичевић, који је такође и члан Управног одбора. У **Надзорном одбору** су Дивна Гачић, Тони Чершков и Јелена Цвијетић, а у **Суду части** Теодора Томашевић Бук, Марко Вуксан и Смиљана Додић.

Новоформирани Управни одбор Српског археолошког друштва одржао је, између две годишње скупштине, шест седница. Поред рада у оквиру самих седница, УО је имао активну и успешну кореспонденцију и сарадњу по питању решавања текућих проблема и мимо самих седница.

Питање чланства у Друштву било је једно од приоритетних, и његовом решавању морали смо одмах да приступимо. Крајем лета 2015. године, увидом у списак плаћених чланарина установљено је да је Друштво у том тренутку, у складу са Статутом, имало свега 83 пуноправна члана. Због тога је Управни одбор донео одлуку да ће сви чланови који уплате заостале чланарине за 2014. и 2015. годину, без обзира на ранија дуговања, моћи да реактивирају своје пуноправно чланство у Друштву. У овоме тренутку Српско археолошко друштво има 201 редовног члана.

Формирана је и нова редакција Гласника САД у саставу: Драгана Антоновић (Археолошки институт, Београд), Гордана Јеремић (Археолошки институт, Београд), Наташа Миладиновић-Радмиловић (Археолошки институт, Београд), Ђорђе Јанковић (Београд), Андреј Обломски (Москва), Анастасиос Антонaras (Солун), Роберт Вејлон (Ан Арбор) и секретар Војислав Ђорђевић (Народни музеј, Панчево).

Будући да Гласник САД већ дужи низ година излази са закашњењем од једне године, решавање тог питања било је једно од приоритетних. Управни одбор је дискутовао о молби упућеној Редакцији Гласника од учесника пројекта “Археолошка топографија Баната” да се у Гласнику САД 30 објави писмо колеге П. Медовића којим се оспоравају резултати поменутог пројекта и одговор учесника у пројекту. Будући да Редакција поводом тог случаја није имала већинско мишљење, већинска одлука УО САД била је да се тај материјал не објави у Гласнику, како је на крају и учињено. Можемо додати да смо на последњој седници одлучили да се та писма уврсте у материјал за Скупштину која је планирана за Вршац и да ће се о том случају дискутовати у оквиру тачке дневног реда посвећене проблемима у струци. Истовремено је донета и одлука да у најкраћем могућем року буде припремљена и свеска бр. 31 Гласника САД (за 2015), те да се она има издати од сопствених средстава, док ће се од средстава која ћемо тражити од Министарства културе РС током 2016. године припремити и штампати Гласник 32. Уз велико залагање уредника Гласника, Дејана Радичевића, и сарадњу колега који су у изузетно кратком року предали радове за свеску бр. 31, тај наш план је успео. У тренутку писања овога извештаја Гласник САД 31 већ је спреман за улазак у штампу, док је предаја радова за Гласник САД 32 у току. Тако ће, након више година кашњења, Гласник САД најзад поново излазити редовно, за годину у којој се и штампа. Међутим, пред стручним и научним гласилом нашег Друштва појавио се један други проблем, односно поновно његово скидање са листе бодованих научних часописа. Разлог томе нисмо успели да јасно утврдимо. И поред тога што смо надлежном Матичном одбору упутили два званична дописа, те контактирали и надлежне у Министарству просвете науке и технолошког развоја РС, никакав конкретан одговор нисмо добили. Од враћања Гласника на поменути листу нећемо одустати, и надамо се да ће та ситуација у наредним месецима бити разрешена. У међувремену, представници Друштва узели су учешће и на састанку поводом унапређења српских на-

учних часописа, одржаном у Народној библиотеци Србије, а у оквиру пројекта *Revisiting Open Access Journal Policies and Practices in Serbia*. Имајући у виду да електронске верзије старих бројева Гласника, као и многих других часописа, нису више доступне у оквиру сервиса *scindeks*, колегиница Селена Витезовић је иницирала њихово постављање на интернет у оквиру сервиса *Academia.edu*. Тим поводом су колегиница Селена Витезовић и колега Јован Митровић организовали рад групе студената који ће скенирати старе бројеве Гласника, не би ли у скорој будућности постојала могућност отвореног приступа свим бројевима Гласника.

Из штампе је, у суиздаваштву са Благом Сирмијума, изашао и тематски зборник Секције за биоархеологију, *Bioarheologija na Balkanu. Metodološke, komparativne i rekonstruktivne studije života u prošlosti* (urednice Nataša Miladinović-Radmilović i Selena Vitezović), док се монографија колегинице Селене Витезовић, *Методологија проучавања праисторијских коштанних индустрија (Methodology of studying prehistoric bone industries)* за коју су такође обезбеђена средства путем конкурса код Министарства науке, налази пред предајом у штампу. Са колегом Душаном Борићем, са универзитета у Кардифу, постигнут је начелни договор да ће Српско археолошко друштво бити издавач његове двојезичне монографије *Posmrtni obredi na Lepenskom Viru: obrasci pogrebne prakse / Deathways at Lepenski Vir: Patterns in Mortuary Practice*, док ће сам аутор обезбедити сва неопходна финансијска средства за ту публикацију.

Након више година, остварена је и значајнија међународна размена публикација, у оквиру које нам је Археолошки музеј у Загребу доставио 37 својих најновијих издања. Све примљене публикације су депоноване у библиотеци Одељења за археологију, Филозофског факултета у Београду, и заведене у оквиру библиотеке Српског археолошког друштва.

У периоду на који се односи овај извештај Друштво је за средства конкурисало на јавним конкурсима код Министарства културе (за Гласник 32) и Министарства просвете и науке (за годишњи

скуп), и на оба конкурса су нам средства, у већој или мањој мери, и одобрена, те очекујемо потписивање уговора за њих. За потребе потписивања наведених уговора поново је отворен нови буџетски подрачун за посебне намене. Поред тога, Друштво је на јавним конкурсима конкурисало, као и претходних година, и код општине Жабал, као и код АП Војводине за пројекат *Археолошки парк Чуруг*, који испред Музеја Војводине води колега Станко Трифуновић. Средства за пројекте колеге Трифуновића, за која смо конкурисали, још увек нису одобрена.

У складу са ставовима изнетим на XXXVIII Скупштини САД у Пироту, Управни одбор је покренуо поступак за промену Статута. Свим члановима упућен је позив за достављање сугестија, предлога и примедби на пригодном обрасцу. У предвиђеноме року, од 8. јанура до 11. марта 2016. године, стигао је само један предлог за измену једнога члана Статута. Управни одбор је закључио да не постоји шире интересовање за промену Статута, те је донео одлуку да се до даљњег обустави поступак његове измене. Поступак ће бити поново покренут ако се испостави да су крупније измене Статута неопходне, или тек у години пред наредну изборну Скупштину, будући да се једини приспели предлог и односио на начин гласања.

У протеклих годину дана било је и неколико ситуација у којима је Друштво морало да се огласи и стане у одбрану струке и својих чланова. Најпре бих истакао срамни случај затрпавања ранохришћанске базилике на локалитету Кладенчиште, село Шпај код Беле Паланке. Тим поводом Друштво је реаговало са општењем упућеним свим новинским агенцијама и редакцијама, што је имало извесног одјека у јавности. Након те објаве „случај“ базилике је поново заживео у медијима, и ми смо наступили са неколико текстова у дневним и недељним новинама, али је недостајала добра воља виших инстанци да се поступа по начелима струке, и да се остаци овога објекта поштеде и сачувају за будућа покољења. Као и претходних година, и овога лета у медијима су наступали представници удружења грађана *Археоматери Ср-*

бије. У два наврата, након наступа представника археоаматера на Радио Београду, надлежној редакцији скренули смо пажњу на то да је недопустиво промовисати псеудонауку и сумњиве радње, а при том игнорисати постојање струковних удружења. То је резултирало добијањем термина на радио програму у истим емисијама у којима су претходно наступали археоаматери, ради појашњења разлике између лаичког и стручног бављења археологијом.

Почетком 2016. године у веома непријатној ситуацији нашла се колегиница Миљана Радивојевић. Њу су, оптужбама за плагирање докторске дисертације, анонимним мејловима покушале да дискредитују особе које су се потписивале као „група археолога из Србије“. Поводом тога Друштво је уверавања да се против колегинице Радивојевић никада није водио никакав спор пред Судом части САД, као и да нам није познато постојање неформалних група археолога, званично доставило McDonald Institute for Archaeological Research, University of Cambridge и Institute of Archaeology, University College London, на чије су адресе оптужбе слате. У одговорима које смо примили похвално су се изразили о нашим етичким стандардима и процедурама. Међутим, цела та ситуација оставља лош утисак, имајући у виду да напади на колегиницу Радивојевић не штете само њој, већ проносе и веома лош глас о томе шта се из Србије може очекивати, ма колико се ми трудили у покушајима да одбранимо достојанство наших чланова и наше струке.

На крају, Управни одбор Српског археолошког друштва захваљује се нашем овогодишњем домаћину, Градском музеју Вршац, на организацији XXXIX годишњег скупа и скупштине САД, који је по броју пријављених реферата већ претекао све претходно одржане.

Адам Н. Црнобрња
Председник Српског археолошког друштва

**ИЗВЕШТАЈ О ФИНАНСИЈСКОМ ПОСЛОВАЊУ
СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА**

За период од 1.1.-31.12.2015. године

Приходи:

Донације :

- Општина Жабаљ.....	200.000,00
- Министарство културе	540.000,00
- Министарство просвете и науке.....	250.000,00
- Музеј Војводине.....	680.000,00
Приходи од камате.....	748,06
Позитивне курсне разлике.....	15.312,57
Чланарине	39.027,90
Котизације	4.977.938,71
Укупно	6.703.027,24

Расходи:

Канцеларијски материјал.....	21.558,98
Средства за хигијену.....	5.221,61
Штампа „Гласник САД“.....	249.315,00
Штампа публикација	185.048,60
Штампа рекламног материјала (за скуп).....	660.853,78
Банкарска провизија	19.731,41
Путне дневнице.....	929.771,43
Ауторски хонорари	449.581,88
Превоз (за скуп).....	426.100,00
Смештај (за скуп).....	422.100,00
Остали ситни трошкови (за скуп).....	81.400,00
Уговори о делу (за скуп).....	128.164,56
Птт трошкови.....	1.476,00
Трошкови репрезентације (за скуп)	1.749.226,09
ИСБН, ЦИП	10.000,00
Остали ситни трошкови.....	27.505,80
Негативне курсне разлике	14.764,49
Укупно.....	5.381.819,63

Нераспоређени вишак прихода над расходима.. 1.321.207,61

Подносилац извештаја Маја Јовановић

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

На скупу Српског археолошког друштва у Пироту 2015. године, у оквиру сесије „Problems of identification and interpretation of Palaeolithic open-air sites in South East Europe“, представљено је више реферата посвећених проучавању палеолитских налазишта на отвореном простору.

Након сесије, одржан је састанак Секције на коме су размотрени проблеми везани за истраживање палеолитских и мезолитских налазишта. Одлучено је да се у оквиру секције организују радне групе које би се размотриле критеријуме и стандарде у следећим областима: а) палеогеографска, геоархеолошка и биоархеолошка проучавања, б) методологија археолошких истраживања и ископавања, в) методологија обраде археолошких налаза, г) заштита и презентација налаза и налазишта, д) међународна сарадња, ђ) могућности академског и научног усавршавања, е) издавачка делатност.

Душан Михаиловић
председник Секције за палеолит и мезолит САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни годишњи састанак Секције за праисторијску археологије САД одржан је током редовног годишњег скупа САД у Пироту 4. јуна 2015. године. Том приликом приказано је укупно 11 реферата, док је секцији присуствовало више од 40 колега (у сали је било 25 столица, па су се слушаоци колегијално ротирали). Нажалост, иако је за секцију било пријављено више реферата, мора се поменути да део колега није могао да дође на скуп због познатог финансијског стања у земљи, па чак ни неке колеге којима је то раније било обезбеђено преко матичних институција.

Посебно задовољство представља чињеница да су на секцији своје реферате приказале и колеге из Бугарске, које су нас упознале са обимним и дуготрајним истраживањима неолитских локалитета у југозападној Бугарској, а који су резултат изградње тамошњих аутопутева.

Војислав Филиповић
председник Секције за праисторијску археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

У протеклих годину дана одржан је само један, редовни састанак Секције за класичну археологију, у оквиру 39. скупштине и годишњег скупа Српског археолошког друштва, 5. јуна 2015. године у Пироту. Раду секције присуствовало је нешто више од 20 колега, и том приликом изложено је девет реферата.

Адам Н. Црнобрња
председник Секције за класичну археологију

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни јесењи састанак Средњовековне секције САД одржан је 04. и 05. децембра 2015. године у Хајдукову и Суботици. Домаћини скупа била су Међуопштински завод за заштиту споменика културе из Суботице и Градски музеј у Суботици. Према раније установљеном програму, како је то већ уобичајено, предвиђено је да први дан буде посвећен стручним рефератима и радном састанку Секције, док је за други дан планиран обилазак Суботице. Састанак је окупио 30 колегиница и колега из различитих делова Србије, а као гости су присуствовали М. Воронцова и А. Воронцов (Музејски комплекс „Куликово поље“ у Тули, Русија).

Након поздравне речи домаћина, уследили су реферати посвећени археолошким истраживањима домаћина скупа. На почетку је З. Недељковић (Међуопштински завод за заштиту споменика културе, Суботица) сумирао последње две деценије заштитних археолошких истраживања на северу Бачке, а потом су А. Секереш и Н. Димовски (Градски музеј у Суботици) презентовале резултате истраживања на локалитетима Капоња у Таванкуту и Позајмиште у Фекетићу. На крају овог блока реферата је Д. Радичевић (Филозошки факултет Универзитета у Београду) реферисао о резултатима истраживања обављених последње две године на локалитету Манастириште у Мајдану.

Поподневни блок реферата отворила је В. Гргуровић (Градски музеј Врбас) која је говорила о новим истраживањима локалитета Шуваков салаш код Врбаса, а потом је Ћ. Јанковић представио резултате свог археолошког путовања у Грушево на Тиси под Карпатима. Након тога су Е. Зечевић и С. Фидановски (Народни музеј у Београд) известили о истраживањима локалитета Мраморје у Својдругу код Бјине Баште, док је В. Миливојевић (Народни музеј Аранђеловац) говорио о истраживањима локалитета Ђурине Ћелије на Руднику. У вези са актуелним истраживањима на Руднику, Д. Радичевић је присутне упознао са најзначајнијим открићем прошлогodiшње кампање – великим типаром кнеза Лазара Хребелановића.

За крај су остављени реферати који се нису непосредно тицали теренских радова. Млади колега М. Мучибабић је представио резултате петрографске анализе кухињских лонаца са локалитета Градина на Јелици, док је Д. Гачић (Музеј града Новог Сада) пренела утиске са отварања нове сталне поставке Народног музеја у Шапцу.

Након реферата одржан је радни састанак Секције, који је овог пута био и изборног карактера. За председника Средњовековне секције САД у наредном четворогодишњем мандату једногласно је изабрана Бранислава Микић–Антонић, музејски саветник Градског музеја у Бечеју. Други део уобичајено је био посвећен актуелним проблеми струке. Као посебно важна наметнула се тема све већег броја упражњених радних места, на која се не запошљавају млади археолози, већ се потпуно затварају или додељују другим струкама. Одлучено је да се о овом проблему извести у Управни одбор САД, како би се предузели одређени кораци да се надлежним установама, на првом месту Министарству културе и информисања РС укаже на тај проблем.

Љубазни домаћини су следећег дана организовали посету Градском музеју и обилазак Синагоге и Градске куће у Суботици, након чега је састанак званично завршен. Домаћинима дугујемо и захвалност за успешан рад и веома пријатан боравак у Хајдукову и Суботици.

Дејан Радичевић
председник Средњовековне секције САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

Секција за биоархеологију је на XXXVIII Годишњем скупу у Пироту учествовала са радовима у оквиру опште Биоархеолошке секције (председавала Н. Миладиновић-Радмиловић) и са радовима у оквиру тематске сесије „Маркери окупационог стреса као показатељи социјалних, економских и полних разлика у друштву” (организатори К. Ђукић и Н. Миладиновић-Радмиловић). Учествовали су стручњаци са Археолошког и Балканолошког института у Београду, Филозофског, Медицинског и Стоматолошког факултета Универзитета у Београду, Института за онкологију и радиологију Србије, Музеја града у Београду, National Institute of Archaeology with Museum, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, English Heritage, London, Universidad Autónoma de Madrid. Укупно су представљена 22 рада, која су хронолошки обухватила период од неолита до средњег века. Тематски радови су обухватили антрополошке, археоботаничке и археозоолошке анализе, као и анализе коштаних артефаката. За председницу секције (за период 2016–2019. године), изабрана је др Наташа Миладиновић-Радмиловић, виши научни сарадник, биофизички антрополог из Археолошког института у Београду.

У марту 2016. године из штампе је изашла друга свеска Радова Биоархеолошке секције САД, под насловом Bioarcheologija na Balkanu. Metodološke, komparativne i rekonstruktivne studije života u prošlosti (Bioarchaeology in Balkans. Methodological, comparative and reconstructive studies of life in the past), коју су приредиле Н. Миладиновић-Радмиловић и С. Витезовић, у издању Блага Сирмиума и САД (ISBN 978-86-84457-17-4). Зборник садржи 12 радова методолошке природе и студије случаја са територије Балкана о реконструкцији живота у прошлости, од праисторије до средњег века. Следећа свеска радова планирана је за почетак 2017. године.

Наташа Миладиновић-Радмиловић
председница Биоархеолошке секције САД

Селена Витезовић

**ОДБРАЊЕНИ РАДОВИ НА ОДЕЉЕЊУ ЗА
АРХЕОЛОГИЈУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
У БЕОГРАДУ У 2015. ГОДИНИ**

ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

- Богосављевић-Петровић Вера - *Развој индустрије окресаног камена у винчанској култури на територији Србије*
- Васиљевић Б. Љубиша - *Експлоатација и значај термалних извора у римским провинцијама на територији Србије*
- Газивода Дејан - *Антички култови на тлу Црне Горе*
- Дмитровић Катарина - *Сахрањивање у културама бронзаног доба у западном Поморављу*
- Ђуричић Љиљана - *Атрибутска анализа окресаних камених артефаката*
- Мрђић Немања - *Војна иконографија од 3. до 5. века на простору Илирика*
- Пејић Предраг - *Античка топографија пиротског краја*
- Стаменковић Соња - *Технологија производње стакла и производни центри на простору Средоземне Дакије*
- Филиповић Војислав - *Наоружање и ратничка опрема у културама бронзаног и старијег гвозденог доба на територији Србије, Македоније, Црне Горе и Албаније*
- Црнобрња Адам - *Античка насеља, фортификације и комуникације у југоисточном делу Доње Паноније*

ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ

- Богдановић Соња - *Животиње у римским амфитеатрима. Студија случаја амфитеатра у Виминацијуму*
- Милосављевић Моника - *Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији*
- Михајловић Д. Владимир - *Проблем културних односа локалних заједница и римске државе: Студија случаја на простору приписаном Скордисцима*

- Марић Марија - *Веза касноантичких вила рустика са организацијом рударства и металургије на Централном Балкану*

МАСТЕР СТУДИЈЕ

- Арсенијевић Ружица - *Раст и развој новорођенчади на Лепенском виру у транзиционом периоду (6200-5900. п.н.е.)*
- Бачлија Младен - *Матрице насељавања у старчевачкој култури – студија случаја север Бачке*
- Војводић Угљеша - *Археолошка сведочанства о властеоској сахрани у средњовековној Србији*
- Гавриловић Никола - *Технологија окресивања у доњем и средњем палеолиту западног Поморавља: Окресана камена индустрија са локалитета Самаила – Влашка глава*
- Дега Аманда - *Градитељска делатност Омрида као показатељ просперитета северне Палестине у IX веку п.н.е.*
- Драгосавац Софија - *Технологија окресивања сечива из орињасијенског слоја Шалитрене пећине*
- Кречковић Марија - *Исхрана у Бердапу (9500-5500. година пре н.е.): резултати функционалне краниометрије*
- Марин Марија - *Акватичке активности становника Бердапа (9500-5500 г. п.н.е.): егзостозе спољашњег слушног канала и трагови активности на посткранијалном скелету*
- Младеновић Теодора - *Значај животиња у економији насеља из 7-13. века на локалитету Панчево-Ливаде (јужни Банат)*
- Михаиловић Даница - *Мезолитски окресани камен са локалитета Ливари и Дамнони 3 на Криту*
- Плавшић Сенка - *Просторна дистрибуција изгорелих артефаката у слоју 3 Велике Баланице*
- Радишић Теодора - *Коришћење животињских ресурса у млађем гвозденим добу – фауна из затворених целина са локалитета “Стари виногради” у Чуругу*
- Радосављевић Бојана - *Средњовековна грнчарија са Рудника: типолошко-статистичка анализа*
- Ристић Александар - *Средњовековна жупа Левач у светлу археолошких истраживања*

- Стаменковић Александар - *Примена фотограметрије у археологији*
- Стојић Горан - *Налази була са некропола Виминацијума*
- Шуњеварић Вукашин - *Праћке и праћкаши – заборављена вештина античког Медитерана*

ДИПЛОМСКИ И ЗАВРШНИ РАДОВИ

- Вујичин-Матић Марија - *Латенски налази на територији општине Бач у светлу културе млађег гвозденог доба у Бачкој*
- Ђелошевић Павле - *Старије гвоздено доба у западном Поморављу: облици гробне архитектуре*
- Живановић Саша - *Група металних налаза са Мироча као прилог проучавању гвозденог доба североисточне Србије*
- Зонић Милена - *Накит и елементи ношње гласиначке културе у старијем гвозденом добу*
- Јаношевић Јанко - *Халколитска архитектура јужног Леванта: регионалне варијанте*
- Јевремовић Витомир - *All is Virtual Heritage пројекат*
- Костић Вук - *Методологија подводне археологије – примена модерних технологија на примеру локалитета Улубурун у Турској*
- Марјановић Јелена - *Насеља Болераз групе на простору јужне Бачке на примеру локалитета Ада у Госпођинцима*
- Мемишевић Денис - *Елементи бихејвиоралне модерности у средњем каменом добу јужне Африке*
- Митровић Тамара - *Археологија детињства: студија случаја Атине*
- Радиновић Нада - *Огрлице и украси за главу у културама бронзаног доба на тлу Војводине*
- Радосављевић Марина - *Раноенеолитске културе северозападне Србије*
- Стојановић Владимир - *Хоризонт канеловане керамике касног бронзаног доба у сливу Јужне Мораве на примеру вишеслојног налазишта Хисар код Лесковца*
- Добрић Емина - *Разлике у погребној пракси спаљених и инхумираних покојника на Виминацијуму*

- Муминовић Милена - *Насеља из млађе фазе старијег гвозденог доба (6-4 в.п.н.е.) на простору источне Србије*
- Николић Урош - *Граница раздвајања ашелских и неашелских индустрија (Мовиусова линија) у југозападној Азији*
- Нинчић Иван - *Налази скитског наоружања и ратничке опреме у Србији*
- Радуновић Немања - *Тумули бронзаног доба Црне Горе*
- Релић Лука - *Археолошко наслеђе у контексту савременог туризма у Србији*
- Шаламон Александар - *Преpravке и секундарна употреба неолитских керамичких посуда*

ДИПЛОМИРАНИ АРХЕОЛОЗИ БЕЗ ЗАВРШНОГ РАДА

- Анђелковић Станислава
- Гогић Драган
- Димић Ивана
- Димитријевић Милена
- Драгошан Предраг
- Илић Мартина
- Палић Душан
- Петровић Анђа
- Паскучи Никола
- Рашков Александар
- Станојковић Андријана
- Стојиљковић Марија
- Топаловић Бојана

приредио Ристо Драшковић

ЗАПИСНИК СА 38. СКУПШТИНЕ САД ПИРОТ 05. ЈУН 2015. ГОДИНЕ

Радно председништво: др Дејан Радичевић председавајући, мр Предраг Пејић и Војкан Милутиновић записничар.

Скупштина је започела са радом у 12,15 часова.

Присутно: 59 чланова.

Дневни ред:

1. Избор радног председништва.
2. Усвајање дневног реда.
3. Пријем нових чланова.
4. Усвајање Записника са 37. Скупштине одржане у Крагујевцу 2014. године.
5. Усвајање финансијског извештаја.
6. Усвајање извештаја о раду Управног одбора.
7. Усвајање извештаја о издавачкој делатности.
8. Одржавање избора.
9. Разно.
10. Избор новог домаћина.

1. Избор радног председништва

Радно председништво у саставу: др Дејан Радичевић председавајући, мр Предраг Пејић и Војкан Милутиновић записничар, једногласно је усвојено.

2. Усвајање дневног реда

Горе предложени дневни ред усвојен је једногласно.

3. Пријем нових чланова

Молбу за пријем у чланство поднели су по први пут: Бранислав Васов, Павле Ђелосевић, Наташа Шаркић, Петар Милојевић, Владимир Стојановић, Владимир Стевановић, Иван Мијатовић, Иван Нинчић, Ђорђе Милосављевић, Маја Бојанић, Данијела Петковић, Милица Митић, Неда Марић, Жељана Калинић, Тијана Крижановић, Мирослав Бирцлин, Александар Ристић и Александар Ивановић.

Нових 18 чланова примљено је у друштво једногласно.

4. Усвајање Записника са 37. Скупштине одржане у Крагујевцу 2014. године.

Записник је усвојен једногласно.

5. Усвајање финансијског извештаја.

Др Наташа Миладиновић-Радмиловић је прочитала Извештај о финансијском пословању Српског археолошког друштва за период од 01.01. до 31.12.2014. године одштампан у Информатору.

Финансијски извештај је усвојен једногласно.

6. Усвајање извештаја о раду Управног одбора.

Др Драгана Антоновић, председница Друштва поднела је извештај о раду Управног одбора у 2014. години, нагласивши учешће Друштва у јавној расправи о новом Закону о култури, те конкретне примедбе и предлоге уложене од стране Друштва на Нацрт закона о изменама и допунама закона о култури, као једну од значајнијих активности. Посебно су образложене иницијативе које је Друштво предузело поводом све учесталијег уништавања локалитета са археолошким садржајима и незаконитог рада удружења „Археоматери Србије“, као и поводом игнорисања службе заштите од стране Градске управе у процесу планирања изградње инфраструктурних објеката на археолошким налазиштима (територија Града Београда). Целокупан Извештај о раду Управног одбора за период од јуна 2011. до јуна 2015. одштампан је у Информатору.

Извештај је усвојен једногласно.

7. Усвајање извештаја о издавачкој делатности.

Др Драгана Антоновић, председница Друштва је укратко известила о издавачкој делатности Друштва током 2014. године, након чега је др Дејан Радичевић обавестио чланство о плану да следећи број Гласника САД изађе до краја текуће године.

Извештај је усвојен једногласно.

8. Одржавање избора.

Мр Адам Црнобрња је на Управном одбору Друштва изнео предлог да се избор новог руководства одложи због неопходних измена Статута Друштва којима би се начин гласања учинио доступнијим, а то је:

1. да се предлог за избор чланова председништва достави УО најмање 15 дана раније на разматрање;
2. да се уведу писмене изјаве чланова који не присуствују избору, о давању овлашћења за гласање у њихово име другим члановима који су присутни на изборној скупштини.

Председавајући Скупштине, др Дејан Радичевић је поводом тога отворио дискусију.

Први се за реч јавио проф. др Душан Михаиловић и изјавио да је против тога, заузевши став да председништво бирају чланови који су тренутно присутни. Гордана Гаврић је изнела своје гледиште да јесте за одлагање избора - промену статута и да се чланови о томе извести, али да није за давање овлашћења. Мр Војислав Филиповић је изнео да уколико се одлаже избор, у том случају би требало формирати статутарну комисију. Драгана Антоновић је узела учешће у дискусији и изјавила да је против одлагања, из разлога што би то продужило цео поступак избора најмање до јесени, имајући у виду да пипрема измена статута захтева одређен временски рок.

Војислав Филиповић и Адам Црнобрња су нагласили да се промене статута стално одлажу, на шта је Душан Михаиловић констатовао да је најпре требало предложити измене статута као једну од тачки дневног реда и изложити конкретне предлоге.

Емина Зечевић је подсетила да је по важећем Статуту неопходно да неко поднесе иницијативу за промену статута, да је то већ учињено на прошлогодишњој Скупштини у Крагујевцу, као и да је УО већ прихватио такву иницијативу, те да следећој управи остаје да одлучи о тим предлозима. У складу са претходним даље је навела да свакако треба одлучити да ли се избор одлаже са образложењем да је потребно време за промену статута, како би се истим јасно дефинисало ко има право гласа, да ли ће се увести овлашћења, или ће гласати само присутни. У том случају неопходно је изабрати тим људи који ће озбиљно радити на изменама статута, јавно и транспарентно, у општем интересу Друштва, како би се променама статута унапредио његов рад.

Душан Рашковић је предложио да остане исто руководство, након чега је Драгана Антоновић изјавила да су предлози мимо Статута и да по Статуту мора да се изабере ново руководство. Адам Црнобрња је изјавио да се, после промене начина избора и усвајања новог статута, одмах одражава изборна скупштина, односно и у случају избора новог руководства на овој Скупштини, и каснијих промена статута, следеће године се поново мора одржати изборна скупштина. Марија Каличанин се сагласила да би требало да се изабере ново руководство које ће извршити измену статута.

Председавајући Дејан Радичевић је закључио дискусију.

Председавајући Дејан Радичевић је ставио на гласање предлог да се врши избор новог руководства.

Већином од 42 гласа прихваћен је предлог да се изгласа ново руководство.

Председавајући Дејан Радичевић је ставио на гласање предлог да гласање буде јавно. Већином од 40 гласова прихваћен је предлог да се гласа јавно.

Пре почетка изношења предлога кандидата, Гордана Гаврић је предложила да се прочитају имена чланова Друштва који нису уплатили чланарину за 2013. и 2014. годину, како би се у складу са Статутом утврдило ко има право гласа. Након што је Војислав Филиповић прочитао списак, утврђен је број присутних чланова са правом гласа на изборној Скупштини (59 присутних чланова са правом гласа). Чланови који нису измирили своје обавезе напустили су Скупштину.

Предлози за председника:

1. Гордана Гаврић је предложила др Емину Зечевић;
2. Војислав Филиповић је предложио мр Адама Црнобрња.

Душан Михаиловић је предложио да кандидати изложе свој план и програм рада САД, у вези са чим је Адам Црнобрња изјавио да то тренутно није у складу са Статутом, са чиме се сложила и Емина Зечевић.

Предлози за потпредседника:

1. Марко Вуксан је предложио Гордану Гаврић;
2. Адам Црнобрња је предложио мр Војислава Филиповића.

Предлози за секретара:

1. Ивана Пашић је предложила Војислава Ђорђевића.

Предлози за уредника Гласника САД:

Дивна Гачић је предложила Наташу Миладиновић-Радмиловић, али је иста изјавила изјавила да има исувише обавеза због чега не може да се прихвати кандидатуре.

1. Наташа Миладиновић је предложила др Драгану Антоновић;
2. Слободан Фидановски је предложио др Дејана Радичевића.

Предлози за чланове Управног одбора:

1. Душан Рашковић је предложио Марију Каличанин;
2. Слободан Фидановски је предложио Ивану Пашић;
3. Војислав Филиповић је предложио проф. др Душана Михаиловића;
4. Дивна Гачић је предложила мр Слободана Фидановског;
5. Адам Црнобрња је предложио др Наташу Миладиновић-Радмиловић.

Предлози за чланове надзорног одбора:

1. Драгана Антоновић је предложила Дивну Гачић;
2. Дејан Радичевић је предложио Тонија Чершкова;
3. Војислав Филиповић је предложио др Јелену Цвијетић.

Предлози за чланове суда части:

1. Дивна Гачић је предложила проф. др Теодору Томашевић Бук;
2. Војкан Милутиновић је предложио Марка Вукасана;
3. Војислав Филиповић је предложио Смиљану Додић.

Председавајући Дејан Радичевић је закључио изношење предлога и ставио на гласање избор предложених кандидата за ново руководство како следи:

Приступило се гласању за председника САД:

- за кандидата др Емину Зечевић гласало је 23 члана;
- за кандидата мр Адама Црнобрњу гласало је 25 чланова;
- није гласало 6 чланова;
- уздржаних 5.

Приступило се гласању за потпредседника САД:

- за кандидата Гордану Гаврић гласало је 20 чланова;
- за кандидата мр Војислава Филиповића гласало је 29 чланова;
- није гласало 5 чланова;
- уздржаних 5.

Приступило се гласању за секретара САД:

- за кандидата Војислава Ђорђевића гласало је 59 чланова.

Приступило се гласању за уредника Гласника САД:

- за кандидата др Драгану Антоновић гласало је 27 чланова.
- за кандидата др Дејана Радичевића гласало је 30 чланова;
- нису гласала два члана;
- уздржаних није било.

Приступило се гласању за чланове УО САД:

- за кандидата Марију Каличанин гласало је 24 члана;
- за кандидата Ивану Пашић гласало је 28 чланова;
- за кандидата проф др Душана Михаиловића гласало је 49 чланова;
- за кандидата мр Слободана Фидановског гласало је 24 члана;

- за кандидата др Наташу Миладиновић-Радмиловић гласало је 29 чланова;
- уздржаних четири.

Приступило се гласању за чланове Надзорног одбора И Суда части САД:

- предлози за кандидате су једногласно усвојени.

Председавајући др Дејан Радичевић је констатовао да је већином гласова изабрано ново руководство САД у саставу:

1. мр Адам Црнобрња – председник Српског археолошког друштва;
2. мр Војислав Филиповић – потпредседник Српског археолошког друштва;
3. Војислав Ђорђевић – секретар Српског археолошког друштва;
4. др Дејан Радичевић – уредник Гласника Српског археолошког друштва;
5. проф. др Душан Михаиловић, др Наташа Миладиновић-Радмиловић, Ивана Пашић – чланови Управног одбора;
6. Дивна Гачић, Тони Чершков, др Јелена Цвијетић – чланови Надзорног одбора;
7. проф. др Теодора Томашевић Вук, Марко Вуксан, Смиљана Додић – чланови Суда части.

9. Разно

Председавајући Дејан Радичевић прочитао је Управном одбору писмо, упућено од стране колегице Сање Стојановић у ком је достављен предлог за измену члана 25. Статута - да се члановима омогући електронско гласање и гласање путем писма. Писмо ће бити прослеђено на разматрање новоизабраном руководству.

Потом је председавајући обавестио чланство о предлогу за оснивање Секције за словенску археологију достављеном од Станка Трифуновића, који је потписао 21 члан Друштва.

Председавајући је ставио на гласање предлог.

Приступило се гласању за оснивање Секције за словенску археологију:

- оснивање Секције за словенску археологију је једногласно усвојено.

Тони Чершков је изјавио да нико није известио о активностима УО по питању захтева да се упуте дописи Министарству поводом укидања

радних места за археологе у установама културе, незаконитом деловању „Археоматера Србије“ и девастације археолошких локалитата, као и примедби на Предлог новог закона о планирању и изградњи. Након тога је предложио да се покрене сесија која ће се бавити злоупотребама у струци. Адам Црнобрња се јавио за реч и одговорио да колега Чершков може покренути сесију на следећој скупштини сходно процедури за покретање сесије утврђеној Статутом.

Дивна Гачић је још једном скренула пажњу на проблем укидања систематизованих радних места за археологе, и обавезу Друштва да реагује званичним обраћањем ресорном Министарству; да се обрати јавности медијским путем или на други начин покуша да спречи наведену тенденцију смањења броја запослених археолога у установама културе.

Председавајући Дејан Радичевић се сложио са предлогом Дивне Гачић да се Друштво обрати Министарству културе, надлежним установама и јавности и упитао да ли неко има други конкретан предлог шта би Друштво требало да уради и на који начин да реагује. Затим се обратио новоизабраном председнику Адаму Црнобрњи да се изјасни да ли ће Друштво и на који начин реаговати поводом указаног проблема. Адам Црнобрња је одговорио да ће се Друштво на адекватан начин обратити ресорном Министарству као и јавности путем медија.

10. Избор новог домаћина 39. Скупштине Српског археолошког друштва

Миодраг Аралица је предложио да се 2016. године Скупштина САД одржи у Вршцу.

Рад Скупштине је окончан у 13,00 часова.

У Пироту 05. јуна 2015. године

др Дејан Радичевић
председавајући 38. Скупштине
Српског археолошког друштва

РЕЗИМЕИ

НОВА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА БАНАТА

Ивана Ранимиров и Миодраг Аралица, *Градски музеј Вршац*

ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ГРАДСКОГ МУЗЕЈА ВРШАЦ ОД ДАНА ОСНИВАЊА ДО ДАНАС

Градски музеј Вршац поседује обимну документацију од првих истраживања у Вагину 1892. године, до данашњих дана. У оквиру излагања биће дат историјски приказ истраживања уз приказ већег броја архивских, углавном до сада непубликованих фотографија.

Милош Јевтић, *Филозофски факултет, Београд*
Марија Љуштина, *Филозофски факултет, Београд*
Драган Јовановић, *Градски музеј Вршац*

ОД МЕСТА ГДЕ СЕ ДУГО ЖИВИ ДО МЕСТА ПОСЛЕДЊЕГ ПОЧИНКА: АРХЕОЛОШКИ РЕПЕРИ МЛАЂИХ ПРАИСТОРИЈСКИХ КУЛТУРА У ЈУГОИСТОЧНОМ БАНАТУ

У српској археологији се под појмом *млађа праисторија* најчешће сврставају културе енеолита, бронзаног и гвозденог доба, које су локално настајале или долазиле, развијале и неповратно нестајале у времену од краја 5. до краја 1. миленијума пре н.е. Ране земљорадничке културе неоправдано се посматрају засебно, као посебан феномен, најпре у оквиру тзв. неолитске револуције (Старчево), а при крају неолита (Винча) у оквиру нове револуције која почиње прерадом бакарних руда и увођењем првих бакарних предмета у производњи оруђа, ређе накита. Посебан проблем приликом истраживања млађих праисторијских култура у Србији, па и оних које су забележене на простору ЈИ Баната, чини веома фрагментарно познавање целокупног ареала људског деловања. Ово се најпре односи на насеобинску археологију (врсте насеља и облик кућа за становање), као и на места последњег починка, односно бирање места за живот и начин сахрањивања. Готово увек нешто недостаје. На простору ЈИ Баната изразито нам недостају подаци о праисторијским

некрополама. Ретки налази из неколико великих хумки степских одлика у околини Вршца, несистематски истражене некрополе са урнама из касног бронзаног доба или појединачни гробови из скитског, келтског или дачког периода, слаби су археолошки трагови да би поуздано говорили о погребном ритуалу било које праисторијске културе откривене у јужном Банату. Остаје нам свет живих који покушавамо да реконструирамо на основу свега неколико боље истражених праисторијских насеља у вршачком крају. И ту имамо малени избор сигурних археолошких репера. Неки простори су свакако у дужем времену коришћени за подизање привремених или трајнијих насеља, као што је случај пре свега са дугом лесном гредом северно од Вршца, на потесу Вршац – Ат и Вршац – Црвенка. Овде су откривени трагови из касног и финалног палеолита, из старчевачке и винчаске културе, као и трагови из бронзаног и гвозденог доба. И поред релативно задовољавајућег броја покретних археолошких налаза са ове лесне греде, недостају систематска истраживања насеља из млађе праисторије. Из бакарног и бронзаног доба имамо прилично разноврстан избор бакарних и бронзаних предмета који су откривени у ширем ареалу вршаког горја, као појединачни или групни налази, односно мање оставе. При томе недостају поуздани услови налаза и могућност убицања места прераде руде бакра или металуршки центри за производњу бронзе. Као места где се реално дуго живело издвајају се праисторијски телови, односно природно брањена или артефицијелно обликована вишеслојна насеља. И овде смо упућени само на Жидовар, који је подигнут на издвојеном делу лесног пода у југоисточном пределу Делиблатске пешчаре, изнад кривудовог тока реке Караш. Већ на Дупљаји (локалитет Град), суседном насељу типа тел подигнутом у долини Караша низводно од Жидовара, забележено је из праисторије чини се само краткотрајно насеље жутобрдске културе. Тешко је разумљиво да у моћном културном слоју из бронзаног доба који је забележен на Жидовару, недостаје насеље жутобрдске културе, али се елементи жигосане керамике раног Халштата (типа Инусула Банулуи) налазе у непоследној близини жидоварског тела.

Захваљујући пионирским радовима Ф. Милекера, Ватин је постао синоним за развијено бронзано доба јужног Баната. Неубичајено бројан археолошки материјал сакупљен са неколико блиских локација у атару села Ватин тешко је читљив без сагледавања вертикалне стратиграфије насеља ватинска културе на Жидовару и нових сондажних истраживања у самом Ватину. Развој култура касног бронзаног доба, које су настале после нестанка ватинске културе у вршачком крају, не може се за сада јасно уобличити. После хоризонта црноглачане канеловане керамике

тзв. Гава типа на простору јужног Баната развија се Басараби култура старијег гвозденог доба. Касна фаза старијег гвозденог доба такође је најбоље уочљива на Жидовару, где се сусрећу елементи касне босутске и Феригиле групе, са траговима скитске материјалне културе. У јужном Банату су присутни и елементи ране латенске, односно келтске материјалне културе, док су истражена насеља из касног латена са елементима скордистичке и дачке културе.

Sanja Đurđev, *Dom omladine, Vršac*

TERITORIJA JUŽNOG BANATA U RIMSKO DOBA

Teritorija Banata u rimsko doba, od I do IV veka, česta je tema rasprava u naučnim krugovima, kako arheološkim, tako i u istorijskim. Južni Banat je u rimsko doba bio okružen provincijama Panonijom, Mezijom i Dakijom. Time je ova oblast posebno zanimljiva jer istorijski nije zabeleženo da je bila pod provincijskom administrativnom kontrolom, a nalazi govore o postojanju aktivne rimske kontrole. Njegovo područje uz Dunav sigurno je bilo pod jakom rimskom upravom, ili teritorijalno priključen provinciji Dakiji ili Gornjoj Meziji. Severni Banat, kao i Bačka, bio je nastanjen raznim plemenima od kojih su se Sarmati zadržali gotovo četiri veka.

O nalazištima antičkog perioda u Banatu najviše znamo na osnovu slučajnih nalaza. Pojedine podatke kojima i danas raspoložemo prikupili su još arheolozi-amateri i ljubitelji starina krajem XIX i početkom XX veka i ostavili zapise o tome u tadašnjim stručnim časopisima. Najveću zahvalnost za danas bogatu zbirku antičkih i drugih starina, Gradski muzej u Vršcu duguje predanim kolekcionarima, istoričaru Leonardu Bemu (Leonhard Bohm, 1833-1924) i Feliksu Milekeru (Felix Milleker, 1858-1942). Leonard Bem i njegovi saradnici već 1876. godine beleže rimske nalaze sa teritorije Banata. Sve do 1908. godine svoje izveštaje i rasprave objavljuju u časopisima „*Tor-tenelmi es regeszeti ertesito*“ koji izlazi u Temišvaru i „*Archaeologiai ertesito*“ koji izlazi u Budimpešti. Leonardov sin Karlo, počev od 1909 do 1936. godine, ustupio je muzeju u Vršcu 1376 arheoloških predmeta, poreklom pretežno iz okoline Bele Crkve i Banatske Palanke. Danas se ta bogata zbirka zove Bemova zbirka, a materijal koji će biti obrađen u ovom radu potiče upravo iz nje. Zbirka Leonarda Bema je stvarana gotovo šezdeset godina (od 1856 do 1914 godine), oblikujući se kroz jedan veoma dug sakupljački proces. Danas je nemoguće saznati šta je sve stavrno Bem sakupio, nabavio i pronašao. Sigurno je, međutim, da je Zbika obilovala originalnim predmetima i starina-

ма различитих културних епоха, те да је била савесно и са огромном љубављу уређена. Због тога је ова Збирка, по својој културној-историјској важности, по уметничким делима и стваралачкој пракси којом су се bavile генерације антикара и колекционара, по предметима и стварима од антике преко средњег века до најновијих времена XVIII, XIX и XX века који су у нjoj били, спадала у једну од највећих приватних Збирки музејско-историјског ранга.

Будући да се у збирци налази археолошки материјал из разних епоха, предмет истраживања овог рада биће само римски материјал. Материјал до сада није научно обрађен, нити публикован, већ само заведен у књигу улаза, као и у инвентарну књигу Античке и средњовековне збирке вршачког музеја. Већина археолошког материјала који је Bem сакупио потиче са подручја и околине Банатске Паланке, где се налази за сада једини систематско истражени римски локалитет Sapaja, на територији јужног Баната. Будући да већина материјала који потиче са ископавања овог локалитета још увек није научно обрађена, управо обрада материјала из Bemове збирке може пружити нове податке у вези са локалитетом, као и употпунити наша saznanja која за сада имамo о територији јужног Баната у античко доба.

Дејан Радичевић, *Филозофски факултет, Београд*

НОВИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНИХ НАЛАЗИШТА У ДУПЉАЈИ

На археолошким локалитетима у селу Дупљаји (општина Бела Црква) већ се готово деценију и по спроводе археолошка ископавања у организацији Одељења за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и Градског музеја у Вршцу. Са главним резултатима радова обављених до 2011. године стручна јавност упозната је кроз публиковане извештаје и презентације на научним скуповима. Ради се великом комплексу који је трајао од XI до прве половине XIII века, по свој прилици највећем у овом делу Паноније. Величина налазишта и самог централног утврђења, постојање више цркви и изузетан покретни налази, несумњиво указују на изузетан значај овог места.

Тему реферата представљају резултати новијих истраживања, обављаних на локалитетима Град и Велики прокоп. Последње кампање у Граду биле су усмерене на истраживања остатака средњовековних фортификација у северозападном делу локалитета где су се налазиле две трасе бедема. Мада радови још увек нису сасвим завршени, прикупљени су веома значајни подаци о начину на који су саграђени. Пронађени

покретни материјал указује на њихову градњу у XII веку, што иначе одговара времену најинтензивнијег живота на локалитету.

Од почетка истраживања на локалитету Град рађено је на сондажним истраживањима унутрашњег простора утврђења. Последњим радовима је настављено са ископавањима по истом правцу, али нешто даље од бедема. Истражена су два нова насеобинска објекта (означени као објекти 1а/13 и 1б/13), док је трећи (објекат 2/13) тек делимично откривен. У сва три случаја ради се о укопаним објектима XII stoleћа са огњиштима и пећима, какви су и ранијих година истраживани у Граду.

На локалитету Велики прокоп источно од Града, на простору који је коришћен за сахрањивање, настављено је са истраживањем срдњовековне цркве саграђене на праисторијском тумулу. Дефинисана је основа на којој су уочене две градитељске фазе, опредељене у раздобље од XII до XV века. Првој фази одговара изградња мање цркве споља крстобразне основе, са унутра уписаним конхама. Она је највероватније служила до велике монголске најезде 1241. године, након које је, према резултатима досадашњих истраживањима, живот у Граду дефинитивно престао. У следећој градитељској фази изграђена је знатно већа црква, у којој је претходна црква, уз поравнавање бочних конхи са унутрашње стране, искоришћена као источни, олтарски део. Према подацима добијеним истраживањем гробова око цркве, могла је остати у функцији најдуже до средине XVI века и коначног освајања Баната од стране Турака. Она одговара времену када се Дупљаја, под данашњим именом, први пут помиње у писаним изворима.

Станко Трифуновић, *Музеј Војводине, Нови Сад*
Каролина Мишовић, *Београд*
Марија Ћуковић, *Београд*

**“ВИШЊЕВАЧА” КОД ПАДЕЈА
и нова археолошка истраживања раног
средњег века у северном Банату**

Археолошка ископавања налазишта “Вишњевача” код Падеја, као и систематски изведена рекогносцирања на подручју најсевернијих банатских општина у Србији, Новог Кнежевца и Чоке, дају повода да се изнесу нова запажања о раносредњовековној прошлости ове регије. На “Вишњевачи” су потврђена два насеобинска слоја, 6-7 и 8-9. века која покривају време Аварског каганата у историјском смислу. Старији слој

насељавања 5-6. века у северном Банату, познат је преко старијих налаза, углавном из некропола, а наслућује се и преко површинских налаза, већином из насеља, добијених новим рекогносцирањем. Рударење железна као и фортификацијски објекти, ископавањима “Вишњеваче” постали су сасвим нове археолошке појаве не само у равничарском Банату већ и у средњем Подунављу и јужном и средњем Потисју.

Душан Николић и Михајло Пандуров
Геолошки завод Србије

ГЕОФИЗИЧКА ИСПИТИВАЊА НА АРХЕОЛОШКОМ ЛОКАЛИТЕТУ ВИШЊЕВАЧА КОД ПАДЕЈА

За потребе археолошких истраживања на локалитету Вишњевача код Падеја изведена су геофизичка испитивања која су имала експериментални карактер. Од метода су примењене геомагнетска и геоелектрична (специфична електрична отпорност-SEO и изазвана поларизација-IP). Геоелектрична метода је реализована у виду картирања на више нивоа (у последње време се та метода назива и скенирање) и то у варијанти дипол-дипол распореда. Задатак археолошке геофизике (у општем случају) се састоји у идентификацији аномалија изазваних археолошким објектима и структурама који се од околног терена разликују по неком физичком параметру (густина, магнетски сусцептибилитет, диелектрична својства, проводност, брзина простирања еластичних таласа....). Циљ геофизичких испитивања у конкретном случају био је да се пронађу локације јама у којима је, по претпоставци, вршено копање руде, те да се покушају наћи остаци топионичких пећи, ако нису уништене орањем или другим каснијим активностима.

Геомагнетском методом нису постигнути очекивани резултати из два могућа разлога. Или профили нису пресекли археолошки објекат типа пећи или огњишта, због мале густине профила (10 метара међупрофилско одстојање), или да такав објекат не постоји. Издвојене су линије екстрема чији узрочник, због ниског интензитета (два до три пута надвисује фон) није могуће јасније дефинисати. Геоелектричним мерењима издвојени су интервали на којима се, налазе јаме које су накнадно запуњене земљом. У оквиру неких од јама су претпостављени и млађи ископи који су вршени на претходно, вероватно потпуно, запуњеним старијим јамама.

Јелена Ђорђевић и Војислав Ђорђевић
Народни музеј Панчево

**ЛИВАДЕ КОД ПАНЧЕВА, СРЕДЊОВЕКОВНА ЦРКВА
И НЕКРОПОЛА НА ЕНЕОЛИТСКОЈ ХУМЦИ
Резултати археолошких истраживања 2009-2013. године**

Локалитет Ливаде налази се на истоименом потесу у катастарској општини Панчево, удаљен око 6 km источно од периферије града и исто толико североисточно од Старчева. Смештен је са обе стране пута Панчево–Ковин, удаљен неколико стотина метара од леве обале Надела. Позиција која је истраживана налази се на једва уочљивом, благом хумкастом узвишењу пречника око 40 m. Надморска висина хумке износи 79,56 m и у односу на околни терен уздигнута је за око пола метра. До 2010. године локалитет се налазио у оквирима катастарске општине Старчево, те је као такав ушао у стручну литературу.

Локалитет је први пут регистрован приликом систематских археолошких рекогносцирања терена 2007. године, када је на површини хумке откривена већа количина фрагментоване опеке и људских костију. Крајем 2009. године извршена су мања сондажна археолошка ископавања. Тада је откривен део средњовековне некрополе, а истражена су 22 гроба. Археолошка истраживања настављена су и током 2011. и 2012. године с циљем откривања претпостављене црквене грађевине. У обе кампање истражена су још 34 гроба, а 2012. године откривени су остаци темеља западних и делова северних и јужних зидова две црквене грађевине, старије из оквирно 12-13. века и млађе, из 14-15. века. Током 2013. године обављена су систематска археолошка истраживања цркве, која је у потпуности откривена, као и 18 гробова средњовековне некрополе. Приликом истраживања унутрашњости цркве, у југоисточном делу откривен је окер гроб Јамне културе из енеолитског периода чији су скелетни остаци конзервирани и у непоремећеном положају пренешени у Народни музеј Панчево у јесен 2014. године. Укупна истражена површина на локалитету износи око 360m².

На истом потесу, са леве стране пута Панчево–Ковин у периоду од 2008. до 2011. године систематски је истраживано раносредњовековно насеље из периода од 8. до 11. века.

Јужно од Ливада, на левој обали Надела према Старчеву налази се потес Ђурђевац на којем су регистровани површински остаци насеља 11–13. и 13–15. века, као и група од десет хумки које потичу из енеолитског периода. У попису села Ковинске жупаније у 14. и 15. веку (за 1389,

1432. и 1471. годину) помиње се село Сент Ђурађ (Zenthgyurg), за које се мисли да се налазило на потесу Ђурђевац, па се може претпоставити да је млађа црква и некропола у 14-15. веку подигнута и коришћена од стране становника овог села.

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, В. Филиповић)

Ivana Jovanović, Anne de Vareilles, Jane Gaastra,
Sébastien Manem, Cornelis Drost and Marc Vander Linden
Arheološki Institut, Univerzitetski Koledž London

ВИШЕ ОД ПРВОГ ПОГЛЕДА: РЕВИЗИЈА АРХЕОЛОШКИХ ПОДАТАКА О ШИРЕНЈУ РАНЕ ЗЕМЛЈОРАДЊЕ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ

Poznato je da se širenje zemljoradnje i pratećih tehnologija na zapadnom Balkanu odvijalo u dva različita smera, kontinentalnim i primorskim putem. Pored različitih krajolika kroz koje su se širile, ove dve struje se razlikuju i po arheološkom materijalu, čineći Starčevo-Körös-Criș kulturni kompleks u kontinentalnom delu, dok se duž jadranske obale javlja Impreso kultura. Međutim, u literaturi još uvek nisu dovoljno razmatrana pitanja koja se odnose na glavne uzroke ovog procesa i mehanizme njegove transmisije, kao i način opisivanja varijabilnosti arheološkog materijala. Kako bi se odgovorilo na ta pitanja sprovodi se detaljna revizija literature na zapadnom Balkanu (tj. Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora i susedne oblasti), u okviru petogodišnjeg projekta EUROFARM (pod rukovodstvom Dr. M. Vander Linden) finansiranog od strane Evropskog istraživačkog saveta, što predstavlja neophodan, ali istovremeno i naporan zadatak, s obzirom na neujednačenu dokumentaciju. Do sada je fokus bio na formiranju leksikona lokaliteta, pokrivajući čitav region od oko 10.000 do 4.500 godina cal BC, na pregledu svih C14 datuma, zooarheološkog, arheobotaničkog, keramičkog i kamenog materijala, kao i na terenskim istraživanjima u severnoj Bosni i Hercegovini i jugoistočnoj Crnoj Gori. U radu će biti predstavljeni preliminarni rezultati do kojih smo došli dosadašnjim istraživanjima.

Марко Порчић, Тамара Благојевић,
Кристина Пенезић и Софија Стефановић
Лабораторија за биоархеологију, Филозофски факултет, Београд

КУЛТУРА, ДЕМОГРАФИЈА И КЛИМА ПОЧЕТКОМ НЕОЛИТА У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

Свест о комплексности односа културе, демографије и климе већ дуго је присутна у археологији и антропологији. Ова тема је од централног значаја у неолитској археологији Европе, а посебно када је реч о питањима која се односе на ширење неолита и неолитску демографску транзицију. У овом раду даћемо критички осврт на ранија истраживања, као и нове резултате засноване на палеодемографској реконструкцији популационе динамике у деловима југоисточне Европе током 7. и 6. миленијума пре наше ере. Метод сумираних дистрибуција вероватноће калибрисаних радиокарбонских датума примењен је на публиковане датуме са територије Србије, Бугарске и Мађарске, а добијене кривуље поређене су са подацима о климатским показатељима. Резултати указују на то да постоје одређене назнаке о томе да су климатски обрасци повезани са променама у култури и демографији на различитим скалама, али да на тренутном степену истражености не постоје довољно јаки показатељи узрочних веза међу овим појавама.

Vojislav Filipović, Institute of Archaeology, Belgrade
Petar Milojević, Sokobanja

MINOAN (?) DAGGER FROM LIPOVAČKO GRADIŠTE (ALEKSINAC)

The bronze dagger that will be analyzed in this short presentation was discovered 20 years ago on the territory of Lipovačko Gradište, near Aleksinac. The find is double-edged dagger blade of 21.3 cm in length, with a central ridge and an extended heart-shaped upper part, where there are four perforations for handle rivets. The cross-section of the blade is rhomboid. The bronze dagger by shape and other characteristics reminds of the Early Bronze Age so-called Minoan daggers of southern Aegean region and Crete. The dagger is dated to the period from the Early Minoan III to Middle Minoan I, i.e. 2200-1800 BC in absolute dates. Their first appearance is in the Early Minoan I period, but without such cross-section of the blade. On the other hand,

the absence of such pieces from the wider region of Central Balkans suggests certain problems, in the first place the question of contacts and relations with far Aegean and Mediteranean regions during the Early bronze age. The area where the dagger was found was occupied by the Bubanj-Hum III complex and Bubanj-Hum IV-Ljuljaci culture in the period between 2200-1800 BC, and there are no testimonies about their contacts with the southern areas so far. An important find wich testifies about direct contacts is golden jewelry from the central grave of the mound 1 in Bare near Kragujevac. According to the reconstrution by the D. Sreјović, the jewelry has its closest analogies in the Troy IIg and Tepe Hisar sites, which correspond to 2300 BC.

Александар Капуран, *Археолошки институт, Београд*
Игор Јовановић, *Музеј рударства и металургије, Бор*

РУЖАНА 2

ПРАИСТОРИЈСКА МЕТАЛУРШКА ПЕЋ ИЗ БАЊСКОГ ПОЉА КОД БОРА, ИСТРАЖИВАЊА 2015. ГОДИНЕ

Сарадњом Археолошког института у Београду и Музеја рударства и металургије у Бору, током последње три деценије, дошло се до открића већег броја насеља и некропола из бронзаног доба у непосредној околини Бора. Након последњих рекогносцирања и мањих систематских ископавања сматра се да, за сада, постоји најмање 20 насеља и 4 некрополе. Анализе металичне шљаке која потиче са одређеног броја ових налазишта, као и узорке из рудних лежишта, обавили су стручњаци Института за рударство и металургију и Техничког факултета у Бору, којима је доказано да су се заједнице средњег и позног бронзаног доба на овоме простору бавиле металуршким активностима. Посебно је занимљиво то да се, приликом истраживања, на металичну шљаку није наилазило само у оквиру културних слојева у насељима на отвореном простору или на подницама одређених објеката, већ је, у знатној количини, откривена и на самим некрополама, у каменом попочању гробова, урнама, али и на костима спаљених покојника. Најновија истраживања спроведена на локалитету Ружана у Бањском пољу код Брестовачке бање, дала су нам неке нове елементе значајне за даље проучавање развоја рударско металуршке компоненте у непосредном залеђу Бора, током бронзаног и старијег гвозденог доба. Наиме, на две истражене локације на овом налазишту, откривени су остаци објеката чија се функција везује за извесну металуршку активност. Анализом топографије ове области

и јаснијим сагледавањем стратиграфске слике налазишта, дозвољава се могућност делимичне реконструкције металуршког комплекса који се током бронзаног доба формирао на југоисточном ободу Бањског Поља.

Martina Blečić Kavur

Univerza na Primorskom Fakulteta za humanistične študije

KASNOBRONČANODOBNE OSTAVE SJEVERNOG JADRANA

Širi kulturni prostor *Caput Adriae* u vrijeme kasnog brončanog doba brojno je zastupljen ostavama, strukturiranim u četiri kronološka horizonta. Ipak, na području istočnog pružanja sjevernog Jadrana one su prilično rijedak nalaz. Do sada smo uglavnom raspolagali s dvije, odnosno tri ostave iz Istre; iz Monte Maestà (Debeljak) kod Štinjana, Baredine kod Brtonigle i iz Oprtlja, koje su, nažalost, posve izgubljene. Njihov je sastav, iako reduciran, izrazito homogen u zastupljenosti isključivo brončanih sjekira s osnovnim tipovima, sjekira sa zaliscima i tuljasta sjekira. S obzirom na tipološka obilježja, razabrana prema sačuvanim crtežima izvornih objava, kronološki obuhvaćaju razdoblje kasnog brončanog doba Istre u cijelosti, od Br D do Ha B u smislu srednjoeuropske periodizacije. Pridružuje im se novo ustanovljen nalaz iz zaseoka Prem kod Mošćeničke Drage, uz istočnoistarsku obalu Kvarnera. Poneki od predmeta već su bili znanstveno obrađivani, no sada u primjerenj cjelini dobivaju nove, pouzdane mogućnosti vrednovanja i interpretiranja u širem smislu. Za razliku od istarskih, ta mala, vjerojatno nepotpuna ostava heterogenih obilježja, izuzev sjekire sa zaliscima sadrži brončano dlijeto, srp i udicu, uz neke još sitne nalaze materijalne kulture. Glede stilsko-tipoloških karakteristika datirati se može u vrijeme Ha B1 stupnja i povezati uz III horizont ostava na prostoru *Caput Adriae*. Svi predmeti koji se predstavljaju u obrađenim ostavama za sada nemaju adekvatnih analogija u kontekstima istarskih ili kvarnerskih nekropola. S ostalim pojedinačnim nalazima i s nalazima kalupa ukazuju na različite kulturne kontakte, ali i na mjesnu proizvodnju koja će dobiti svoj prepoznatljiv oblik u suvislom i semantičkom interpretiranju ostava kasnog brončanog doba u širem ambijentu od Padanije i Furlanije na zapadu pa sve do Transdanubije i Panonije na istoku.

Милош Јевтић, *Филозофски Факултет, Београд*
Мирослав Лазић, *Филозофски Факултет, Београд*
Раде Милић, *Центар за урбани развој, Београд*

О ДИГИТАЛИЗАЦИЈИ АРХЕОЛОШКЕ ГРАЂЕ И МОГУЋНОСТИМА ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НАЛАЗИШТА ИЗ МЛАЂЕ ПРАИСТОРИЈЕ У НОВОПАЗАРСКОМ КРАЈУ

Истраживање праисторијских налазишта у новопазарском крају нема дугу традицију. Прва археолошка ископавања почињу средином 60-тих година прошлог века заштитним радовима на неолитском насељу винчанске културе “Напреље” код Новог Пазара. Откриће чувеног “грчко-илирског блага” испод темеља спољне приправе Петрове цркве у Расу, приликом конзерваторских радова архитектке Ј. Нешковића 1957. године, иницирало је обимније сондажне радове, изведене од стране Народног музеја у Београду током 1960-61. године, на простору унутар и у непосредној близини најстарије српске цркве у средњовековној области Рас. Резултати ових радова нису много допринели расветљавању услова налаза *новопазарског блага*. Подаци о претпостављеном кнежевском тумулу испод Петрове цркве и централном “кнегињином” гробу више су него оскудни. Снажан подстицај археолошким истраживањима у новопазарском крају допринела је припрема и упис Старог Раса са Сопоћанима у Листу светске културне и природне баштине 1979. године. Поред интензивних археолошких радова на средњовековним налазиштима у Расу, истраживања праисторије је разумљиво било у другом плану. Самостална истраживања праисториских налазишта у Расу изведена су у периоду од 1975. до 1987. године, под руководством проф. Д. Срејовића, З. Летице и екипе Филозофског факултета у Београду. Нешто интензивнији археолошки радови усмерени су на неколико некропола са тумулима изнад Сопоћана (у селима на тзв. Малој Пештери - Црноча, Глоговик, Делимеђе, Мелаја, Грачани). Радови са ових ископавања су само делимично објављени. Захваљујући иницијативи сарадника Центра за урбани развој из Београда, који су последњих година врло успешно реализовали неколико самосталних пројекта о виртуелној презентацији великих археолошких налазишта у Србији (Сирмијум, Гамзиград), покренут је пројекат дигитализације археолошке грађе праистоиријских налазишта на простору старог Раса. Основни циљ новог пројекта је да се на једном месту што потпуније сакупи целокупна археолошка документација и сагледају могућности презентације праисторијских налазишта у околини Новог Пазара. У садашњој фази рада посебни напори су усмерени на проучавање

архитетуре праисторијског тумула испод Петрове цркве и покушај ревалоризовања услова налаза *новопазарског блага*. Обједињавањем теренске документације и новом обрадом сачуваних налаза праисторијске керамике из слојева у који су укупани темељи Петрове цркве, добијени су чини се драгоцени подаци о делимично истраженом праисторијском тумулу, подигнутом недалеко од ушћа Дежевске реке у Рашку. Посебно нам се чини значајним рад на сређивању документације са два локалитета у непосредној близини Петрове цркве, а то су гробови са краја бронзаног и из старијег гвозденог доба у Новопазарској бањи и хоризонт старијег гвозденог доба на насељу градинског типа (Постење – Градина). Наиме, типолошки веома сличну керамику са ова два налазишта, откривамо у тумулу испод Петрове цркве. Сличност у реконструисаним деловима кружних конструкција од речних облутака тумула из Петрове цркве уочавамо у Новопазарској бањи и усамљеном, већем *тумулу* из Дојевића, код Новог Пазара.

Војислав Филиповић, *Археолошки институт, Београд*

НЕКА ЗАПАЖАЊА О КОМУНИКАЦИЈАМА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ НА ОСНОВУ ДИСТРИБУЦИЈЕ ОРУЖЈА ТОКОМ ПОЗНОГ БРОНЗАНОГ И СТАРИЈЕГ ГВОЗДЕНОГ ДОБА

Централни делови Балкана, од најстаријих времена, представљали су главни комуникациони правац између Азије и Европе гледајући осу запад-исток, али и северне Европе и Медитерана по оси север-југ. Одређени делови ове области имали су главну комуникациону улогу, док су, са друге стране, одређене регије на истом простору биле изолована подручја. На централном Балкану се препознају три главне комуникације и мрежа секундарних путева, често пречица, али се њихово постојање и њихов значај може реконструисати само на нивоу историјских, војних и етнографских извора. На основу дистрибуције оружја и ратничке опреме током периода бронзаног и старијег гвозденог доба, запажа се да поједине комуникације имају већи значај у једном периоду, да би у, на пример, следећем периоду, неке друге комуникације узимале примат. Вероватно још од неолитског периода, главне балканске комуникације свакако су биле линија река Морава – Вардар са једне стране, као и комуникација данас знана као пут *Via Militaris* (Морава-Нишава-Искер-Марица).

Boris Kavur, *Univerza na Primorskom Fakulteta za humanistične študije*

KAŽEM SVINJE SMO, MI SMO SVINJE ...

Promatramo li umjetnička ostvarenja posljednjih stoljeća stare ere, posebno tzv. “keltsku umjetnost”, uočavamo dvije glavne putanje njezina formalnog razvoja – s jedne strane, u likovnom izrazu jasna je tendencija realizma (možda kao posljedica helenističke umjetničke produkcije koja u srednju i zapadnu Europu dolazi s rimskim utjecajem), a s druge strane, ostvaren je duboki preokret koji je pogodio reduciraju, apstrakciji i shematizaciji prikaza. Potonji je razvojni smjer imao izuzetan utjecaj na umjetničku proizvodnju istočnih Kelta. Njihova najzanimljivija ostvarenja prečesto su, zbog malog formata i funkcionalnosti, smatrana opusima “umjetničkog obrta”. U umjetnosti istočnih Kelta, baš kao i u keltskoj Europi, prikaz životinja imalo je vrlo važnu ulogu. Uslijed posebnih osobina, kao što je žestina, brzina, seksualna snaga i plodnost ili jednostavno ljepota, neosporno je da su pojedine životinje bile cijenjene i štovane u svrhu prednosti i korisnosti za čovječanstvo u cjelini. Premda najbrojniji, najnejasniji su nam i dalje prikazi divlje svinje. Za keltski je svijet divlja svinja posjedovala istaknutu i dvostruku simboliku – zbog okrutnosti i nepobjedivosti izgledno je usvojena kao *ikona* rata. Bila je i simbol hrabrosti – ratnici su odlazili u borbu slijedeći zvukove *carnyxa* (vepra u obliku ratne trube), naoružani oružjem ukrašenim s prizorima divlje svinje. No vepar je bio i simboli napretka – svinjetina je bila omiljena keltska hrana nezaobilazna na privatnim zabavama, kao i pri javnim vjerskim ceremonijama žrtvovanja. Komadići svinjskog mesa dekonstruirani su elementi glavnih likova u keltskom zagrobnom bestijariju, a u grobovima će općenito pratiti ratnike i njihove žene na putu prema drugome svijetu. Usredotočeni na razvoj umjetnosti istočnih Kelta slijedimo, paralelno s procesom shematizacije realnih slika, i tendenciju ka dekonstrukciji te ponovnom sastavljanju, kreiranjem tzv. novih dvoznačnih kompozicija. No prikazi divljih svinja uglavnom su svedeni na formu “esencijalne” svinje, tj. slika je reducirana na osnovno – krijestasta dlaka, uši, njuška, ne i kljove. Premda brojni autori smatraju da je preuveličavanje dijelova slike, za umjetnički učinak ili za vjerske svrhe, jer je zvijer keltskog bestijarija mogla predstavljati božanstvo i bez nazočnosti ljudske slike, slika svinje ugrađena u brojne kompozitne prikaze, često je opisana i kao antropomorfna. U ovom trenutku, gledati na proces preinačeno – pomak od životinjskog ka ljudskom liku, čini se manje vjerojatnim. Sve te slike moramo uzimati u obzir prvenstveno kao odvojene elemente još nesastavljenoga religijskog sustava junačkih epova koji su se odnosili na ognjišta istočnih Kelta.

Радован Сремац, *Народна библиотека „Симеон Пишчевић“*
Шид - Завичајна археолошка збирка

**ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА
ЛОКАЛИТЕТА ГРАДИНА НА БОСУТУ
(прелиминарни извештај)**

Градина на Босуту је један од најзначајнијих археолошких локалитета на територији АП Војводине. Категорисана је као културно добро од великог значаја. Током 2013. године обављена су заштитна ископавања Градине са циљем истраживања дела локалитет на будућој траси гасовода. Истражена је апсолутна дубина (оквирно) од 82.00 до 86.00 m што одговара слојевима старијег гвозденог доба констатованих током ранијих кампања у јужном приобалном делу локалитета. Иако је неупитно да су истраживања обухватила стамбене слојеве насеља, изузетно мала истражена површина онемогућује поуздано утврђивање контекста и карактера пронађених архитектонских структура и покретних налаза. Пронађени материјал припада бронзаном добу (Белегиш II, Ватин), старијем гвозденом добу (Босутска култура), Латену, римском (раноцарском) периоду и средњем веку. Заштитна истраживања босутске Градине потврдила су раније познату чињеницу да се ради о изузетно богатом налазишту. Разноврсност и квалитет налаза из периода старијег гвозденог доба упућују на висок степен „урбанизације“ насеља. Налази из Латена, иако отргнути из контекста, потврдили су постојање протоисторијског насеља чија тачна позиција, обим и хронологија још увек нису утврђени. Поједини налази са ових истраживања су по први пут потврдили постојање насеља из раноцарског периода. Иако карактер насеља на Градини у периоду раног царства за сада није познат, ови налази недвосмислено говоре о континуитету насеља након угушења Далматскопанонског устанка 9. године. Због оваквог континуитета становања на Градини, на које упућују налази са ових заштитних истраживања али и случајни налази који се чувају у Завичајној археолошкој збирци у Шиду, будућа истраживања овог локалитета би требала да буду усмерена и на лоцирање протоисторијског и античког насеља.

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, А. Црнобрња)

Vladimir Petrović, *Institute for Balkan Studies, SASA*

SOME CONSIDERATIONS ABOUT THE ROMAN COMMUNICATION LINES BETWEEN *TIMACHUS* RIVER VALLEY AND THE LAND OF THE *DENTHELETAI*

My paper is an attempt to reconsider the various aspects of Roman communication network between eastern Upper Moesia and western Thrace. There were at least three different possibilities to travel between the Timachus region and Pautalia in the Roman epoch. We have evidences on the existence of at least two vicinal roads: *Timacum Maius* — *Remesiana* — *Pautalia* and *Timacum Minus* — *Pautalia* that intersected with the major itinerary road, the *Via militaris*, leading to Constantinople.

The results of the latest archaeological researches and reconsideration of some epigraphic testimonies, shed new light on the chronology, character and particularity of these important interprovincial communication lines that influenced on the development of the whole region.

Предраг Пејић, *Музеј Понишавља Пирот*

РИМСКИ КАСТЕЛ НА ПАЗАРУ У ПИРОТУ

Пиротски град са троугаоним платоом након Другог светског рата државним декретом је из руку војних власти прешао у надлежност средског народног одбора Пирота. Нова власт је у духу времена Доњи град Калеа са брисаним троугаоним простором на источној страни преуредила од војног објекта у градску парковску површину. Током уређења парка 1953. ископана је на пола метра дубине круна бедема римског утврђења. Пружао се у правцу ЈЗ – СИ у дужини 33,5 м, ширини 2,2 м и висини (супструкција + суперструкција) 1,72 м. Пронађен је и лучно засведени отвор у беду. На основу казивања мештана тада је на урађеном плану изван троугаоног платоа на Пазару - у пределу главног насељског дела Пирота, приказано приближно пружање бедема правца СЗ – ЈИ нетачно у дужини од 1,5 км. Откривени остаци античког утврђења потом су затрпани и прекривени уређењем парка. После више од шест деценија

општинска власт Пирота је одлучила да осавремени већ прилично руиниран градски парк на троугаоном платоу испред Калеа. Овом приликом служба заштите успела је да обави ревизиона заштитна ископавања, конзервира археолошке римске остатке и презентује део античког утврђења. Савременим заштитарским радовима умногоме су прецизирани и дефинисани остаци римске фортификације на Пазару.

Новим археолошким заштитним истраживањима утврђено је да је ухваћена североисточна половина северозападног бедемског платна правоугаоног римског кастела. На североисточном крају ископаване површине откривена је југозападна половина северозападне угаоне куле утврђења. Њен североисточни део залази под главну улицу Пирота - Српских владара. Кружна угаона кула има пречник 7,3 м (спољашњи 10,4 м). На супротној југозападној страни прошлогодишњих ископавања констатован је североисточни део четворостране куле која излази из равни бедема 7,4 м (унутрашња дужина 8 м, а ширина зидова 1,55 м). Она свакако чини део северозападне капије римске тврђаве. Ова капија фланкирана четвоространим кулама води ка Наису - залази под улицу Војводе Момчила. Међупростор горе наведених кула дужине 34,7 м решен је двојако. Од куле на северозападној капији у дужини од 24 м бедемско платно има ширину 2,2 м. У том бедуму је на даљини од 5,5 м пробијен пролаз ширине 0,8-0,6 м и висине око 1 м који је био лучно засвођен. Најпре је коришћен као потерна, а затим и као клоака. Насупрот, уз кружну угаону кулу, у дужини од 10 м бедем је ширине 3,7 м. На овом отсечку бедема увећане ширине до северозападног унутрашњег угла утврђења свакако је било изграђено степениште за излазак на шетну стазу круништа бедема.

Предраг Пејић, *Музеј Понишавља Пирот*

РАНОХРИШЋАНСКА БАЗИЛИКА INTRA MUROS НА САРЛАХУ У ПИРОТУ

Изградњом Петље 1989. на заобилазном путу око Пирота откривена је тада само источна половина ранохришћанске цркве у подножју јужне падине кречњачке греде Сарлаха. Измештањем Петље ради очувања базилике наредне године на новој траси пронађена је југозападна капија касноантичко-рановизантијског утврђења. Тек прошле године постављени су истраживачки радови средствима добијеним на конкурс за суфинансирање пројеката у области археолошког наслеђа Министар-

ства културе. Након две и по деценије дефинисан је тип, величина и очуваност храма ископавањем његове западне половине. Утврђено је да се ради о једнобродној цркви унутрашњих димензија 22 x 7,5 м. Међутим, бројни потоњи природни и друштвени фактори условили су њену различиту структуру и сачуваност. Најпре, монументална грађевина подигнута у доњем делу стрме падине Сарлаха својом тежином узроковала је покретање клизишта. Због тога је изгледа још у касној антици базилика била порушена, а њен првобитни јужни зид, ојачан снажним контрафорима испуцао и склизнуо увећавајући растојање од изворне линије пружања идући од југоисточног угла ка југозападном. Вероватно у рановизантијском периоду базилика је обновљена. Јужни зид је изнова подигнут без контрафора, апсида ојачана у јужној половини, а северни зид споља удвојен. Чини се да је и друга ранохришћанска црква порушена радом клизишта пошто њен југозападни део није откривен.

Касносредњовековни Пирот заснован је на истом простору античког утврђења на јужној страни Сарлаха. Тадашње скромније хришћанско насеље и грађевинске могућности одредиле су наставак коришћења култног места. Базилика је сада преуређена у цркву мањих димензија 7,5 x 4,5 м. Од ранохришћанског храма искоришћен је само северни зид, једини стабилан, очуван у висини од 2 до 3 м и северни део источног зида. Новоизграђени су апсида - унутар олтара базилике, јужни и западни зид. По свему судећи и ова црква је страдала активирањем клизишта јер и њен југозападни део није сачуван. На том месту у унутрашњости базилике констатована је значајна денивелација терена. У новије доба на овом простору оформљена је некропола јеврејске заједнице Пирота чије коришћење је прекинуто 1942 године. Након Другог светског рата површина базилике и непосредне околине на Сарлаху била је угрожена радом каменолома, барутним магацином и пећима за креч.

Адам Н. Црнобрња, *Народни музеј у Београду*
Нела Мићовић, *Завод за заштиту споменика културе града Београда*

УПОТРЕБА ДРВЕТА И ЛАКИХ МАТЕРИЈАЛА У АРХИТЕКТУРИ СИНГИДУНУМА

Приликом постављања нових телефонских каблова у Чика Љубиној улици у Београду, 2008. године, примећено је да се у избаченој земљи налазе и уломци керамике римске провенијенције. Након обуставе радова, Завод за заштиту споменика културе града Београда и Музеј града

Београда приступили су заштитним ископавањима мањег обима. Ископ је било могуће вршити на површини од свега око 6 m², али су том приликом добијени веома значајни подаци о до тада незабележеном начину градње током IV столећа у Сингидунуму. У горњим слојевима забележена је велика количина уломака тегула и имбрекса, који су чинили кровни покривач стамбеног објекта. Испод тих остатака откривен је део касноантичке куће (налазом новца датоване у другу половину IV столећа) грађене од набоја, зидова дебљине око 45 cm, са ојачањем од опека на самом углу зида. На истом скученом простору откривени су и праг улазних врата, каменом поплочани улазни део, и део пода просторије од хидростатичког малтера. Посебно је интересантна чињеница да је откривени зид куће са унутрашње стране био фрескоосликан, док је са спољашње стране констатован само један слој кречног премаза, што говори о краткој употреби објекта. На основу остатака изгорелог директа улазних врата може се закључити да је кућа страдала у пожару. У излагању ће бити дат и посебан осврт на ретко бележене примере коришћења лакних материјала за градњу кућа у урбаним срединама у Србији.

Радован Сремац, *Завичајна археолошка збирка, Шид*

РИМСКИ КАТАНАЦ СА МАСКОМ ИЗ МОЛОВИНА КОД ШИДА

У оквиру аквизиција Завичајне археолошке збирке у Шиду налази се један примерак римског катанца са маском. У питању је случајни налаз са до сада непознатог локалитета Балиша (КО Моловин, општина Шид). Локалитет се налази на јужном ободу истоимене шуме, 1400 м југозападно од центра села Моловин и 6,5 km јужно од Дунава. На поклопцу са маском је приказано лице млађег мушкарца са својеврсном дијадемом. Механизам браве је доста оштећен, али са доста сигурности овај налаз се може сврстати у групу која се затварала пуно ливеним луком. Широки дијапазон могућности коришћења ових катанца онемогућује конкретно одређивање њихове функције. Сврха катанца се може кретати од симболичне до безбедносне. Катанци са маском са западноевропских локалитета датирају се на крај I и у II век, док се примерак из утврђења Равна датује у III-IV век. Хронолошко опредељење и функцију катанца са маском из Моловина свакако треба тражити у контексту дунавског лимеса, чијем ширем подручју између Кукцијума и Корнакума припада и локалитет Балиша.

Милка Ђукић, *Музеј Републике Српске, Бања Лука*

НАЛАЗИ АНТИЧКЕ КЕРАМИКЕ СА КАСТЕЛА И ХАНИШТА У БАЊА ЛУЦИ

Вишегодишња истраживања на подручју Бања Луке указала су на постојање археолошких остатака са Кастела и Ханишта од I до VI вијека. Историјска проучавања овог периода отежана су недостатком писаних извора и углавном се крећу у најоштријим оквирима, тако да консултовање археолошких података, ма колико они за сада скромни били, може бити од великог значаја. Досадашња сазнања углавном су резултат сондажних и заштитних ископавања ових вишеслојних налазишта, па би њихово сагледавање требало бити подстицајно и за будуће систематско истраживање. Римску керамику са Кастела и Ханишта карактерише бројност примјерака мања разноврсност форми и солидна израда. Израђивана је на три начина: слободном руком, на витлу и у калупима. Већина пронађених примјерака рађена је од црвено печене глине. Међутим, доста је судова који су рађени од сиво печене глине. За бојење керамике коришћена је црвена боја. Боја је углавном наносена по ободу и горњој трећини суда. Здјеле и тањира су бојени по ободу и унутрашњости.

У раду су обрађене изложене керамичке посуде, и то из античких слојева (старији и млађи). Керамички материјал из касноантичких хоризоната на подручју Бања Луке готово у цјелини припада локалној продукцији коју одликује добар квалитет израде. Препознатљиве посуде су здјеле калотастог облика, лонци доста широког лоптастог реципјента, при чему се назначене врсте здјела и лонаца јављају у приближно једнаком бројном односу налаза током цијелог римског периода I-III вијека. На овом мјесту требало би се осврнути и на врсте посуда које међу налазима римске керамике нису уочене или се јављају у веома малом, готово занемарљивом броју фрагмената. Значајно је то што у керамичком материјалу са локалитета готово да нема питоса. У том смислу, непостојање питоса иницира важно питање о начину складиштења залиха намирница, а можда и важније претпоставке о привредном карактеру ове насеобине у римском периоду. Такође, готово у потпуности недостају посуде које су рађене у специјализованим грнчарским центрима, а примјерци луксузних посуда изузетно ријетки свега шест тањира су рађени у техници (*chaira*) сигилате имитације *terrae sigillate* италиске производње. У цјелини посматрана, керамика римског периода одаје утисак хомогене цјелине, чему највише доприноси њен доста уједначен технолошки

аспект, пре свега структура глине и боја посуда након печења. Међутим, када се упореде керамички садржаји касноантичких цјелина и слојева, могуће је уочити извјесне разлике између старијег и млађег хоризонта. У том смислу, иако констатовано да су на први поглед посуде сличног колорита, међу сиво печеним има разлике, и то утолико што су у старијем касноантичком хоризонту претежно у нијансама сиве боје, док су у млађим слојевима мркосиве и ријеђе мрке боје. Фрагменти керамике изложени су уобичајеним следом, према функционалним и типолошким одликама тј. у оквиру сваке функционалне врсте описани су облици (типови) посуда, при чему сваки облик-тип одговара једном каталожком броју. Датовања археолошких налаза заснована су првенствено на подацима добијеним у затвореним и поуздано опредељеним цјелинама са самог локалитета, уз компаративну анализу аналогних појава других локалитета, а посебно Паноније и Италије.

Љубиша Васиљевић, *Народни музеј Крушевац*
Жарко Вељковић, *Едукативни центар „Гита“, Београд*

ВОТИВНИ СПОМЕНИК ПОСВЕЋЕН СОЛУ И АСКЛЕПИЈУ ИЗ АНТИЧКЕ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРУШЕВАЦ

У склопу античке збирке археолошког одељења Народног музеја Крушевац налазе се рељефни вотивни споменик, израђен од мермера, посвећен Солу и Асклепију. Споменик потиче са локалитета Могиле у месту Нозрине, код Алексинца.

Рељеф (очувана доња половина) састоји се од два фрагмента који се уклапају и приказују Хелија-Сола, поистовећеног са Аполоном, у кочијама. Ширина рељефа износи око 20 цм, највећа очувана висина 17 цм, а дебљина плоче 3,5 цм. Очувани део рељефа приказује део ногу и огртача божанства које вози кочију са два точка од којих се десни, са шест паоца, види на представи. Испред кочију пропињу се представе коња, прецизније једног иза кога се виде још три ноге, што може да асоцира на то да божанство вози бигу или, што сматрамо вероватнијим, да је на овај начин, штедећи простор, уметник представио квадригу са четири коња (Пирој, Еос, Етон и Флегон). Уочљив је и врх њушке једног коња. Испод рељефне представе уклесан је натпис са именом дедиканта Херодота и посветом на грчком језику. Начин писања, са коришћењем већег броја лигатура, што представља утицај римске епиграфике на гр-

чку, указује да је натпис настао у касноантичком периоду (вероватно IV век). Предложено разрешење текста натписа гласи: „Херодот господу Асклепију Дорском посвећује ову стелу разрешавајући се на тај начин свог завета“. Будући да је натпис посвећен Асклепију, заштитнику лекарске вештине, Аполоновом сину, можемо претпоставити да је повод за његово посвећивање било чудесно оздрављење за које се дедикант захваљивао Аполону и Асклепију.

Мирослав Б. Вујовић, *Филозофски Факултет, Београд*
Јасмина Давидовић, *Музеј Срема, Сремска Митровица*

ВРХ ЗАПАЉИВЕ СТРЕЛЕ ИЗ САВЕ КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ

Рад је посвећен гвозденом врху запаљиве стреле из Саве код Сремске Митровице, који тренутно представља једини такав примерак констатован на тлу Србије. Богата збирка римског наоружања и војне опреме из Музеја Срема недавно је обogaћена и прилозима удружења ронилаца који већ годинама проналазе најразноврсније предмете у кориту Саве. Међу њима се посебно издваја налаз врха стреле са лежиштем за запаљиве материје. Врх стреле (дужина: 8.5 cm; ширина: 1.3 cm) кован је од гвозђа са кратким коничним тулцем за насађивање и уским четвоространим пробојцем пуног пресека. Између усадног тулца и пробојца налази се проширење у виду трокраког шупљег “кавеза” који представља лежиште за запаљиве материје. Употреба запаљивих средстава у војскама античког периода помиње се у радовима неколико античких историографа (Thucydides, Aeneas, Diod. Sic., Amianus Marcellinus, Vegetius) и сведочи о раширеној пракси употребе ватре у ратној тактици. У зависности од околности ова бацачка средства коришћена су у офанзивним и дефанзивним активностима за подстицање ватре у опседнутим утврђењима, на бродовима као и паљење опсадних конструкција, артиљеријских оруђа и опсадних машина. Аналогije за врх стреле из Саве код Сремске Митровице се могу наћи међу римским републиканским и империјалним наоружањем из Гардуна, локалитета Град код Шмихела, Птуја као и неколицине других налазишта широм пограничних области римске империје. Овај налаз сведочи о бурној историји Сирмијума као једног од највећих цивилних насеља и значајном административном и војном центру на панонском простору.

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ
(секција, Б. Микић Антонић)

Martin Husár, *Constantine the Philosopher University in Nitra,*
Faculty of Arts, Institute for Research of Constantine
and Methodius' Cultural Heritage

**EARLY MEDIEVAL THRUSTING POLE ARMS FROM
PRESENT-DAY SLOVAKIA AND MACEDONIA**

The comparative paper of Martin Husár refers to the 6th – 11th century lances and javelins (or in other words thrusting pole arms or spears) in the territory of present-day Slovakia and Macedonia. These two territories during the period of the Early Middle Ages came into focus of the author in recent years from the archaeological as well as historical point of view. The author of the paper intends to deal on the one hand with typological, provenance and iconographical matters of the aforementioned arms, but on the other hand with evaluation of the finding units too. Martin Husár is just familiar with four archaeological sites in Macedonia where the above mentioned arms were found. Most of them are fortified settlements, namely the archaeological site of Секулица - Градиште, Стрезов Град - Кале, Таор – Градиште (unpublished findings), then also the Стрежево hoard should be taken in consideration. There is the fortified settlement of Виница - Кале concerning iconographical sources represented by three terracotta relief plaques as well (plaque with Joshua and Caleb, with a galloping horseman, and with Sts. Christopher and George). Much more sites, up to 70, are located in Slovakia. They mainly consist of cemeteries. Typological forms of the thrusting pole arms, which were identified in both territories, are the following: a spearhead with a triangular blade, spearhead with an elliptical blade, spearhead with round extended edges in the lower part of its blade, spearhead with two barbs, hooked lance head and multi-arm harpoon head. The author compares facts connected with some typological forms of thrusting pole arms with the following primary sources: *Epitoma rei militaris* (end of the 4th century or the first half of the 5th century), *Strategikon* (turn of the 6th and 7th centuries) and *Taktika* (beginning of the 10th century).

Марин Бугар, *Народни музеј Крушевац*

**РЕЗУЛТАТИ СИСТЕМАТСКИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИ-
ВАЊА ЛОКАЛИТЕТА “БЕДЕМ“
-КАМПАЊА 2015.-**

Радови су спроведени у оквиру три истраживачка сектора – простор северне куле, централни део каструма и траса јужног бедема. У зони северне куле - у оквиру два ископа у правцу југа и истока - откривен је део њеног југоисточног зида са пратећим покретним материјалом који одговара 6 и 12. веку. У централном делу утврђења, на простору западно од базилике, отворен је нови сектор у коме су откривени остаци објекта из 12. века са великом количином кухињске грнчарије концентрисане око огњишног простора. У истој области су откривени и гвоздени клинови, део коњских жвала, кожарска алатка и пробојац већих димензија. Интензивна зона лепа је констатована у јужном делу сектора, док је веће присуство урушене камене конструкције уочено на простору поменутог огњишта. Од значајнијих рановизантијских налаза у овом сектору можемо издвојити луксузну гардеробну иглу и носач лампе (кандила). У јужном делу утврде је отворена нова сонда у наставку претпостављеног зида из прошле сезоне, за који се испоставило да представља негатив темеља јужног бедема каструма. До сада откривени габарити бедема износе 5x2,60 м. У његовој непосредној близини је откривена и јама из рановизантијског периода дубине 2,08 м. Поред више уломака чешљатих амфора, равног стакла и стаклених судова, у овом сектору од интересантнијих налаза можемо издвојити очувану иглу фибуле и мањи уломак преслице.

Дивна Гачић, *Музеј града Новог Сада*

ОРНАМЕНТИКА ТУРСКИХ ГЛИНЕНИХ ЛУЛА

Рад је посвећен орнаментички *турских лула* које представљају чест налаз на многим локалитетима пре свих великим утврђењима, попут Петровградске, Београдске, Смедеревске, тврђаве Рам и других. Ране луле произвођене у Турској почетком 17. века, биле су од беле или сивкасте глине и подражавале су једноставне облике енглеских лула. Од краја 17. века израда турских лула захтевала је велико умеће мајсторалулар да облик прилагоди функцији и на малом простору развије деко-

рацију која ће одговарати облику. Рељефни мотиви на лули добијани су истовремено са одливањем у калупу, али то често није било довољно, те је лула, пре сушења, накнадно украшавања, што је карактеристика турских лула. Начин украшавања ових лула је источњачко-турско-персијског карактера. На једној лули могла је бити примењивана једна или више техника украшавања - урезивање, утискивање помоћу печата, точкића (радле) или шупљих цевчица. За украшавање се користио велики број украсних елемената (од косих уреза до палмете и лотосовог цвета сложене форме). Најчешћи мотиви су геометријски (кружићи, црте, ромбови, квадрати, тачке) и вегетабилни (палмете, розете, лотос, различити облици листова). Неке луле су биле глеђосане (окер, зелена и маслинасто зелена глеђ у различитим нијансама).

У 19. веку нарочито су биле популарне луле са високим реципијентом конусног облика и диском или венцем крупних латица у основи (подсећале на цвет жутог нарциса отворених латица). У истанбулским радионицама луле су премазиване раствором посебне црвене глине с језера Ван (познате као Црвени рубин), да би се постигла савршена црвена боја. Луле познате као „Tophane“ луле, биле су изузетног квалитета (украшаване су позлатом и аплицирањем сребрних плочица и жице). Најлепши примерци скоро увек носе печат мајстора, најчешће је то минијатурни монограм са арапским словима у округлом или овалном оквиру.

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ **(секција, Н. Миладиновић-Радмиловић)**

Ђурђа Обрадовић, *Археолошки институт, Београд*

АРХЕОБОТАНИЧКА АНАЛИЗА САДРЖАЈА ОГЊИШТА СА НЕОЛИТСКОГ НАЛАЗИШТА ПАВЛОВАЦ ГУМНИШТЕ

Неолитско налазиште Павловац – Гумниште се налази у централном делу Врањско-бујановачке котлине, на тераси леве обале Јужне Мораве, 7 km југозападно од Врања. Током заштитних ископавања 2011. године истражена је површина од 2400 m². У западном делу истражене површине је регистрована група од 7 огњишта на отвореном простору. Огњишта се датирају у рану фазу винчанске културе (Винча Тордош II

по М. Гарашанину); различите су величине, кружног до овалног облика и благо укупана. Биљни садржај огњишта је разноврстан, и поред горива (првенствено дрво) које је коришћено за паљење и одржавање ватре, у огњиштима су присутни и остаци хране и отпаци од припреме хране. Циљ овог рада је да се на основу археоботаничке анализе садржаја огњишта размотре активности везане за припремање хране. У раду се разматра и начин депоновања биљног материјала, јер треба имати у виду да садржај огњишта може да одражава више употреба огњишта, његову финалну употребу или пак садржи накнадно одбачен материјал. Резултати ће допринети знању о активностима које се одвијају на отвореном простору ван кућа, али и просторној организацији активности везаних за припрему хране у оквиру насеља.

Dragana Filipović, Institute for Balkan Studies, SASA

Maja Natić, Faculty of Chemistry, Belgrade

Dragana Dabić, Innovation Centre, Faculty of Chemistry, Belgrade

Milica Fotirić Akšić, Faculty of Agriculture, Belgrade

Uroš Gašić, Faculty of Chemistry, Belgrade

Nikola Stevanović, Faculty of Chemistry, Belgrade

Nenad N. Tasić, Department of Archaeology, Belgrade

FIRST ANALYSIS OF ARCHAEOLOGICAL STABLE ISOTOPES IN SERBIA: MEASURING $\delta^{13}\text{C}$ VALUES IN CHARRED FRUIT STONES OF CORNELIAN CHERRY

Stable isotope analysis has remarkably wide application in a number of research areas including archaeology, palaeodietary studies, palaeoenvironmental research, bio- and geochemistry. In Serbia, examination of stable isotope signatures has so far been conducted on products such as honey and wine, as part of determination of the geographical origin and verification of the product authenticity in order to ensure quality and protect the consumers.

With respect to archaeological materials from Serbia, the analysis of stable isotopes of carbon, nitrogen, sulphur and strontium have been carried out on human and animal bone and teeth, mainly from Mesolithic/Neolithic sites in the Danube Gorges. The results were used to address questions of diachronic changes in the diet, variations in breastfeeding patterns and duration, and human mobility among the populations residing in and around the Gorges. Besides the work aimed specifically at extracting diet-related information from the isotope values, some additional data on the isotopic content

in human, animal and plant remains have become available via the few completed radiocarbon dating programmes.

All of the currently available stable isotope measurements for archaeological materials from Serbia were obtained in laboratories outside Serbia. However, several state- and privately-run institutions in Serbia possess facilities suitable for this increasingly important aspect of archaeological research. Thus stable isotope analysis could, in perspective, be carried out locally and could become a regular component of archaeological investigations in the country. To this end, advice from the relevant specialists working abroad, and their experience are essential. Here we report on the first ever archaeological stable isotope analysis conducted in Serbia – at the Department of Analytical Chemistry in Belgrade. We present the results and challenges of the analysis of archaeological remains of Cornelian cherry (*Cornus mas* L.) recovered from the Neolithic site of Vinča.

Драгана Филиповић, *Лабораторија за Биоархеологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Балканолошки институт САНУ*
Camille de Becdelievre и Јелена Јовановић, *Лабораторија за Биоархеологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду*

Thomas Büdel, *Research Group on Plant Foods in Hominin Dietary Ecology, Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig*
Кристина Пенезић и Софија Стефановић, *Лабораторија за Биоархеологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду*

ИСПИТИВАЊЕ ИСХРАНЕ ПРВИХ ЗЕМЉОРАДНИКА И ПОПУЛАЦИОНЕ ДИНАМИКЕ У НЕОЛИТУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

У светској литератури широко је прихваћено мишљење да су појава пољопривреде и развој седелачког начина живота довели до пораста степена фертилитета у људским заједницама, што је даље узроковало увећање популације и густине насељености, да би, на крају, допринело формирању најранијих урбаних центара. Није, међутим, до сада испитан ниједан директан доказ, попут биолошких индикатора видљивих на или у скелетним остацима људи, који би дефинитивно доказао ту претпостављену везу између “узрока” (промене у исхрани) и “последнице” (демографски раст) овог процеса.

Пројекат *BIRTH* (који финансира Европски истраживачки савет / *European Research Council*) за циљ има да испита везу између конзумирања “нове хране” и популационе динамике током периода у ком на

Балкану долази до преласка на пољопривредну производњу. Претходне антрополошке и анализе стабилних изотопа у људским остацима прикупљеним са неколико мезолитских и ранонеолитских локалитета у региону сугеришу могући раст популације почев од краја касног мезолита, као и варијације у дужини периода дојења деце почетком неолита. У оквиру *BIRTH* пројекта, један од истраживачких корака је анализа биомаркера очуваних на и у људским костима и зубима, као и на алаткама. Присуство биомаркера биљака послужиће као основ за утврђивање улоге domestikованих биљака и животиња у археолошки препознатом повећању стопе фертилитета у време развоја пољопривреде.

Цветана Попова, *Национални археолошки институт
с музејем НАИМ – БАН, Софија, Бугарска*

АРХЕОБОТАНИЧКИ НАЛАЗИ СА ФОРУМА СЕРДИКА – СОФИЈА

Током заштитних археолошких ископавања у центру града Софије, откривене су грађевине из античког периода и средњевековни стамбени објекти. Археоботанички налази углавном потичу из јама и средњевековних стамбених објеката. Већим делом потичу из касног средњег века. Откривена је велика количина материјала, и археоботанички налази посебно су разноврсни. Укупно 30 врста различитих биљака је откривено – од житарица: *Triticum monococcum*, *Triticum eastivo/durum*, *Hordeum vulgare var vulgare*, *Secale cereale*, од махунарки: *Lens culinaris*, *Cicer arietinum*, *Vicia sativa*, *Vicia ervilia*, од воћа: *Citrullus lanatus*, *Cucumis melo*, *Prunus persica*, *Juglans regia*, *Vitis vinifera ssp. vinifera*, *Prunus avium*, *Prunus spinosa*, *Malus domestica*, *Pyrus communis*, *Ficus carica*, *Rubus idaeus*, *Cornus mas*, *Pkoenix dactylifera*, *Punica granatum*, *Corylus avellana*, *Sambucus ebulus*, од зачина и биљака које дају уље: *Brassica nigra*, *Coriandrum sativum*, *Linus sativum*; од корова: *Galium apparine*, *Ranunculus sp.* *Chenopodium album*, *Polygonum aviculare*, *Agrostemma githago*.

Прелиминарни резултати анализе показали су да су семена од грожђа, смокви, шљива и трешања пронађени у највећој количини. Вероватно су коришћени за производњу алкохола. По први пут, на територији Бугарске откривене су и семенке лубенице, диње и нара. Од тачке гледишта периода који је истраживан – касни средњи век – њихово је присуство очекивано, пошто су ове биљке уведене знатно раније, међутим, ово је

први пут да имамо потврђено присуство. Увоз ових биљака показује трговачке везе упостављене још у антици. Нар је пристизао из топлијих, јужних делова земље. Очигледно, воће није недостајало у јеловнику људи у средњем веку, напротив, храна је била разноврсна. Поред ових биљака, још су гајени и неки зачини попут коријандера, слачица и мирођија.

Теодора Радишић, *Нови Сад*

КОРИШЋЕЊЕ ЖИВОТИЊСКИХ РЕСУРСА У МЛАЂЕМ ГВОЗДЕНОМ ДОБУ – ФАУНА ИЗ ЗАТВОРЕНИХ ЦЕЛИНА СА НАЛАЗИШТА „СТАРИ ВИНОГРАДИ“ У ЧУРУГУ

Археолошко налазиште „Стари виногради“ на коме се врше истраживања од 1997. године до данашњих дана лоцирано је на обали широког ритског појаса уз ток Тисе код насеља Чуруг. У периоду од 1997. године до 2002. године пронађено је око 530 објеката (кућа, трапова, пећи, ровова) из различитих периода (праисторија, античко доба, средњи век) од којих је око 230 објеката оквирно датовано у период касног латена (друга половина 1. века п. н. е. и 1. век н. е).

У овом раду анализирани су животињски остаци из 37 каснолатенских објеката (кућа и трапова) који су поред другог покретног археолошког материјала прикупљени током ископавања 1997, 1998. и 2000. године. Фауна је састављена од сисара, чији су остаци уједно и најбројнији, затим риба, птица, водоземаца и шкољки. Домаће животиње су најзаступљеније и вероватно су имале највећи значај у економији. Међу њима посебно се истичу домаће говече, домаћа свиња, овца и коза, док су остаци коња и пса мање бројни. Остаци дивљих животиња мање су заступљени и јавља се мали број врста – јелен, дивља свиња, лисица и зец. Ипак, лов дивљих животиња, нарочито јелена, није представљао маргиналну активност као на другим каснолатенским налазиштима.

Поред одређивања релативне заступљеност врста и анализе старосних профила, којима су уврђиване стратегије узгоја домаћих и лова дивљих врста животиња, анализирани су трагови касапљења и заступљеност скелетних елемената на основу којих су претпостављене праксе процесуирања трупа животиња.

Соња Вуковић-Богдановић, *Лабораторија за биоархеологију,*
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Предраг Пејић, *Музеј Понишавља, Пирот*

КОЊИ И МУЛЕ ИЗ РИМСКЕ ПУТНЕ СТАНИЦЕ *MANSIO TURRES*

Током заштитних археолошких истраживања на налазишту Пирот–Старо Вашариште, током 2005/2006. године, истражена је локација, која се у античком периоду налазила у преграђу насеља *Turres*. На локалитету су дефинисана два античка културна хоризонта, старији, који је датован у другу половину II и почетак III века и млађи, који се везује за другу половину III и IV век. У оквиру касноантичког хоризонта, откривени су остаци грађевине, највероватније, виле. У раду су представљени резултати археозоолошке анализе материјала, који је прикупљен током наведених ископавања. Међу остацима животиња, уз економски најзначајније врсте (говече, свиња, овца и коза) и мањи број костију дивљих животиња (срндаћ, јелен, вук и лисица), налази се значајна количина костију коња и мула. Удео еквида на овом налазишту (25%) неупоредиво је већи у односу на већину римских налазишта широм Царства. Заступљеност ових животиња на налазиштима како урбаног, тако и војног и руралног типа, углавном не прелази 5 процента. Антички *Turres* налазио се између већих градских центара Наис и Сердика, на једној од главних саобраћајница (*Via militaris*). У римским итинерарима забележена је станица *mansio Turres*. У раду је изнета претпоставка да је велика заступљеност костију еквида последица гајења животиња за потребе мансија, односно да се међу фаунистичким остацима на налазишту Старо Вашариште налазе остаци животиња, чија је улога била пренос терета и поште између путних станица у овом делу Царства. У раду ће се, на основу старосне структуре, заступљености делова скелета, биометријских података, образаца касапљења и патолошких промена на костима, дискутовати о улози еквида у античком Туресу.

Марин Бугар, *Народни музеј Крушевац*
Јелена Булатовић, *Лабораторија за биоархеологију, Филозофски*
факултет, Универзитет у Београду

ЖИВОТИЊСКИ ОСТАЦИ ИЗ ЈЕДНЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ЈАМЕ НА ЛОКАЛИТЕТУ „БЕДЕМ“

Археолошко налазиште „Бедем“ се налази на 20 километара северно од Крушевца, на периферији села Маскаре. Смештено на око 800 метара од леве обале Западне Мораве, заузима простор веће низијске терасе у непосредној близини старог речног корита. У оквиру вишегодишњих истраживања, на локалитету се систематски откривају остаци фортификације из времена Јустинијанове обнове, али и културни хоризонти који одговарају праисторијском и каснијем, средњовековном периоду.

Посебни резултати добијени су током кампање у 2014. години, када је покренут нови сектор 11 на простору ван североисточног бедема утврде. Том приликом у најисточнијем делу сектора, у оквиру сонде n-26, откривене су две јаме (12 и 13) које хронолошки одговарају крају 12. века. Нарочито је интересантна јама 13, откривена у југозападном делу сонде. Укоп је дубок 2 m, левкастог је облика и готово цилиндричних зидова. Пречник јаме на основи слоја износи 0,75–0,80 m, а у највећем, средишњем делу је 1,19 m. Поред мање количине атипичних уломака средњовековне грнчарије и животињских костију у површинском делу, у јами су констатовани аморфни комади гвоздене згуре, као и одређена количина шута.

Испод слоја шута, на дубини од 1,5 m, откривен је слој са већом концентрацијом животињских костију. Ово су до сада најбоље очувани животињски остаци на локалитету, који притом потичу из затворене целине. И поред тога што су животињски остаци прикупљани током свих кампања ископавања, они до сада нису били анализирани, и обрада материјала из јаме 13, заправо представља почетак археозоолошких истраживања на Бедему. Пронађени животињски остаци, потичу од коња, овикаприна, домаће свиње и домаћег говечета. Највећи број остатака припада коњу, с обзиром да је у јами пронађен скоро цео скелет веома младог ждребета. Осим података о релативној заступљености врста, минималном броју јединки од којих остаци потичу, и о њиховој индивидуалној старости и здравственом статусу, у овом раду расправљаће се о начину и брзини формирања контекста.

Алекса Јановић, Центар за радиолошку дијагностику, Стоматолошки факултет, Универзитет у Београду, Лабораторија за антропологију, Институт за Анатомију, Медицински факултет, Универзитет у Београду
Александар Јашаревић, Регионални Музеј у Добоју

РЕЗУЛТАТИ АНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ СПАЉЕНИХ СКЕЛЕТНИХ ОСТАКА СА ЛОКАЛИТЕТА ВУЧИЋ-ЧЕТНИЦА, ГРАБОВИЦА, ГРЕЂАНИ, И ШАШ БАРА

Културна група Барице-Гређани једна је од најособенијих културних појава касног бронзаног доба на ширем простору северне Босне и јужне Славоније. Ова група веже се за шири комплекс поља са урnama, али са карактеристичном погребном праксом. Након спаљивања покојника остаци са ломаче полагају се на земљу и прекривани керамичком посудом са дном окренутим према горе. Прилози се јављају јако ретко. По правилу, метални налази су оштећени од ломаче, јер се спаљују заједно са покојником. Керамичке посуде са прилозима постављане су поред урне.

У овом раду представљени су резултати анализе спаљених скелетних остатака покојника са локалитета Вучић-Четница, Грабовица, Гређани, и Шаш Бара, који се чувају у археолошкој збирци Музеја у Добоју. Антрополошка анализа обављена је у Лабораторији за антропологију Медицинског факултета у Београду. Идентификовано је укупно 49 индивидуа (Вучић-Четница 16 индивидуа, Грабовица 12 индивидуа, Гређани 18 индивидуа, Шаш Бара три индивидуе). Тела покојника спаљивана су на температури већој од 600°C. Појединачна инцинерација је била доминантан начин сахрањивања, с тим да је на локалитетима Грабовица и Гређани регистрован по један случај двојног сахрањивања. Маса спаљених остатака покојника кретала се у опсегу 3–1643 g. Пол је утврђен код 21 покојника (девет мушког пола, 12 женског пола). Пет покојника је било дечијег узраста, док је одраслих особа било укупно двадесет девет. На скелетним остацима две индивидуе са локалитета Грабовица регистровани су трагови топљене бронзе. Од патолошких промена регистроване су почетне дегенеративне промене вратних пршљенова код једног покојника, и изразито проширење унутрашњег слушног ходника темпоралне кости такође код једног покојника.

Будући да је археолошка интерпретација о социо-економским и ритуалним карактеристикама у оквиру групе Барице-Гређани до сада била слабо позната, антрополошка анализа употпуњује и пружа нове идеје и могућности за интерпретацију.

Петар Миленковић, *Институт за онкологију и радиологију Србије, Лабораторија за антропологију, Институт за анатомију, Медицински факултет, Универзитет у Београду*

Ксенија Ђукић, *Лабораторија за антропологију, Институт за анатомију, Медицински факултет, Универзитет у Београду*

Милош Јевтић, *Филозофски факултет, Београд*

Мирко Пековић, *Војни музеј, Београд*

МИКРОСТРУКТУРНА АНАЛИЗА И 3Д РЕКОНСТРУКЦИЈА ПЕРФОРИРАНОГ ЉУДСКОГ ЗУБА СА ЛОКАЛИТЕТА МИХАЈЛОВ ПОНОР

Локалитет Михајлов понор се налази на планини Мироч, на око 13 km североисточно од села Мироч. Током археолошких истраживања спроведених 2012. године у оквиру једне од камених конструкција (конструкција 13) пронађен је и један, изолован људски зуб. Зуб је на даље анализе упућен у Лабораторију за антропологију, Института за анатомију, Медицинског факултета, Универзитета у Београду. Макроскопским прегледом установљено је да се ради о бочном секутићу из доње вилице људског порекла, као и да се у пределу споја средишње и дисталне трећине корена налази перфорација. Ова перфорација је елипсоидног облика и њен приближни промер износи 2 mm. Узорак је скениран коришћењем технологије микрокомпјутеризоване томографије (*SkyScan μ CT 1172*, Брукер, Белгија). Процедуре реконструкције су вршене у *SkyScan*-овом софтверу са коришћењем *InstaRecon* погона за реконструкцију. Евалуација скенираних узорака је обављена у 64-битном софтверу *CT-Analyser* који је такође развио *SkyScan*. Сам процес анализе коштане микроархитектуре вршен је аутоматски коришћењем алата 3Д морфометрије. Спроведене анализе су омогућиле прецизно волуметријско мерење насталог дефекта корена уз реконструкцију модела како интактнoг зуба, тако и зуба са дефектом, а и саме перфорације. Примарни циљ спроведеног истраживања био је да се путем микроструктурне анализе ивичног ткива у зони перфорације установе околности под којима је дефект настао. Такође, секундарни циљ је обухватио и креирање 3Д модела у електронском формату који ће омогућити савремено архивирање и удаљен приступ овако значајном налазу.

Марко Пејовић, докторанд и специјализант на Клиници за оралну хирургију, Стоматолошки факултет, Универзитет у Београду

Петар Миленковић, Институт за онкологију и радиологију Србије, Лабораторија за антропологију, Институт за анатомију, Медицински факултет, Универзитет у Београду

Ксенија Ђукић, Лабораторија за антропологију, Институт за анатомију, Медицински факултет, Универзитет у Београду

ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈА ПОРЕКЛА ФРАГМЕНАТА СПОНГИОЗНЕ КОСТИ КОРИШЋЕЊЕМ МИКРОКОМПЈУТЕРИЗОВАНЕ ТОМОГРАФИЈЕ

Идентификација изолованих фрагмената костију из археолошког контекста често може представљати изазов. Најчешћу дилему у овом смислу представља диференцијација појединих фрагмената кости у смислу припадности хуманом или животињском остеолошком материјалу. Диференцијација се додатно компликује ако су у питању фрагментисани скелетни остаци или је дошло до деформација које су проузроковане разним тафономским факторима. Поред анатомских и макроструктурних карактеристика костију, микроструктуралне карактеристике представљају значајан показатељ. Познато је да су остеоци у људској кортикалној кости расути и равномерно распоређени док код многих животињских врста остеоци имају тенденцију да се групишу у редове или да формирају ирегуларне структуре. Обзиром на утицај добијених закључака на биоархеолошку интерпретацију, неопходно је унапредити постојећу методологију, односно тестирати нове методе. Истраживање је спроведено у Лабораторији за антропологију, Института за анатомију, Медицинског факултета, Универзитета у Београду. Саму анализу су чиниле две процедуре: скенирање и евалуација. Спроведена студија је обухватила три врсте коштаних заменика порекла људске и животињске спонгиозне кости који су били комерцијално доступни у две величине. Сам узорак за анализу је чинила по једна гранула која је насумичним методом изабрана из сваког паковања. Узорак је скениран коришћењем *mikroCT* апарата *SkyScan μ CT 1172*, Брукер, Белгија. Процедуре реконструкције и евалуације су вршене у *SkyScan*-овим софтверима, *NRecon* са коришћењем *InstaRecon* погона за реконструкцију и *CT-Analyser*. Евалуација порозности и коштане микроархитектуре вршена је аутоматски коришћењем алата 3Д морфометрије. Анализе су обухватиле низ параметара микроархитектуре гранула коштаних заменика са циљем да се прикаже да ли је могуће установити разлику између коштаних узорака

коњског, говеђег и људског порекла коришћењем технологије микрокомпјутеризоване томографије.

Наташа Миладиновић-Радмиловић, *Археолошки институт, Београд*
Драгица Бизјак, *Књажевац*
Драгана Вуловић, *Београд*

УЧЕСТАЛОСТ И ДИСТРИБУЦИЈА *SUTURAE METOPICAE* КОД СТАНОВНИКА АНТИЧКОГ СИРМИЈУМА

Sutura metopica (*metopic suture, sutura metopica, sutura frontalis persistens, caput cruciatum, sutura interfrontalis, sutura frontalis, sutura mediofrontalis, metopism*) је несрастао шав дуж средње линије чеоне кости (*os frontale*) који одговара линији спајања две првобитно одвојене половине кости.

Чеона кост изграђује предњи и конвексни део крова лобање, као и предњи део базе лобање. У току ембрионалног развића (на крају другог месеца гестације) формирају се две половине чеоне кости. Облитерација овог шава почиње између деветог месеца и друге године живота, обично на средини између назалног и паријеталног краја, а завршава се најкасније у осмој години (у зависности од аутора, овај распон се креће између пете и десете године живота). Код неких особа ове две половине чеоне кости могу остати раздвојене шавом током читавог живота.

Метопски шав се, посматран са anteriорне стране, пружа од брегме до назиона и може да остане необлитерисан целом својом дужином или само делимично. Некомплетан тип метопизма има варијације у облику слова Н, V, U и Y, може бити линеаран и удвојен. Неки аутори сматрају да је метопизам наследна особина, и већина налази да се овај тип шава јавља са сличном учесталošћу код оба пола.

У презентацији ће бити приказан појам, настанак, варијације и етиологија *suturae metopicae*, као и њена учесталост и дистрибуција код становника античког Сирмијума.

Драгана Вуловић, *Београд*

Наташа Миладиновић-Радмиловић, *Археолошки институт, Београд*

Стефан Поп-Лазич, *Археолошки институт, Београд*

ГРОБ V ВЕКА СА ПРОСТОРА СЕВЕРНЕ КАПИЈЕ РОМУЛИЈАНЕ (ГАМЗИГРАД) – РЕЗУЛТАТИ АНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ

Приликом истраживања Северне капије млађег утврђења Ромулијане 2014. године, откривен је изолован гроб слободно укопаног покојника. Гроб се налазио у непосредној близини Куле 8, укопан у малтерни ниво, којим је уређен простор изван капије између Кула 8 и 10.

Покојник је био положен у једноставну правоугаону раку, оријентисану правцем запад-исток, ископану у шуту који је формиран над малтерним нивоом насталим у првој деценији IV века. Индивидуа је била опружена на леђима, са рукама положеним на грудима и шакама подвијеним испод доње вилице. Поред десног бока индивидуе откривена су три златна новца, један солид цара Маркијана и два семиса, један Елије Пулхерије, а други Теодосија II. Овај налаз даје чврсте индикације о времену сахране, која се поуздано датује у период после средине V века.

Антрополошка анализа је показала да је у овом гробу била сахрањена грацилна мушка особа, стара око 35 година. На остеолошком материјалу уочен је велики број палеопатолошких промена: преломи костију, анормалије у развоју скелета, болести зглобова, тзв. спонтана остеонекроза, промене на костима изазване поремећајима у циркулацији, инфективна запаљења костију, итд. Дентална анализа показала је присуство: хипоплазије, пародонтопатије, каменца, хиподонције, абразије, каријеса и заживотан губитак зуба. Такође, на костима је била уочена и појава изражених ентеза на хватиштима мишића и лигамената.

Ксенија Ђукић и Тамара Павловић, *Лабораторија за антропологију, Институт за анатомију, Медицински факултет, Универзитет у Београду*

ПАЛЕОПАТОЛОШКА АНАЛИЗА ГРОБА 01/08 СА ЛОКАЛИТЕТА ПЕРЛЕК-ДИОКСИД: ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КАЛКАНЕОТАЛАРНА АРТРОДЕЗЕ И АНТЕВЕРЗИЈЕ ВРАТА БУТНЕ КОСТИ НА ХУМАНОМ ОСТЕОЛОШКОМ МАТЕРИЈАЛУ

Током 2008. године на локалитету Перлек-Диоксид у Бечеју, откривен је гроб број 01/08, који је на основу гробних налаза датован у период

од X–XII века. Скелет је био у опруженом положају, у правцу исток-запад. Гробни инвентар представљали су налази гвоздене пређице, гвоздене игле, као и перле од стаклене пасте. Антрополошка анализа овог скелета обухватала је процену степена очуваности скелетног материјала, одређивање метричких одлика скелета, утврђивање полне и старосне припадности скелета, процену приближне телесне висине, палеопатолошку анализу, епигенетске карактеристике и анализу зуба. На основу ове анализе уочено је да се ради о индивидуи женског пола, приближне старости 35 ± 9 година и телесне висине око 145 cm. Палеопатолошким анализом су констатоване коштане егзостозе на једном вратном и једном слабинском пршљену, као и на ободу зглобне површине десне пубичне кости. Поред тога, макроскопском анализом констатована је калканеоталарна артрореза обострано, као и антеверзија врата оба фемура. Циљ овог рада је да прикаже резултате детаљне антрополошке и палеопатолошке анализе овог скелета. Поред тога у овом раду биће разматрани евентуални узроци који су могли условити настанак оваквих патолошких промена, посебно у зони калкаео-таларног зглоба, као питања да ли је, и у којој мери ово патолошко стање могло да утиче на свакодневни живот ове индивидуе.

Mario Novak, *Institut za antropologiju, Zagreb, Hrvatska*
Andrea Rimpf, *Muzej grada Iloka, Ilok, Hrvatska*
Siniša Krznar, *Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska*
Ivor Janković, *Institut za antropologiju, Zagreb, Hrvatska*

**‘VIŠE SUŠICA UMORI NEGO ŠTO ZLA RAT STVORI’ –
SLUČAJ TUBERKULOZE NA KOSTURU DJETETA IZ
KASNOSREDNJOVEKOVNOG ILOKA U KONTEKSTU SLIČNIH
NALAZA S PODRUČJA SLAVONIJE**

Probno arheološko istraživanje lokaliteta Ilok – Adanski kraj/Krstbajer provedeno je tijekom rujna 2015. godine pod vodstvom Andree Rimpf iz Muzeja grada Iloka, a u suradnji s Institutom za arheologiju iz Zagreba. Nalazište je smješteno u istočnom dijelu grada, oko 200 metara zapadno od graničnog prijelaza Ilok (HR) – Bačka Palanka (RS). Istražena su 52 m² kasnosrednjovjekovnog groblja koje se na temelju nalaza može datirati između 13. i 16 st., tj. u razdoblje prije turskog osvajanja Iloka. Najvjerojatnije je riječ o župnom groblju pa se može očekivati i postojanje crkve, kako se navodi u povijesnim izvorima za iločki Donji grad.

У 30 истражених гробова (све појединачни ukopi) били су похранјени остаци 29 особа: осам мушкарца, шест жена, 11 дјеце и четире особе чији пол и старост нису могли бити установљени. Већина одраслих умрла је у младој/средњој доби, а свега двије особе доживјеле су више од 50 година. Распоред и морфологија коштаних траума на дугим костима и ребрима одраслих особа упучују на несретне случајеве као главни узрок настанка тих озљеда. На више дјећјих костура забилежене су патолошке промјене повезане са заразним болестима, метаболічким poremećajима, неадекватном прехраном и сл.

На костуру дјетета pokopanog у гробу 26 уочене су морфолошке промјене суkladне појави активне туберкулозе. Ријеч је о adolescentу старости између 14 и 16 година код којег су присутне литичке лезије на кризној кости, прсним и slabинским kralješčima (T7–L4) те лијевим и десним ребрима; лезије на ребрима праћене су активним periostitisom. Као последица poremećene biomehanike kralježnice присутна је ankiloza slabинских kralježaka (L2–L3). Уз ове патолошке промјене навјеројатније је повезана и присутност активног upalnog procesa на endokranijalnoj страни тјемених костју и затилјне кости. С obzirom да makroskopskom analizom није могуће установити је ли ријеч о типу *M. tuberculosis* или *M. bovis* узорак ребра послан је на анализу древне DNA.

Случај туберкулозе из Iloka успоредит ће се с kronološki блиским случајевима из kontinentalne Hrvatske али и susjednih područja као што су Vojvodina и јужна Mađarska. Уз то, konzultirat ће се и povijesni izvori како би pokušalo utvrditi је ли туберкулоза на овом подручју била endemska појава или су за njeno prisustvo у Iloku и другим nalazištima odgovorni burni povijesni događaji повезани с грађанским ratом у Slavoniji и osmanlijskim osvajanjima tijekom 15. и 16. stoljeća.

Zrinka Premužić, *Institut za antropologiju, Zagreb, Hrvatska*
Petra Rajić Šikanjić, *Institut za antropologiju, Zagreb, Hrvatska*
Boris Mašić, *Muzej grada Zagreba, Hrvatska*

ZDRAVLJE NOVOVJEKOVNIH STANOVNIKA ZAGREBA PREMA KOSTURNIM OSTACIMA S GROBLJA REMETE

Како би се utvrdilo zdravstveno stanje stanovnika novovjekovnog Zagreba, provedena је analiza ljudskih kosturnih ostataka из 40 гробова с nalazišta Remete у sjevernom dijelu Zagreba. На nalazištu су otkrivena два sakralna objekta која се могу повезати са srednjovjekovnim pavlinskim samostanom и crkvom те groblje. Pronađena су 284 groba, premda је pokopanih pokojnika било много више, али су njihovi остаци dislocirani naknadnim ukopavanjima те

je kao ukop pokojnika evidentiran samo onaj gdje se moglo točno utvrditi da je riječ o grobnoj cjelini ili njezinu dijelu. Veći dio istraženih grobova može se datirati u 17. i 18. stoljeće. Pokojnici su u grobove bili položeni na leđa, često u drvenim sanducima, s glavom na zapadu te rukama položenim na zdjelicu ili grudni koš. U grobovima su, uz pokojnike, najčešće bile priložene svetačke medaljice, križići i perle krunica.

Na kosturnim ostacima provedena je standardna antropološka analiza kojom je određen spol i dob osoba te zabilježene i opisane patološke promjene. Analiza je pokazala da su oko crkve sahranjivani muškarci, žene i djeca, što upućuje da se ne radi samo o samostanskom groblju, već su se na njemu pokapali stanovnici ovog dijela Zagreba. Na analiziranom uzorku uočena su sljedeća patološka stanja: endokranijalne lezije, *cribra orbitalia*, osteom u čeonom sinusu, degenerativne promjene na zglobovima dugih kostiju i kralješcima, Schmorlovi defekti, osteomijelitis i periostitis na dugim kostima nogu, traume, osteopenija te slučaj sifilisa. Prema nekim patološkim promjenama moguće je zaključiti da je dio zajednice bio izložen zaraznim bolestima uslijed loših životnih uvjeta. Uočene degenerativne promjene i Schmorlovi defekti svjedoče da se dio stanovnika bavio fizički zahtjevnijim aktivnostima. Traume su najvjerojatnije nastale slučajno tijekom svakodnevnih aktivnosti. Slučaj sifilisa zanimljiv je u kontekstu dugotrajne prisutnosti ove bolesti na području novovjekovnog Zagreba.

Álvaro Manuel Monge Calleja, *Department of Life Sciences, University of Coimbra, Portugal, CIAS, Research Center for Anthropology and Health, University of Coimbra, Portugal*

Ângela Araújo, *Department of Life Sciences, University of Coimbra, Portugal*

António Pedro Alves de Matos, *CiiEM, Egas Moniz Interdisciplinary Center of Investigation, University Campus of Quinta da Granja, Monte de Caparica, Portugal*

Ana Luisa Santos, *Department of Life Sciences, University of Coimbra, Portugal, CIAS, Research Center for Anthropology and Health, University of Coimbra, Portugal*

THE DUALITY OF CHILDHOOD BONE POROSITY: POTENTIAL OF SCANNING ELECTRON MICROSCOPY ANALYSIS

The high mortality in the first years of life – due to different factors – is presented by osteological material usually without macroscopically visible

signs of morbid conditions responsible for the death of individuals. This study attempts to verify the potential of microscopic analysis of the presence of porosity, a common feature often visible in the skeletons of children.

Nine articulated skeletons and a set of fragments from different ossuaries (MNI=29 individuals), from *Amieira do Tejo* (Portugal, XIX and XX century) were examined. After macroscopic analysis, a total of 70 bone fragments were selected to perform a topographic cortical analysis with Scanning Electron Microscopy (JEOL JSM-5400), all included within the age range of 0-6 years. Each piece was covered by a layer of carbon in a JEOL JEE-4X vacuum evaporator, so that they acquire electronic conductivity.

Macroscopically, the mismatch between bone and dental ages can possibly indicate some stressful event in the lives of the individuals. This analysis did not lead to a specific diagnosis, although preliminary microscopic results provide interesting information: the porous bone area is higher in younger individuals and is a trait that progressively diminishes with age, unless pathology exists. Furthermore, it is important to identify whether the holes penetrate the cortex, as in inflammatory processes, or if they are merely superficial and typical of normal bone growth in the non-adult individuals.

Given the unknown cause of death of these individuals, it is only possible to know the fibre composition of the bone itself, suggesting a possible difference in survival between those individuals with lamellar bone formed and those in which porosity is purely immature.

The study of cortical bone porosity is a controversial issue, but to date, only bone pathognomonic lesions have been found. It is necessary to continue to employ new methodologies, such as SEM, since it combines excellent detail, good resolution and the prerequisite of being nondestructive. However, more data are needed to complement this study, suggesting, for example, the study of samples with known diagnosis, or the use of compositional analysis in order to determine any elementary difference in bone that will allow us to specify differential diagnosis.

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ
СЕСИЈА: КОНТИНУИТЕТ И ДУСКОНТИНУИТЕТ ЖИВОТА
У ПРАИСТОРИЈИ, АНТИЦИ И СРЕДЊЕМ ВЕКУ
**(сесија, Н. Миладиновић-Радмиловић, Н. Гавриловић Витас
и Д. Вуловић)**

О континуитету и дисконтинуитету живота на неком простору у ширем временском оквиру највише можемо сазнати управо интердисциплинарним проучавањем скелетних остатака људи и трагова њихове духовне и материјалне културе. Испитивање морфолошких и метричких елемената на хуманом остеолошком материјалу, денталних и палеопатолошких промена, степена развијености санитарних услова и здравствене неге, степена фертилитета и морталитета, навика и делатности људи, исхране, итд., само су неке од могућности које нам нуде биоархеолошке науке (палеоботаника, археозоологија и биофизичка антропологија). Археологија, са друге стране, обезбеђује увид у погребну праксу, веровања, степен технолошког развоја одређеног друштва, његове просторне и друштвено-историјске трансформације, начин формирања утврђених и неутврђених градова, организовања одбране, насељавања, начин становања, процесе урбанизације и дезурбанизације, али и привреде, занатства и трговине. Бројна интердисциплинарна истраживања вишеслојних археолошких локалитета у нашој земљи и иностранству већ су дала одличне резултате.

Ивана Јовановић, *University College London, Institute of Archaeology*

**ТЕХНОЛОГИЈА ОКРЕСИВАЊА НА ПРЕЛАЗУ ИЗ МЕЗОЛИТА
У НЕОЛИТ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ**

Производња алатки од окресаног камена једна је од технологија практикованих од стране сакупљачких, али и земљорадничких заједница, стога представља идеалан маркер за проучавање потенцијалног (дис)континуитета у технологији окресивања на прелазу из касног мезолита у рани неолит, као и током читавог неолита. Промене у производњи артефаката од окресаног камена могу бити условљене технолошким и/или културолошким избором, укључујући промене у набавци и употреби сировина, техникама окресивања, морфометричким карактеристикама главних технолошких категорија, као и типологији ретушираног оруђа.

Рад има за циљ да истражи улогу технологије окресивања у прелазном периоду између касног мезолита и раног неолита, као и током ширења и локалног развоја земљорадње на западном Балкану. То ће бити утврђено проучавањем технолошке варијабилности. Као пример је изабрана студија случаја северне Босне и Херцеговине, заснована на анализи неколико музејских збирки артефаката од окресаног камена са старијих и новијих ископавања, обухватајући период неолита на том простору. Технолошка анализа је извршена применом конвенцијалних метода, укључујући атрибутску анализу и макроскопску идентификацију основних врста сировина.

Драгана Антоновић, *Археолошки институт Београд*

КОНТИНУИТЕТ У УПОТРЕБИ КАМЕНИХ СИРОВИНА

Камено оруђе представља посебну врсту археолошких налаза које због своје изразите радне намене није хронолошки осетљив материјал. Управо та његова особина га сврстава у ред оних остатака материјалне културе који могу бити најиндикативнији за утврђивање постојања (дис)континуитета између различитих фаза исте културе, али и између култура различите хронолошке припадности. Највише података о континуитету употребе истих сировина пружили су локалитети у Малом Борку ископавани у оквиру заштитног истраживања на угљенокопу Колубара, у периоду од 2006. до 2010. године. Три локалитета – Црквине, Масинске Њиве и Јаричиште, датована од раног неолита до касног енеолита и смештена на простору укупне дужине мање од два километра, показала су како су популације на истој територији користиле изворе истих сировина без обзира на своју различиту хронолошку припадност. Нарочито је индикативна употреба неких магматских стена (кварцлатит, трахиандезит) и пешчара за израду масивних абразивних алатки. Појава исте сировине кроз дужи временски период може да наведе на питање да ли је на неким територијама, на којима је примећен континуитет у употреби истих камених сировина, живела једна популација током дужег временског периода, преносећи технолошка знања кроз генерације и различите културе које су се смењивале. С обзиром да су у праисторији, посебно током неолита и енеолита, на простору данашње Србије експлоатисане мале појаве квалитетних сировина, на шта указује велика разноврсност у сировинама, али и велика тешкоћа око лоцирања праисторијских каменолома, мало је вероватно да су новопридошли носиоци

нових култура наставили да користе камене ресурсе својих претходника са којима, врло често, нису имали никакав контакт у хронолошком смислу. На одговор да ли камене сировине могу на овај начин да укажу да је иста популација насељавала једну територију кроз дужи временски период мораће да се сачека до откривања и проучавања антрополошких остатака којих, за сада, нема довољно да би омогућили доношење ширих закључака.

Селена Витезовић, *Археолошки институт, Београд*

КОШТАНЕ СИРОВИНЕ КАО СИМБОЛ ПРЕСТИЖА И СТАТУСА ОД ПРАИСТОРИЈЕ ДО ДАНАС

Кости, рогови, зуби, а нарочито слоновача и шкољке, коришћени су у бројним друштвима од праисторије па све до данашњих дана за израду најразличитијих репрезентативних, престижних и статусних предмета. Још од горњег палеолита су зуби и шкољке коришћени за накит, мамутова слоновача за фигурине, и тако даље. Током каснијих праисторијских периода, у већем делу Европе била је живо развијена мрежа размене моринских шкољки, посебно *Spondylus* и *Glycymeris* врста током неолита и енеолита. И у историјским периодима, кост, рог, а посебно кљове слона, моржа и др., коришћени су за израду накита, кутија и других престижних, луксузних и предмета везаних за религију и култ. Овај рад биће пре свега прегледног карактера, са одабраним примерима како и на који начин су поједине коштане сировине коришћене у појединим прошлим друштвима, и како су неке од њих мењале свој значај и симболику.

Соња Стаменковић, Вујадин Иванишевић и Наташа Миладиновић-Радмиловић, *Археолошки институт, Београд*

ДОПРИНОС ПРОУЧАВАЊУ ПОГРЕБНЕ ПРАКСЕ НА ПРИМЕРУ САХРАНА У МЕМОРИЈИ 2 НА НЕКРОПОЛИ МАЛА КОПАШНИЦА – КАМЕНИТИЦА

Археолошка истраживања у Малој Копашници вршена су у више наврата током прошлог и овог столећа, најчешће у виду заштитних ископавања површине угрожене извођењем инфраструктурних радова. Током кампања предузетих 1960-тих година, 2003. и у периоду између

2012. и 2016. године, на овом потесу откривен је део велике римске некрополе, са 730 гробова. Већину гробова чине укопи са остацима спаљених покојника, а остатак гробови са инхумацијом. Некропола је оквирно датована у време од 2. до 4. века. Посебно откриће на некрополи представљају три зидане меморије чија анализа, заједно са осталим сахранама на некрополи, омогућава подробније проучавање промене погребне праксе, преласка с једног начина сахрањивања – инцинерације, на други – инхумацију. Меморије су саграђене у 2., односно 3. веку, а коришћене су и током 4. века.

Наведене промене култа сахрањивања јасно се издвајају у Меморији 2, у оквиру које су истражена четири гроба са кремацијама и четири гроба са скелетно сахрањеним индивидуама. У средишту првобитне меморије налазио се гроб спаљеног покојника, типа Мала Копашница – Сасе II. Меморија је у каснијем периоду проширена дозирањем једне веће правоугаоне просторије са северне и западне стране првобитне грађевине. Уз источни или јужни зид новоизграђеног дела меморије укопан је гроб већих димензија са кремацијом, док су у западном делу укопана два зидана гроба са остацима спаљених покојника и богатим гробним прилозима. Најмлађем хоризонту у меморији припадају четири гроба са инхумираним покојницима, од којих је један опредељен, на основу прилога у виду новца, у прву половину 4. века. Захваљујући чињеници да се поменути гробови са инцинерацијом и инхумацијом могу везати за једну породицу, као и да се могу датовати на основу бројних гробних прилога и налаза новца у гробовима, у могућности смо да ближе хронолошки одредимо ову важну промену погребног ритуала.

Надежда Гавриловић Витас, *Археолошки институт, Београд*

ПРОФАНИ И САКРАЛНИ ЖИВОТ НА МЕДИЈАНИ: КОНТИНУИТЕТ И ДИСКОНТИНУИТЕТ ЖИВОТА У КАСНОАНТИЧКОМ ПЕРИОДУ

Археолошко налазиште Медијана, са више објеката различитог карактера (административни, церемонијални, резиденцијални, сакрални...), представља изврстан *exemplum* континуитета и дисконтинуитета живота у касноантичком периоду. Вишедеценијским археолошким истраживањима је установљено да се разликују различити хоризонти изградње Медијане, прекидани хијатусима поновне изградње односно доградње или рушењима изазваним варварским упадима. Већи део хо-

ризонта 1 (крај 3 – почетак 4. века) је био са намером порушен, да би се изградио раскошнији и велелепнији број грађевина хоризонта 2. Хоризонт 2 (око 330–378. године) бива уништен пожаром и на остацима грађевина овога хоризонта се формира нови тип насеља – хоризонт 3 (око 383–441. године). Овај примитивнији тип насеља, представљен објектима око виле са перистилом и одређеним изменама унутар саме виле, је страдао у нападу Хуна.

Овакав турбулентан живот насеља на Медијани сведочи о континуитету живота који је прекидан из различитих разлога, али и о дисконтинуитету односно периодима када се не може са поузданошћу потврдити одређени вид живота на Медијани. Уједно, преплитање сакралног и профаног живота, као и промена које се дешавају у периоду касне антике на Медијани, је оличено у постојању објеката чија функција се у одређеном смислу мења из једног у други градитељски хоризонт, а у зависности од тренутних идеолошких, политичких и социјалних догађаја. У овоме раду ће поред горе наведеног, бити речи и о различитим аспектима свакодневног живота на Медијани, који су – у зависности од континуитета односно прекида живота у насељу били у мањој или већој мери у одређеним периодима заступљени – и који су захваљујући архитектонским и археолошким истраживањима данас свеобухватније сагледани.

Софија Петковић, *Археолошки институт, Београд*
Драгица Бизјак, *Књажевац*

ВОЈНИЧКА ПОПУЛАЦИЈА НА КАСНОАНТИЧКОЈ И СРЕДЊЕВЕКОВНОЈ НЕКРОПОЛИ НА ЛОКАЛИТЕТУ СЛОГ У РАВНИ. КОНТИНУИТЕТ И ДИСКОНТИНУИТЕТ

Заштитним археолошким ископавањима некрополе Слог у селу Равна 1994–1996. откривена је касноантичка некропола римског утврђења и насеља *Timacum Minus* из друге половине 4. и прве половине 5. века, али и раносредњовековна некропола настала на истом простору. На касноантичкој некрополи констатовано је 17 војничких гробова, који су идентификовани на основу археолошких налаза делова војничке опреме, са којима су сахрањени, али и низом повреда задобијених у борби, које су утврђене антрополошком анализом остеоолошког материјала. С друге стране, на средњовековној некрополи није било могуће са сигурношћу потврдити постојање војничких сахрана.

Новим ископавањима некрополе Слог 2013–2015. године утврђено је да осим сахрана из 9–10. века, средњевековна некропола има и старији хоризонт сахрањивања из 7–8. века. На основу гробних прилога, војнички карактер се условно може приписати сахранама у гробовима G 46, G 122 и G 133, које припадају старијем хоризонту средњевековне некрополе. Антрополошком анализом остеолошких налаза са средњевековне некрополе идентификовано је 13 гробова мушкараца, код којих нису потврђене ратничке повреде, нити патолошке промене карактеристичне за ратничку популацију. Занимљиво је да се, на основу налаза са некрополе Слог, у демографској слици средњевековног насеља у Равни примећује несразмера између броја одраслих жена и мушкараца, у корист првих. Треба истаћи и чињеницу да скоро половину средњевековних сахрана чине дечији гробови. Поређење резултата анализа касноантичке и средњевековне некрополе на локалитету Слог отвара питање функције средњевековног насеља и континуитета живота на на овом налазишту током касноантичког и средњевековног периода.

Željka Bedić, *Antropološki centar Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska*

Siniša Krznar, *Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska*

Mario Šlaus, *Antropološki centar Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska*

ZARAZNE BOLESTI U SREDNJOVJEKOVNOJ I NOVOVJEKOVNOJ PODRAVINI NA PRIMJERU TORČECA

Zarazne bolesti su poremećaji uzrokovani raznim organizmima poput bakterija, virusa, gljivica ili parazita. Često su ti organizmi bezopasni, međutim, pod određenim okolnostima mogu prouzročiti bolesti. Neke se bolesti prenose s čovjeka na čovjeka (sifilis, lepra, tuberkuloza, kuga), neke sa životinja na čovjeka (kuga), dok se treće unose u organizam putem zaražene hrane ili vode (tuberkuloza, bruceloza). Sve spomenute bolesti osim kuge mogu ostaviti traga na kostima, te su stoga vrlo zanimljive za proučavanje u bioarheološkom kontekstu.

Navedene patologije biti će razmatrane na koštanom materijalu sa nalazišta Torčec – Cirkvišće. Riječ je o župnom groblju sa pronađenim skromnim ostacima crkvenog objekta. Prva su istraživanja provedena tijekom 2002. godine, a daljnja su uslijedila 2009. te 2011– 2015. godine. Otkriveno je 380 grobova od kojih većina po svojim karakteristikama pripada župnom groblju,

a na temelju stratigrafije i nalaza datiraju se u srednji i novi vijek, odnosno od 12. stoljeća do 1731/33. godine, kada se crkva i groblje sele u centar današnjeg sela Torčec.

Antropološkom je analizom dosada analizirano 298 grobova, a dobiveni rezultati dali su veoma zanimljive podatke o uvjetima i kvaliteti života ljudi koji su u srednjem i novom vijeku naseljavali koprivničku Podravinu. Rezultati postaju još i zanimljiviji kada se u obzir uzme činjenica da su na samo jednom groblju i tako malom prostoru bile prisutne zarazne bolesti poput sifilisa i bruceloze, a moguće i tuberkuloze i lepre.

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ
СЕСИЈА: МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА
ГРУПНИХ И МАСОВНИХ САХРАНА
(сесија, Н. Шаркић, К. Ђукић и Д. Вуловић)

У археолошком контексту постоје две погребне праксе: инцинерација и инхумација. Унутар њих разликујемо појединачне, групне и масовне сахране. Под појединачним сахранама подразумевамо похрањивање скелетних остатака једне особе унутар гробне јаме, гробне конструкције или зидане гробнице. Групна сахрана представља полагање скелетних остатака две или више особа, обично припадника једне породице, које су сахрањене у истом или различитом временском периоду у гробној јами, гробној конструкцији или зиданој гробници. Под масовним сахранама подразумева се похрањивање скелетних остатака више индивидуа, обично у истом временском периоду, под специфичним околностима (масовна страдања у природним катастрофама, масовна страдања као подследица различитих епидемија, као и масовна страдања као последица оружаних сукоба итд.). Методологија истраживања групних и масовних сахрана, било са становишта археологије или антропологије, подразумева примену специфичних и комбинованих метода. Организовање овакве сесије ће омогућити биофизичким антрополозима и археолозима да размене искуства у досадашњем раду и на тај начин побољшају будућа истраживања.

Nataša Šarkić, *Universidad Autónoma de Madrid, Spain*

**BONES ARE EVERYWHERE: AN INTRODUCTION TO
THE METHODOLOGY OF EXCAVATION AND ANALYSIS
OF COLLECTIVE AND MASS GRAVES IN DIFFERENT
ARCHAEOLOGICAL CONTEXTS**

Over the course of human history, collective and mass burials have always existed. In prehistoric eras, the deposition of the remains of numerous individuals in the same place was customary burial practice. Even in later periods, burying or depositing of various human bodies together continued to be common for many different reasons. Consequently, it is possible to find mixed human remains in different contexts, for instance, family tombs or ossuaries, but also natural catastrophes and epidemics.

Unfortunately, the remains are often carelessly excavated and neglected during analysis and interpretation. They are considered to be excessively mixed up and, therefore, impossible to use as sources of information. However, even when it is impossible to individualize the skeletal remains, it is possible to acquire a lot of valuable information from them. Such information includes the minimum number of individuals, their sex, age, stature, anatomical variability, and pathological study (including evidence of trauma and diseases).

Various criteria facilitate the segregation process, for instance, variation in color, degree of preservation, differences in size and robustness, differences in age and sex, anomalies, and diseases. Nevertheless, one must be cautious regarding estimation because various taphonomic factors can influence the bones. Sometimes it is possible for the bones of a single individual to have been preserved differently.

Knowledge of taphonomic processes can provide a theoretical and methodological framework to facilitate the interpretation of funerary gestures of past societies. Moreover, careful excavation can result in the uncovering of information that it is only possible to acquire *in situ*.

The aim of this presentation is to show various possible scenarios where human bones can be found and to discuss the best strategy for dealing with each instance during excavation and in the laboratory.

Софија Стефановић и Јелена Јовановић, *Лабораторија за биоархеологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду*
Маја Миљевић, *Београд*
Саша Живановић, *Београд*

СТАРЧЕВАЧКА ГРУПНА ГРОБНИЦА НА ВИНЧИ ИЛИ МЕСТО НЕОЛИТСКОГ ЗЛОЧИНА?

Током археолошких истраживања на Винчи 1931. године, Милоје Васић открио је групну гробницу која је припадала старчевачкој култури. Васић је сахрану девет одраслих индивидуа окарактерисао као “костурницу са дромосом”, а аутори који су се након њега бавили овим налазом, иако су имали различите ставове о архитектонским карактеристикама гробнице, нису доводили у питање да се ради о групној гробници. Међутим, недавна анализа оргиналне фотодокументације “групне гробнице” која се чува у Археолошкој збирци Филозофског факултета у Београду обављена у Лабораторији за биоархеологију, пружила је сасвим другачију интерпретацију овог налаза. Наиме, за четири индивидуе (гробови 2, 3, 4 и 8) недвосмислено је утврђено да су сахрањене грудима и лицем ка земљи, што поред тога што наравно не одговара старчевачкој погребној пракси, може да указује или на специфичну погребну праксу која до сада у овој културу није забележена или, што је вероватније, на то да су бар када су у питању ове четири индивидуе, у питању или насилне смрти или одређен негативни однос према овим покојницима или пак да је сама локација место злочина. Да се највероватније ради о неолитском месту злочина говори нарочито положај индивидуе из гроба 8 код које су, поред тога што је сахрањена грудима ка земљи, фемури савијени тако да су постављени на леђа, што је положај до којег је морало доћи насилним актом који је врло вероватно подразумевао и везивање. Циљ рада је да се покаже како форензички приступ и самој фотодокументацији може пружити обиље нових података не само о погребној пракси него евентуално може омогућити и откриће праисторијских места злочина.

Núria Montes Salas, Andrea Fernández Vilela,
Iris Pascual Pauner and Maria Eulàlia Subirà
Grup de Recerca Aplicat al Patrimoni Cultural (GRAPAC-CETECp).
Biological Anthropology Unit, Biosciences Faculty, Universitat Autònoma
de Barcelona, 08193 Bellaterra (Barcelona)

BURIAL CAVES IN NORTHERN SPAIN: PRELIMINARY INSIGHTS ON THE CHALCOLITHIC BURIAL AT THE FORADADA CAVE (CALAFELL, TARRAGONA)

The archaeological site of the Foradada Cave is located on the Mediterranean coastline, in Calafell town (Tarragona, Spain). The work developed at the site has provided data from the Upper Paleolithic to the Bronze Age. The archaeological work started in the 90s and finished in December 2015. An assemblage of human remains was recovered from the site, including burned remains. The cave has been used for many activities, among which are burial and carnivorous activities.

A collective burial, probably belonging to the Chalcolithic period, was found there. The superficial remains corresponding to this burial have been disturbed by human and animal activities. There were no individuals in an anatomical position. A minimum of 21 individuals has been recovered from the site, corresponding to 14 adults (2 females, 1 male, 11 indeterminate) and 7 sub-adults.

The capitate bone is the most represented, so the minimum number of individuals has been determined based on the incidence of this bone. However, both the upper and lower limbs are barely represented. The presence of an important amount of small skeletal remains in Foradada Cave could lead us to the conclusion that this place was a primary burial site.

Funerary practices in northern Spain were very complex in between the Neolithic and Bronze Age, with the presence of many different kinds of burial (open-air sites, sepulchral caves and megalithic monuments). In this sense, the Foradada Cave site provides new evidence of this complexity.

Andrea Fernández-Vilela, Núria Montes Salas and Maria Eulàlia Subirà
Grup de Recerca Aplicat al Patrimoni Cultural (GRAPAC-CETECp).
Biological Anthropology Unit, Biosciences Faculty, Universitat Autònoma
de Barcelona, 08193 Bellaterra (Barcelona)

PRELIMINARY RESULTS OF THE CREMATIONS FROM FORADADA SEPULCHRAL CAVE (TARRAGONA, SPAIN)

The assemblage of human remains, probably belonging to the Bronze Age, was recovered in Foradada sepulchral cave and contains important evidence with signs of combustion by fire. The Foradada cave archaeological site is located in the town of Calafell (Tarragona, Spain). Both Chalcolithic collective inhumation and Bronze Age burnt remains were found in the site.

The cremation degree of the remains recovered in the Foradada cave was analyzed in order to discover the proximity and intensity of the fire. The macroscopic aspects of the bone, after being subjected to high temperatures, were described and proved the performance differences between fresh tissue and dried or old tissue. A total of 1425 small fragments with combustion signs were recovered at the site, most of which were no longer than 2 cm. However, it was possible to determine a minimum number of five individuals (three adults and two subadults). In the assemblage, there is evidence that both dry bone and bone-with-tissue were burned. The shape of the bone fragments reveals that the bones were crushed after cremation. This funerary site has similar characteristics to other burial caves from the Chalcolithic and Bronze Age in Northern Spain.

Aleksa Janović, Laboratory for Anthropology, Faculty of Medicine,
Institute of Anatomy, University of Belgrade, Department of Radiology,
School of Dentistry, University of Belgrade

METHODS FOR IDENTIFICATION MULTIPLE INDIVIDUALS IN CREMATION BURIALS

In contrast to determination of minimum number of individuals (MNI) in inhumation burials that is usually straightforward, identification of more than one individual in a cremation burial is quite challenging. In practice, anthropologists frequently applied various direct and indirect methods to determine MNI in cremated burials. The presence of the same skeletal elements is the most reliable direct method that indicates presence of more

than one individual in a cremation burial. Similarly, subadult skeletal remains in a different stage of development (e.g. long bone epiphyses) can be also accurately distinguished from adult bones, when they were burned together. In the case of complete cremation, assessment of MNI depends highly on the survival of particular skeletal elements that could suggest different age and/or sex of the deceased buried together. In such cases, recent experimental studies proposed the cremated bone weight as an additional method that could indirectly suggest MNI. Given that 0.8 kg was reported as an average cremated bone weight for a single individual in archaeological samples, values higher than this might suggest more individuals. There were also attempts to use fire-related changes in bone composition and surface color for MNI assessment. However, these methods were not found as reliable in practice as expected because of their high variability related to variations in temperature degree, pyre construction, and the body position in the pyre.

Miriam Saqqa Carazo, *Universidad Autonoma de Madrid, Spain*

THE IMPORTANCE OF DENTAL STUDIES IN COLLECTIVE GRAVES: AN EXAMPLE OF THE LATE BRONZE AGE IN PALESTINE

Teeth are the highly mineralized body structures, and resistant to most of the taphonomic processes. Due to their high level of preservation and the high amount of information that is possible to obtain from them, they are considered one of the most important remains for study in collective burials. Al-Addeiseh site from the Palestinian Bronze Age is a useful example that shows the importance of teeth as a source of knowledge in mass graves. This site contained a collective grave, with at least 16 individuals of all ages. Between the remains 17 fragments of mandibles with their associated teeth, 3 fragments of maxilla with their associated teeth, 13 decontextualized teeth (not linked with any osteological structure as a consequence of postmortem loos) and 9 infant teeth were found. These remains give information about the individuals' health in the last years of their lives; 2 teeth also give information about the condition of health during the growing period associated with a metabolic nonspecific disorder. The observed modification in tooth wear also give information about diet and the use of teeth in this population, allowing obtaining inter- and intra-population information. The difficulty of obtaining information from collective graves could, therefore, be reduced if we obtain all the evidence that teeth can give us.

Lucía Muñoz Ugarte, Natasa Sarkic and Jesús Herrerin
Universidad Autónoma de Madrid, Spain

HOW TO FACE AN OSSUARY: THE CASE OF THE MEDIEVAL NECROPOLIS OF PRÁDENA DEL RINCÓN (SPAIN)

An ossuary can be defined as a structure that is used to keep a collection of non-articulated skeletal remains recovered from a temporary grave. This special type of secondary burial has been used all over the world by different cultures in different periods of time. Different factors can influence its use, for example, exhibiting the remains spectacularly or, in most cases, they respond to a reuse of burial space where it is scarce. In the latter case, studying the remains is not always easy, since bones are usually badly preserved and individuals are mixed and incomplete. However, a careful study of ossuaries can show interesting results: not only the Minimum Number of Individuals but sex and age distributions, interesting paleopathological examples or even differences in burial patterns. To that end, we should arm ourselves with patience and examine each bone fragment, order them by anatomical part, try to reconstruct the bones and try to connect bones to each other.

An example of this way of working is the study of the ossuary located on a tomb of the medieval necropolis of Prádena del Rincón (Spain). The estimated MNI was 55 and it was possible to detect different pathologies, including arthritis, infectious diseases, evidence of interpersonal violence or accidental traumas. The comparison with the results obtained from the rest of the necropolis poses the question: are the individuals from the ossuary an accumulation of bones to free up space in the necropolis, or could they come from a different origin than the rest of the individuals?

Nataša Šarkić, *Universidad Autónoma de Madrid, Spain*

THE EXCAVATION AND ANALYSIS OF HUMAN REMAINS FROM THE WAR HOSPITAL DURING THE PENINSULAR WAR (1807–1814), BUITRAGO DE LOZOYA (SPAIN)

During the renovation of the castle of Buitrago del Lozoya, the skeletal remains of seven individuals were found. These individuals were discovered deposited into the trench next to the wall in both the supine and prone positions, in some cases partially overlapping each other. Although the burials were not synchronized, they occurred within a short span of time.

Among the remains, several gilded brass buttons were found with the word "GILT" printed on the back, which was the inscription for British legislation. Knowing that this kind of English button was used for the uniforms of Spanish troops during the Peninsular War (1807–1814), it was possible to date these human skeletal remains.

Six of the individuals were men ranging in age from 19–25 to 40–59 years, and one was a young female between 14 and 16 years old. All the male individuals showed signs of osteoarthritis and enthesopathies on the feet and legs, probably a consequence of walking a long distance, and several also had Schmorl's nodes and other signs of having endured strenuous physical labor.

The cause of death of these individuals is unclear. Although many presented evidence of antemortem injuries, none of those was grave enough to have a fatal outcome. Nevertheless, periostitis seen in all the individuals can indicate a presence of possible infection that affected the bones. In the pre-antibiotic era, infections were highly dangerous and caused many deaths, even more than war itself. According to historical sources, a portion of the castle had been transformed into a war hospital. It is possible that those individuals were wounded during the battle and died in hospital. The urgent situation probably did not allowed proper burial, so we can guess that individuals would just be thrown in the trench after they passed away.

СЕСИЈА: ТЕРМИНОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ У АРХЕОЛОГИЈИ **(сесија, Р. Балабан, М. Митровић, Н. Ћосић)**

Начини на које користимо језичке одреднице при опису живота у прошлости често могу имати више значења. Због тога је потреба за јасним терминолошким појашњењима постала готово незаобилазна ставка у научној комуникацији, која је нарочито важна приликом преношења резултата у оквиру и између различитих дисциплина. Проблематика терминологије у археологији показала се као важна и неопходна област истраживања, која пружа смернице и савете приликом превођења, коришћења или осмишљавања одговарајућих појмова.

Будући да се археолози сусрећу са разноврсним дилемама приликом употребе речи са сличним, истим или потпуно другачијим значењима, преиспитивање присуства и употребе термина кроз различите периоде у археологији, почев од праисторије до постсредњековних студија, пружа могућност сагледавања сличности и разлика приликом њихових кон-

цептуалних примена. Дакле, термилошке недоумице приликом описа пронађених предмета, одређивања врста сировина од којих су артефакти израђени, описа изгледа непокретних објекта и целина или друштвеног уређења нису карактеристичне само за један, одређени период прошлости којим се археологија бави. Далекосежне последице једног таквог истовремено и уређеног и хаотичног система долазе до изражаја када археолози почну са писањем својих радова, у којима специфичним корпусом термина описују појаве, објашњавају и анализирају различите феномене и на крају приближавају прошлост не само ужем, стручном кругу, већ и широј јавности.

Питања терминологије и проблематика која настаје из ове области није новина ни у једној дисциплини, па ни и у археологији. Међутим, стална дискусија и разматрање постојећих проблема, несумњиво доприносе учовању, дефинисању и решавању потешкоћа које постоје. Стога, позивамо колеге да узму учешће у раду сесије и приложе радове који се односе на различите аналитичке методе (типолошке, технолошке, физичко-хемијске, контекстуалне и др. анализе), теоријске аспекте (историјски, друштвени, интерпретативни и идејни) и употребе термина везане за проблеме превођења и преузимања из страних језика и других дисциплина.

Radmila Balaban, *Filozofski fakultet, Beograd*

Natalija Ćosić, *Centralni institut za konzervaciju, Beograd*

Milica Mitrović, *Filozofski fakultet, Beograd*

КАКО ТУМАЧИМО ПРОШЛОСТ

Објашњења различитих облика друштвених деланја која су део археолошких дискусија и тумачења, обликују начин на који разумемо прошлост и говоримо о одређеним проблемима и периодима. У процесу производње знања у археологији, употреба одређених термина представља одраз времена у коме су настajали, па се тако на пример може одредити хронолошки оквир када неке од интерпретације потићу. Препознају се вокабулари који се ослањају на доминантне идеје из времена nastanka првих друштвених теорија, као и они који одсликавају актуелне политичке и економске ситуације и тенденције. Овим радом желимо да прикажемо како се из данашње перспективе препознају различити утицаји на археолошке интерпретације

Кроз два илустративна примера, која се односе на антрополошка објашњења прелаза из мезолита у неолит и начине доживљивања и објашњења улоге еконо-

мије у каснеолитским заједницама, стављамо акценат на сличне, али истовремено и различите речи које се користе како би се приближила динамика живота из праисторије. Иако је сасвим оправдано и очекивано користи различите хронолошке појмовне категорије попут мезолит и неолит, ипак указано је да се разумевање и значење ова два термина може разликовати у зависности од контекста употребе. Самим тим, и модели објашњена о промена између два периода уписују, додају и одузимају различита виђења друштвених динамика у прошлости. Користећи примере употребе речи *економија* у интерпретацијама које се односе на винчанску културу, приказаћемо која су све значења била подразумевана, као и како су се menjala.

При читању и саčinjавању археолошких интерпретација треба имати у виду да су археолошка тумачења неодојива пракса савремености и да је неопходна стална истраживачка рефлексивност, како би разумели и уочавали утицаје окружења које чине друге науке, дисциплине, свакодневца, или ми сами.

Анђа Петровић, *Филозофски факултет, Београд*

АНАЛИЗЕ ТРАГОВА УПОТРЕБЕ НА АРТЕФАКТИМА ОД ОКРЕСАНОГ КАМЕНА: ТЕРМИНОЛОШКА ПЕРСПЕКТИВА

Термини који се користе у домаћој литератури везаној за окресани камен не поклапају се са прецизно дефинисаним одредницама из других језика. Веома је значајно да се приликом израде сваког рада или студије нагласе посебни изрази и приложи њихова дефиниција, као и лично тумачење аутора. Примери попут речи *продукција, редуција, индустрија, ретуш* су добри показатељи сврховитости и значаја прецизног појашњења у стручним радовима.

Поред ових општих термина који су чешће у употреби, појмови функционалне анализе, као и анализе (не)органских материјала на окресаним артефактима не представљају уходану праксу приликом истраживања у Србији. У том смислу овај рад би послужио као општи водич кроз најосновније појмове који се у иностраној литератури користе од седамдесетих година прошлог века. По први пут су преведени на српски језик, а пошто за одређене изразе не постоје адекватни преводи, и како би се линеарним превођењем угрозило значење саме речи, одговарајући предлози су у овом раду. Основна терминологија функционалних анализа илустрована је на примеру микроскопских фотографија основних трагова употребе артефакта са локалитета Лепенски Вир, Винча - Бело брдо, и Беловоде.

Селена Витезовић, *Археолошки институт, Београд*

ИЗМЕЂУ ТЕРМИНА И ТИПА: ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГИЈЕ У ПРАИСТОРИЈСКОЈ КОШТАНОЈ ИНДУСТРИЈИ

Проблеми терминологије нису само питање „како ће се нешто звати“, већ и одражавају у великој мери и усвојени методолошки и теоријски приступ. То се врло јасно види у случају типологије коштане индустрије у праисторији. Поједини типолошки системи предлажу називе типова који су врло уско дефинисани, као што су садилке, мотике, игле за мреже и слично, док на супротном крају стоје типолошки системи који на сваки начин избегавају било какво одређивање, и уместо тога користе широке описне термине, на пример, алатке са искошеним радним делом, алатке са оштрицом, и слично. Свака од ове две крајности има и своје негативне стране, осим што отежавају комуникацију, без обзира на теоријске и методолошке принципе, преуске дефиниције подразумевају сигурно утврђену функцију, што често није случај, док прешироке не дозвољавају груписање функционално и морфолошки сродних предмета, и тако даље. О овим и сродним проблемима расправљаће се у овом раду, као и о могућим решењима у оквирима проучавања праисторијских коштаных индустрија.

Marija Svilar, *Filozofski fakultet, Beograd*

ANALIZA KERAMIČKIH ASEMBLAŽA KASNOG NEOLITA NA PROSTORU CENTRALNOG BALKANA: PROBLEM TERMINOLOŠKE NEUJEDNAČENOSTI

Zahvaljujući primeni brojnih specijalističkih znanja, na prvom mestu interdisciplinarnih metoda, zatim eksperimentalnih istraživanja i svakako nebrojenih etnoloških i etnoarheoloških saznanja, keramički materijal se u drugoj polovini XX veka konačno nametnuo kao glavni izvor za proučavanje dinamike života u prošlosti, a primena novih saznanja, omogućila je arheolozima da iznesu osnovne hipoteze o ljudskom ponašanju koje je moguće testirati na arheološkim podacima. Rezultat tih promena ogleda se u širokoj primeni kvantitativnih, funkcionalnih, fizičko – hemijskih i brojnih drugih analiza, kao i teorijskih modela i tehnika preuzetih iz pomenutih naučnih disciplina sa sopstvenom terminologijom. S druge strane, stariju domaću literaturu karakteriše terminologija koja odražava veliku subjektivnost istraživača,

koji su se keramičkim materijalom najviše bavili u cilju uspostavljanja hronoloških podela praistorijskih kultura. Čak i površnim pregledom literature i terenske dokumentacije, uočava se velika neujednačenost podataka i termina u upotrebi, i pre svega, nepreciznost u njihovom definisanju. Neujednačeno formulisani termini u velikoj meri otežavaju razumevanje predmeta i njihovih funkcija, a samim tim i rekonstrukciju života iz prošlosti, dok s druge strane, pojedini podaci vremenom gube na važnosti u aktuelnim istraživačkim pitanjima, kao što je to slučaj sa beskonačnim podelama na keramičke tipove i njihove varijante. Ipak, najveći problem leži u tome što se počevši od definisanja osnovnih funkcionalnih klasa, preko tehnologije izrade, tretmana površina pa sve do ornamentalnih tehnika i motiva, različitim terminima često opisuje ista pojava.

Problem u vezi sa terminologijom je sveprisutni problem u srpskoj arheologiji. Nepostojanje ujednačne terminologije grnčarije kasnog neolita u velikoj meri otežava sistematski pristup prikupljenim i obrađenim podacima, poređenje keramičkih asemblaža sa različitim istovremenih lokaliteta i na kraju interpretaciju podataka i donošenje zaključaka o životu praistorijskih zajednica na prostoru centralnog Balkana.

Марко А. Јанковић, *Археолошка збирка, Филозофски факултет Београд*

ТЕРМИНОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ РИМСКИХ КУПАТИЛА ГОРЊЕ МЕЗИЈЕ

У српској археологији, уврежено је мишљење да латински термин *thermae* одговара подједнако свим римским купатилима, без обзира на хронолошки, географски или друштвени контекст у којим је купатило изграђено и коришћено. Терминолошки проблеми везани за употребу термина за означавање различитих типова архитектуре важни су приликом интерпретације археолошких, и поготову епиграфских споменика. Истраживачи који се баве проблемом римских купатила већ дуго времена воде дебату о критеријумима за јасно коришћење термина. Наиме, два најчешћа термина - *thermae* и *balnea*, јављају се подједнако често и у наизглед истим или сличним контекстима. Истраживачи су, анализирајући класичне текстове и епиграфске споменике, предлагали критеријуме попут димензија (велика купатила - *thermae*, мала купатила - *balneum*), карактера грађевине (јавно/приватно) или присуства система за грејање, за разграничавање архитектуре и термина којима су означени, али без већег успеха.

Прецизно дефинисање критеријума за коришћење термина не доприноси само јасном и прегледном систему посматрања археолошке грађе/архитектуре, већ доприноси и аргументацији тумачења. Познавање археолошког контекста у којем се користе извесни термини (уместо неких других), помаже у интерпретацији читавог контекста.

Од тумачења латинских термина, зависи и тумачење читавог контекста - сеоско купатило, приватна одаја, градско јавно купатило или царска архитектура. Тако широк спектар архитектуре за сада се означава истим термином у српској археологији.

Нејасна употреба термина може представљати и методолошки проблем уколико посегнемо за аналогијама у другим деловима Царства, што је чест случај у римској археологији. Строго дефинисана архитектура, односно термин којим се она означава, умногоме ће помоћи приликом компаративне анализе археолошког контекста којим се бавимо.

СЕКЦИЈА ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

Интегративни приступ проучавању, заштити и презентацији палеолитских налазишта у Србији и Црној Гори (секција, Д. Михаиловић)

Интегративни приступ проучавању палеолита и мезолита подразумева реконструкцију природне средине, сагледавање формационих и тафономских процеса на археолошким налазиштима, и реконструкцију људских активности у стаништима и ван станишта. Такав приступ налажу и међународне конвенције о заштити културне баштине. Због тога ће на сесији бити размотрено и питање угрожености, заштите и презентације палеолитских налазишта.

Ирина Кајтез, Филозофски факултет, Београд

ПЛЕИСТОЦЕНСКЕ РЕЧНЕ ТЕРАСЕ И ДИСТРИБУЦИЈА ПАЛЕОЛИТСКИХ НАЛАЗИШТА У ШУМАДИЈИ И ПОМОРАВЉУ

Изузимајући лесне насlage, најчешће геолошке формације на којима се јављају налазишта на отвореном у северној, западној и централној

Европи су плеистоценске терасе великих река. У тим областима последице глацијација су се јаче одразиле на речне долине, што је довело до стварања више од десет терасних нивоа. Ове терасе су углавном датоване егзактним методама, што олакшава приступ лоцирању палеолитских локалитета. У Србији за сада концентрација артефаката и потенцијалних налазишта има на терасама у долини Западне Мораве, као полазне области истраживања ове врсте локалитета. Препреку истраживањима представљају управо недовољно истражене речне терасе. Реке Шумадије и Поморавља припадају сливовима Велике Мораве, делом Колубаре, Западне Мораве и Дунава. Оне углавном немају више од једне терасе (осим притока Велике Мораве код којих се јављају и највише терасе t4), које су мањег распрострањања и местимично су испрекидане и неповезане, изнад којих се распростиру миоценске наслаге језерског дна и језерске терасе. Квартарни облици рељефа ових притока великих река су уске алувијалне равни учесталије ка низводним деловима река, плавински конуси сконцентрисани на изласку из брдских области у долину реке.

У шумадијском делу Подунавља, терасе су такође слабо распрострањене, како је ова област била више изложена еолским процесима током квартара, тако да су лесне наслаге учесталије. Лесних и лесоидних твoервина има и у долини Велике Мораве, с тим што је њихово еолско порекло и даље дискутабилно. Речне терасе Велике Мораве се свode на прве две терасе највећег распрострањања, осим у изузетним случајевима где су присутне и највише терасе – t4, које су често неравномерно и непарно распоређене по ободу долине. Циљ овог истраживања је систематизовање података о распрострањању тераса, њиховом саставу, релативној старости, присуству ресурса за израду камених алатки.

Михаило Радиновић, *Београд*
Милица Јовановић, *Београд*

МОГУЋНОСТ РАЗЛИКОВАЊА ПАЛЕОЛИТСКИХ АРТЕФАКАТА И ГЕОФАКАТА У БЛИЗИНИ ЛЕЖИШТА МИНЕРАЛНИХ СИРОВИНА

Рекогносцирање палеолитских налазишта на отвореном простору до сада је предузето на више локација на подручју централне и јужне Србије. Материјал са обрадивих површина могао је јасно да се определи у палеолит будући да на тим локацијама артефакти углавном нису измењани са геофактима - одломцима стена који су настали услед деловања

различитих природних процеса, а који могу наликовати артефактима. Колекције прикупљене у близини примарних и секундарних лежишта сировина било је, међутим, знатно теже одредити због тога што су оне по правилу садржале и одређен број геофаката. Да бисмо на основу јасно дефинисаних критеријума установили у којој мери се у колекцијама мешају артефакти и геофакти, применили смо Пикоков тест за анализу одбитака, који смо прилагодили нашим истраживачком контексту и могућностима. Материјал са пет налазишта (Црнобарац, Грот-Слатински поток, Дубље-Нишан, Кременац, Радан-Страна) подвргнут је анализи различитих атрибута за које се сматра да су типични за окресане камене одбитке. Прелиминарни резултати анализа показују да су у овим колекцијама осим артефаката у великој мери заступљени и геофакти.

Ирина Кајтез, *Филозофски факултет, Београд*

ГИС ПРИСТУП МАПИРАЊУ ПАЛЕОЛИТСКИХ НАЛАЗИШТА НА ОТВОРЕНОМ ПРОСТОРУ И ПРОБЛЕМ ДЕФИНИСАЊА РЕЛЕВАНТНИХ ПАРАМЕТАРА

ГИС софтвери пружају широк спектар употребе и комбиновања просторних података, чији резултат могу бити интегративни прикази најразличитијих проблематика у многим наукама и дисциплинама, а између осталог и формирање модела предвиђања нових локалитета у археологији. Кључни елементи оваквог приступа јесу параметри који карактеришу одређено палеолитско налазиште као што су: апсолутна висина, геолошка формација, близина ресурса, осунчаност, нагиб терена, прегледност околине и др. Ове параметре добијамо преко већ познатих локација налазишта/концентрација артефаката који су уско повезани са карактеристикама одређеног географског поднебља. Због тога је приступ локализовању нових налазишта индивидуалан, и управо зависи од тих карактеристика. Међутим, поставља се питање које од одлика локалног терена заиста утичу на локализацију налазишта. С једне стране то су преференције самих палеолитских заједница, које могу бити близина ресурса, поднебље ловних врста (у зависности од стратегије лова), прегледност околине, близина воде. С друге стране постдепозициони процеси редепонују, уништавају или прекривају налазиште, тако да њихова позиција на данашњем изгледу рељефа не мора бити реална слика њихове дистрибуције. Такође, рељеф, покривеност вегетацијом, висина снежног покривача и однос водених маса су се током плеистоцена

мењали, тако да коришћење таквих параметара из савремених података и карата може имати потенцијално погрешан резултат.

У овом раду приказани су параметри за лоцирање палеолитских налазишта у централној Србији. То су параметри искључиво географске и физички мерљиве природе: релативне и апсолутне висине, кварталне геолошке формације и ресурси камених сировина.

Душан Михаиловић, *Филозофски факултет, Београд*
Стивен Кун (Steven L. Kuhn), *Универзитет Аризона, САД*

НОВИЈА РЕКОГНОСЦИРАЊА ПАЛЕОЛИТСКИХ ПЕЋИНСКИХ НАЛАЗИШТА У СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

У источној Србији и западној Црној Гори у последње време су интензивирани рекогносцирања палеолитских налазишта у природним заклонима (пећинама и поткапинама). Рекогносцирања су реализована у оквиру међународних научно-истраживачких пројеката и пројеката заштите културних добара. План обиласка направљен је на основу информација из различитих извора (топографских и геолошких карата и литературе) и усмених информација добијених пре и током рекогносцирања, а у складу са претпоставкама о мобилности и начину снабдевања ресурсима палеолитских заједница. Применом овог поступка, евидентирано је више од 200 потенцијалних пећинских станишта од којих су многа касније сондирана. Сондажна ископавања су потврдила да се у већини пећина могу очекивати артефакти из средњег и горњег палеолита али и да су пећине богате остацима, које би могле да се окарактеришу као базни логори, изузетно малобројне.

Тамара Догандић и Шенон П. Мекферон (Shannon P. McPherron),
Макс Планк институт за еволуциону антропологију, Лајпциг, Немачка

ОД ХУЗ ДО ФОРМАЦИОНИХ ПРОЦЕСА. МЕТОДОЛОШКЕ СМЕРНИЦЕ ЗА ИСТРАЖИВАЊА ПЛЕИСТОЦЕНСКИХ НАЛАЗИШТА

Контекст и просторни подаци археолошких налаза од суштинске су важности за проучавање понашања људских заједница у прошлости и реконструкцију процеса формације археолошког записа. Један од при-

марних задатака археолошких истраживања је откривање процеса, геолошких са једне и антропогених са друге стране, који су допринели формирању археолошког записа, у циљу разумевања активности људских заједница на налазишту. Да би били употребљиви и одговорили на циљеве истраживања, неопходно је да просторни подаци буду поуздани, тачни и прецизни. Поврх тога, пожељно је да методе прикупљања података буду стандардизоване како би се подаци са различитих локалитета могли поредити. Протеклих неколико деценија сведоци смо модернизације археолошких ископавања применом тоталне станице, компјутерске технологије и ГИС-а. Ови методолошки помаци омогућили су добијање података високе резолуције, смањење грешака при прикупљању података и отварање нових могућности за интерпретацију археолошког записа.

У овом раду биће приказан метод ископавања који се примењује у истраживањима плеистоценских локалитета у сливу Ресаве, а подразумева одговарајуће стандарде и критеријуме за бележење просторне позиције и других непросторних атрибута налаза, прилагођене захтевима и циљевима истраживања палеолитских налазишта. Коришћење овог метода олакшано је применом тоталне станице, рачунара са одговарајућим програмом за бележење просторне позиције налаза са тоталне станице, и ГИС програмом за приказивање и прелиминарну анализу просторних података. Овај систем, који обухвата метод прикупљања података и понуђене, бесплатно доступне, софтвере, нуди флексибилност у аналитичком смислу, подржава интеграцију различитих података, олакшава вођење теренске документације и убрзава сам рад на терену. У раду ће бити представљене могућности и предности овог система за реконструкцију формационих процеса и разумевање људских активности, као што су: анализа оријентације литичких артефаката и фаунистичких налаза, сагледавање вертикалног распореда налаза и микростратиграфских информација, и разумевање техноекономског понашања људских заједница на налазишту. Предности које предложени систем нуди не само у теренском раду већ и за интерпретацију археолошког записа, отварају могућност шире примене представљених методолошких смерница у будућим истраживањима палеолита и мезолита у Србији и Црној Гори.

Сенка Плавшић, *Филозофски факултет, Београд*

БИХЕВИОРАЛНЕ РАЗЛИКЕ У КОРИШЋЕЊУ ПЕЋИНА У СРЕДЊЕМ И ГОРЊЕМ ПАЛЕОЛИТУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Разлике између средњег и горњег палеолита су исцрпно изучаване кроз анализе различитих врста материјалних остатака (окресани артефакти, животињске кости итд.) али је мало тога речено о самим бихевиоралним разликама између носилаца средњопалеолитских и горњопалеолитских технокомплекса, углавном због тога што бихевиорални „пакети“ који би могли да се припишу неандерталцима, односно анатомски модерним људима нису јасно дефинисани.

Просторном анализом станишта средњег и горњег палеолита добијају се подаци о карактеристикама организације станишта, што доприноси детаљнијем дефинисању бихевиоралних „пакета“ дате врсте.

Проучавање бихевиоралних разлика средњег и горњег палеолита на Балкану је од изузетне важности, с обзиром да су долине река на Балкану служиле као руте миграција палеолитских заједница, те је њихово културно наслеђе на овим просторима изузетно богато. Највећи потенцијал за проучавање бихевиоралних разлика средњег и горњег палеолита имају локалитети на којима се јављају сукцесивни слојеви средњег и горњег палеолита (Шалитрена пећина), премда и једнослојни локалитети могу пружити богати извор података (Велика Баланица, Буковац и сл).

У складу са методологијом ископавања палеолитских локалитета на Балкану, која подразумева квадратну мрежу и ископавање по квадратима, просторна анализа се мора радити као статистичка анализа заступљености налаза по квадрантима. Овим анализама потребно је додати анализе оријентације артефаката зарад утврђивања могућих утицаја постдепозиционих процеса и статистичке анализе насумичности.

Постоје три претпоставке о резултатима истраживања бихевиоралних схема палеолитских заједница на Балкану. Прва претпоставка је да ће се јасно издвојити „пакет“ понашања у средњем и „пакет“ понашања у горњем палеолиту. Друга претпоставка је да се јасне структуре понашања на локалитетима могу утврдити али да се знатно разликују у оквиру једног периода, док трећа претпоставка подразумева да бихевиоралне структуре на локалитетима није могуће констатовати.

Софија Драгосавац, *Филозофски факултет, Београд*

ТЕХНО-ЕКОНОМСКО ПОНАШАЊЕ У ОРИЊАСИЈЕНУ: СВЕДОЧАНСТВА ИЗ ШАЛИТРЕНЕ ПЕЋИНЕ

Проучавање техно-економског понашања палеолитских заједница подразумева сагледавање литичке технологије у бихевиоралном контексту, односно реконструкцију људких активности како у станишту тако и ван станишта. Анализу је потребно предузети на три нивоа: атрибуција сировине, атрибуција технолошке фазе у којој је материјал доношен на локалитет и анализа секвенце редукције литичког материјала-реконструкција оперативног ланца производње.

Друга и трећа фаза проучавања обезбеђују нам индикацију о природи технолошких поступака коју су спроведени на материјалу. Односно у центар проучавања стављају не само форму предмета, већ и цео низ технолошких фактора од одабира сировине, израде предмета до његовог коришћења, па на крају и одбацивања. Реконструкцију технолошких поступака и редукцију литичког материјала омогућава нам анализа атрибута. Она квантитативно и квалитативно описује све карактеристике на артефактима засебно, за које су практични и контролисани експерименти показали да се сматрају корисним за идентификацију техника и метода окресивања. Као пример за реконструкцију техно-економског понашања и значај проучавања овог аспекта послужиће материјал из орињасијенског слоја са локалитета Шалитрена пећина. Артефакти од окресаног камена који ће бити предмет овог истраживања прикупљени су систематским ископавањима локалитета од 2004. године из комплекса геолошког слоја 2 (хоризонт 2а и 2б) из унутрашњости пећине. Слој је радиометријски датован на период пре 31000 година, а налази и технолошки и типолошки одговарају централноевропском развијеном орињасијену.

Душан Михаиловић, *Филозофски факултет, Београд*

ПАЛЕОЛИТСКА ПЕЋИНСКА НАЛАЗИШТА КАО ОГРАНИЧЕНИ КУЛТУРНИ РЕСУРС

Новија рекогносцирања палеолитских налазишта у Србији су показала да је да се у већини пећина јављају укупи који су у мањој или већој мери оштетили културне и геолошке слојеве. Неке пећине, међу којима

и оне које садрже изузетно значајне остатке, су готово потпуно уништене услед активности трагача за драгоценостима, а до оштећења је дошло и услед радова на уређењу пећинских објеката у туристичке сврхе. То налаже потребу да се налазишта из овог периода што пре евидентирају, истраже и заштите и да се преиспита досадашња пракса издавања дозвола за уређење пећина. Новија истраживања су такође показала да палеолитска налазишта у Србији представљају ограничени ресурс и да се само на малом броју локалитета могу очекивати слојеви из доњег и средњег плеистоцена. Уколико се та налазишта не заштите, постоји могућност трајног уништења најстаријих трагова људске прошлости на територији Србије.

Наталија Ћосић, *Центар за превентивну конзервацију Дијана;*
Централни институт за конзервацију у Београду

(НЕ)ВИДЉИВА ПРАИСТОРИЈА – ПОСТОЈЕЋЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗАШТИТЕ И ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ

Археолошко наслеђе је могуће дефинисати на два начина. Прво, као материјалну културу и физичке остатке заједница из прошлости који бивају пронађени у садашњости. Археолошко наслеђе може бити дефинисано и као процес археолошких интерпретација кроз који материјална култура настала у прошлости добија значења и различите вредносне карактеристике у савременим контекстима. У званичним документима, законима, професионалним стандардима и правилницима археолошко наслеђе је дефинисано у складу са првим приступом, међутим, реалност археолошких пракси, одређивање стратегија истраживања и очувања, ближа је другом, критичком односу према прошлости. У циљу преиспитивања културне политике заштите и презентације палеолитских локалитета у Србији, у раду ће бити анализирани постојећи професионални оквири и стандарди, посматрајући ова стратешка документа као елементе званичног дискурса и односа према праисторијском наслеђу.

У последње две деценије у Србији се појавила повећана пажња усмерена на очување археолошких локалитета и претварања њихових садржаја у музеолошке поставке који на тај начин постају и део локалних, регионалних или државних туристичких понуда. Посетиоци су у прилици да ходају у близини места ископавања, у непосредном контакту са прошлешћу пролазе између остатака зидова или чак подземних просторија. Када је реч о палеолитским налазиштима она, из перспективе

заштите културног наслеђа и музеологије, представљају посебну категорију, будући да је природа налаза и локалитета просторно и садржински специфични у односу на налазишта каснијих периода. Тако, када је реч о пећинама или пећинским комплексима, просторна специфичност и непрепознатљивост граница и форми налазишта чини да око посетиоца не може увек увидети значај и вредност локалитета. Слична ситуација је и са локалитетима на отвореном, код којих невидљивост структура или видљивих остатака археолошких истраживања не обезбеђује јасну поруку о палеолитској прошлости. Истовремено, због поменутих специфичности палеолитски локалитети су изложени различитим категоријама ризика, који у највећем броју, утичу како на истраживања, тако и на њихово очување и презентацију.

Сва поменута питања истраживања, реконструкције и визуализације локалитета и налаза представљају комплексне теме, које налажу да дугорочни план заштите и презентације захтева развијен интегративни модел приступа археолошком наслеђу.

СЕСИЈА: НОВИ РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА **ПОТИСКИХ ЗАЈЕДНИЦА** **(сесија, Н. Мирковић-Марић, М. Марић)**

Потиске заједнице позног неолита на територији Србије насељавају територију северног и средњег Баната. Ово подручје је нарочито значајно због њихових интеракција са традиционално схваћеним винчанским заједницама, које се првенствено огледају у материјалној култури.

До сада је изучавање потиских заједница у Србији имало незавидну судбину, а од седамдесетих година XX века тек је мали број археолошких истраживања/пројеката био усмерен ка насељима и материјалној култури ових заједница. Несрећне околности последње деценије прошлог века, учиниле су рад на овој теми још тежим услед лоше финансијске ситуације и смене генерација. Већина потиских локалитета са територије северног и средњег Баната позната је само на основу ископавања мањег обима и рекогносцирања. До скоро, једини вишегодишњи систематски истраживани потиски локалитет био је Матејски Брод код Новог Бечеја. Истраживања локалитета Чока, иако вишегодишња, спровођена су почетком XX века уз неразвијену методологију археолошких истраживања.

Са друге стране, на територији Мађарске, матичне територије ових заједница, управо од последњих деценија XX века, кренуло се са знатно интензивнијим истраживањем бројних потиских локалитета и насеља, кроз добро финансиране, вишегодишње, мултидисциплинарне међународне пројекте и заштитна истраживања за потребе изградње инфраструктуре. Последњих година обновљен је интерес за истраживање потиских заједница у Војводини и тренутно се изводе радови на два позната налазишта. Нов приступ, кроз примену нових, савремених технологија, попут геофизичких снимања великог обима, петрографских анализа керамичког материјала, анализа макробилних и археозоолошких остатака већ је резултирао уношењем нових сазнања у постојећи корпус грађе о периоду касног неолита на тлу Баната и бољем разумевању процеса појаве и живота потиских заједница на овој територији, те њиховим контактима са винчанским заједницама.

Alexandra Anders and Pál Raczky

Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University, Budapest

THE FORGOTTEN/UNFORGOTTEN TISZA CULTURE — CURRENT STATE OF RESEARCH IN HUNGARY

By the end of the 1980's, thanks to the intensive excavations on some of the tell settlements in Hungary, the Tisza culture stood in the focus of Late Neolithic research. The results of these investigations were summarized in an exhibition catalogue which, by now, became one of the most often cited publications on the subject in Europe. However, during the past three decades the scope of investigations shifted towards single layer settlements and burials, and thereupon the Tisza culture has somehow become out of the mainstream of the case studies. The presentation will attempt to summarize the achievements of the research of the Tisza culture in Hungary in the 21th century—what kinds of new results has been obtained, and what are the questions still unanswered?

* The project was funded by the Hungarian Scientific Research Fund (OTKA) Grant 101024.

Zsuzsanna Siklósi

Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University, Budapest

SOCIAL INTERACTIONS OF LATE NEOLITHIC COMMUNITIES IN EASTERN HUNGARY

The presentation summarizes the comprehensive social archaeological analysis of Late Neolithic burials in Eastern Hungary. The site-based analyses can reveal the variety of mortuary practices of Late Neolithic communities and the new results of archaeometric analyses of copper and Spondylus items can reflect the extensive social interactions of Late Neolithic communities.

Неда Мирковић-Марић

Међуопштински завод за заштиту споменика културе, Суботица

КЕРАМИКА ПОТИСКИХ ЗАЈЕДНИЦА НА ПРОСТОРУ СЕВЕРНОГ И СРЕДЊЕГ ВОЈВОЂАНСКОГ БАНАТА

Територија северног и средњег Баната у периоду позног неолита позната је као област у којој се може уочити мешање материјалне културе (пре свега керамике) потиског и винчанског стила у истим контекстима. У малој мери уочавају се и посуде које носе хибридне карактеристике стила и технологије обе заједнице и као таква изазвала је интересовање археолога у прошлости који су се бавили овом облашћу.

Досадашња истраживања овог археолошког феномена заснивала су се на анализи стила који се махом изједначавао са декорацијом. Применом технолошког приступа и концепта *технолошког стила* као (не) свесних корака у изради свакодневних предмета, збира серије технолошких избора обликованих традицијом и условима окружења развила се могућност да се одговори на питања односа појединих заједница у прошлости и њихових граница управо преко материјалне културе и керамике.

Обрада керамичког материјал потиских заједница са 5 локалитета северног и средњег Баната подразумевала је технолошки приступ (*chaîne opératoire*) и узимала је у обзир технолошке изборе у погледу: техника обликовања, облика посуда, избора сировина и примеса и печења. Резултати обраде су открили различите технолошке изборе ове две заједнице и упућују на објашњење и могуће сценарије њихових социјалних односа и граница.

Мирослав Марић, *Балканолошки Институт САНУ*
Неда Мирковић-Марић, *Међуопштински завод за*
заштиту споменика културе, Суботица
Лидија Милашиновић, *Народни Музеј Кикинда*

ИЂОШ ГРАДИШТЕ – ИСТРАЖИВАЊА 2014-2015. ГОДИНЕ

Након четири деценије од последњих истраживања мањег обима, 2014. године обновљена су археолошка ископавања на локалитету Градиште код Иђоша. Овај вишеслојни археолошки локалитет познат је у стручној литератури од почетка XX века. Насељен од периода старчевачке културе раног неолита, преко винчанске и потиске, живот на локалитету траје и на прелазу из бронзаног у гвоздено доба, као и током сеобе народа и у средњем веку.

Истраживања на неолитском делу локалитета фокусирана су на испитивање интеракције популације и животне средине током неолита, дефинисању пракси домаћинства у свакодневним активностима и пријемчивости ка утицају доминантних културних комплекса у региону. Смештен на додирним линијама старчевачких и керешких традиција у раном неолиту, односно винчанских и потиских у касном, локалитет Иђош је идеално место за истраживање друштвених граница различитих заједница и концепата суживота од најранијег периода седентарног живљења па до формирања првих структурисаних насеља. Истраживања укључују анализу остатака материјалне културе, физико-хемијске анализе сировина коришћених у свакодневним активностима насеља, испитивање организације насеобинског комплекса од микро скале појединачног домаћинства, преко анализе структуре насеља до регионалне скале интеракције познатих насеља у средњем и северном делу српског Баната.

Овим радом биће представљени резултати прве две сезоне истраживања, тј. резултати ископавања изведених 2014. и 2015. године. Прва фаза пројекта, која укључује археолошка ископавања замишљена је да траје до 2018. године, након чега је предвиђена публикација резултата пројекта.

Patrick Mertl, *University of Mainz*
Југослав Пендић, *Филозофски Факултет, Београд*
Неда Мирковић-Марић, *Регионални завод за*
заштиту споменика културе Суботица
Мирослав Марић, *Балканолошки институт САНУ*

ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ГЕОМАГНЕТНИХ СНИМАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ ИЂОШ ГРАДИШТЕ, КИКИНДА: НЕОЛИТ- СКИ КОМПЛЕКС И БРОНЗАНОДОБНА ФОРТИФИКАЦИЈА

Презентација се бави резултатима геофизичке проспекције спроведене на локалитету Градиште код Иђоша (Кикинда) на површини од 18 хектара, која садржи остатке неолитског насеља и касно бронзанодобне фортификације. Кампања снимања изведена је током новембра 2015. године, уз помоћ Сенсус МХ флухгате система са 5 сонди, чиме је омогућена брза и прецизна детекција аномалија. Често називана „радним коњем“ геофизичке проспекције у археологији, флухгате конфигурација која нам је била на располагању показала се у најбољем светлу, чак и у не идеалним условима који су понекад били на терену.

У презентацији ће бити представљен радни процес и добијени резултати; мерења која су дала изванредан резултат покривају скоро у потпуности површину бронзанодобне утврђене структуре са остацима јама, неколико система ровова и бројним другим траговима активности, као и неолитског насеља на локалитету које је такође дало занимљиве аномалије, са бројним изгорелим целинама интерпретираним као куће или објекти припадајући домаћинству на основу ископавања извршених 2014-те и 2015-те године. Свеобухватност проспекције и шира област која је доступна за проучавање након снимања, пружају одличну прилику за детаљну интерпретацију на макро нивоу и могу послужити као референтан рад за будућа слична истраживања.

Katalin Sebők
Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University, Budapest

WHERE EAST THINKS A BIT LIKE WEST: PUSZTATASKONY -LEDENCE 1. (HUNGARY) (постер презентација)

Pusztataskony-Ledence 1. is an extended horizontal settlement of the Tisza Culture. It is situated in the Middle Tisza Region, only 4 kms away

from Kisköre-Gát, on the opposite (left) bank of the river Tisza. It was discovered as part of a water reservoir project, and partially excavated between 2009–2011 by a team of the ELTE under the author's lead. Though at first glimpse the unearthed settlement phenomena seem to be regular, several particulars of the burials and the ceramic material show characteristics of the Lengyel Culture: the influence seems to be present both on material and cognitive levels. To understand the nature and extent of this mixing and to learn about the causes behind we have designed a research project which became financially supported by the Hungarian Scientific Fund (OTKA PD 116711). We try to clear the picture and learn about the existing levels of group identity by comparing the results of bioarchaeological and statistical analyses. As the 3-years long project started this year, this poster explicates the basic situation, the results we got thus far, and our goals and methods.

СЕСИЈА: ТЕХНОЛОГИЈА ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ СИРОВИНА
ОД ПРАИСТОРИЈЕ ДО СРЕДЊЕГ ВЕКА
(сесија, С. Витезовић, Д. Антоновић)

У оквиру годишњих скупова Српског археолошког друштва већ су одржане две успешне сесије посвећене различитим аспектима технологије, једна посвећена археотехнологији уопште од праисторије до средњег века и друга посвећена сировинама у праисторији. Ова сесија представља наставак, и као основне теме биће технологија експлоатације и искоришћавање појединих сировина. Мада је однос према сировинама делом условљен окружењем, и културни и технолошки избори значајни су за начине набављања и моделе експлоатисања. Позивамо радове који би се позабавили овим и сродним темама у распону од праисторије до средњег века: на који начин су набављане и како се расплагало одређеним сировинама, посебно технологија експлоатације у тешким условима, у каменоломима, рудницима и тако даље, како нове сировине и нове технологије улазе у употребу и како се неке сировине и технологије напуштају (почеци металургије и улога метала у појединим праисторијским заједницама, освајање технологије добијања гвожђа, друштвене промене условљене новим технологијама и њихов одраз на експлоатацију нових сировина), континуитет у експлоатацији сировина током разних периода (експлоатација истих лежишта камена, глине, руда, соли итд. од праисторије до средњег века, сличности и разлике у

техници експлоатације), друштвена организација у експлоатацији сировина и тако даље.

Селена Витезовић и Драгана Антоновић
Археолошки институт, Београд

ТЕХНОЛОГИЈА ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ СИРОВИНА – НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПРОУЧАВАЊА

Експлоатација сировина представља најзначајнији део сваке економије и економског система. Питања као што су расположивост неких сировина, степен искоришћености у односу на расположивост, начини располагања, повезаност са технолошким изборима, врло су важна за проучавање не само економских, него и осталих друштвених аспеката прошлих заједница.

Интердисциплинарна проучавања, посебно могућности геолошких, биолошких, физичко-хемијских и других анализа, омогућавају лакше праћење порекла појединих сировина и производа насталих од њих (посебно метала), али и даље су неопходни добро утемељени теоријски модели за проучавање организације располагања сировинама.

Проучавања се, међутим, често ограничавају на једну сировину и на један временски период, чиме су и резултати нужно ограничени. Сматрамо да је врло важно учинити корак даље у проучавању технологије експлоатације једне сировине у дијахронијској перспективи, с једне стране, као и да будућа проучавања морају обухватити и вишеструке технологије, тачније, односе различитих сировина у оквиру једне заједнице или временског периода.

Драгана Антоновић, Археолошки институт Београд

РУДНИЦИ БАКРА У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

Истраживачима праисторијског рударства широм света познато је да не постоје два рудишта са истим начином експлоатације руде бакра. Начин вађења руде бакра у праисторији зависио је од више фактора који су директно утицали на избор технологије екстракције руде: врста матичне стене у којој се руда налази, како се појављује минерализација, близина воде, близина шуме итд. До сада истражени праисторијски рудници

бакра на Балкану – Аи Бунар, Рудна Глава, Јармовац и Мали Штурцац – доказују такву тврдњу. Испуцале, делимично трошне стене на Рудној Глави и Јармовцу захтевале су нешто мању употребу тешких камених рударских батова за разбијање матичне стене у којој се налазила руда бакра. За разлику од њих на Малом Штурцу је због веома тврде стене у којој се руда налазила била потребна велика количина батова која је на овом локалитету и потврђена. На Рудној Глави и Јармовцу се минерализација појављује у облику жила које се пружају више метара у дубину што је захтевало прављење вертикалних рударских окана. За разлику од та два рудника, на Аи Бунару у Бугарској руда се појављује у виду дугих жила које се пружају близу површине па се на овом руднику окна појављују у облику дугих хоризонталних јаруга, на појединим местима продубљених тек неколико метара. Таква експлоатација руде није захтевала употребу камених батова који овде нису ни забележени. На Малом Штурцу до сада нису откривена дубока вертикална окна, с обзиром да се минерализација углавном налази близу површине, широко разливена, па је експлоатација руде вршена површински на ширем простору, понекад уз употребу ватре. Површинска експлоатација руде је откривена и на Јармовцу, док је на Рудној Глави, на основу досадашњих истраживања, није било. Најстарији рудници бакра на Балкану сведоче о већ развијеној техници рудне експлоатације, али за сада није познато докле у прошлост сежу почеци рударења на овој територији.

Драгана Антоновић, *Археолошки институт Београд*
Видан Димић, *Београд*

ЕКСПЛОАТАЦИЈА РУДЕ БАКРА НА ЛОКАЛИТЕТУ ПРЉУША НА МАЛОМ ШТУРЦУ

Истраживања на локалитету Прљуша на Малом Штурцу, једном од врхова на планини Рудник, обновљена су 2011. године, после паузе од две деценије. Након пет успешних кампања у којима је установљена величина локалитета и откривен велики број праисторијских рударских радова, данас може да се сагледа начин експлоатације карбонатне руде бакра од стране првих рудара. Веома тврде стене у којима се налази орудњење на Прљуши и начин на који се руда појављује утицали су на то да се на овом рудишту често практикује површинска експлоатација руде паралелно са отварањем подземних окана. У вађењу руде праисторијски рудари су користили ватру, батове разних величина и тежина, а

вероватно и некакве дрвене конструкције о које су вешали најтеже батове који су служили за почетно разбијање стене у којој се налазила минерализација. Трагови горења су откривени у свим до сада истраженим окнима на Прљуши. Велики број камених рударских батова присутан је на целом локалитету, а посебно у окнима у којима су на више места откривене концентрације ових рударских алатки међу којима је било и нових неупотребљених, али исто тако и истрошених примерака одложених због оштећења насталих током употребе. У стенама које оивичавају вертикална рударска окна констатовано је више насупрамних удубљења која су могла да служе као ослонац за некакву дрвену конструкцију. Претпоставља се да су велики и веома тешки камени батови морали да се вешају о греду и тако користе у разбијању стена, пошто их због тежине није било могуће насађивати на дрвене држаље. Претпоставља се да су бројни мали батови били коришћени за одвајање руде од матичне стене. На основу до сада откривене малобројне керамике експлоатација рудника на Прљуши датује се у енеолит и рано бронзано доба.

Miljana Radivojević, *McDonald Institute for Archaeological Research,
University of Cambridge, UK*

PAINT IT BLACK: THE RISE OF METALLURGY IN THE BALKANS

This study integrates archaeological, microstructural and compositional data of c. 7000 years old metallurgical production evidence with an aim to address the how and why of the world's earliest metallurgy. The main focus is set on copper ores and metal production debris coming from four Vinča culture settlements in Serbia and Bosnia and Herzegovina, all dated between c. 5400 – 4400 BC.

Chemical study of copper minerals throughout all sites points at striking uniformity in selecting black and green minerals for metal extraction, some of which predate smelting events at c. 5000 BC. Microstructural examination of metal production debris showed convincing technological similarity throughout c. six centuries of copper making in studied sites. It is argued that black and green ores were intentionally selected as ingredients for the metal smelting 'recipe' in the early stages of Balkan metallurgy based on the knowledge related to their appealing visual aspects.

This finding demonstrates a unique technological trajectory for the evolution of metallurgy in this part of the world and illustrates the capacity that

materials science carries in addressing the how and why of the emergence of metallurgy, and outlines methodology for future studies of early metallurgies worldwide.

Радмила Балабан, *Филозофски факултет, Београд*

ДРУШТВЕНА УЛОГА БАКАРНИХ ПРЕДМЕТА У КАСНОМ НЕОЛИТУ СРБИЈЕ

Експлоатација сировина се, схваћена дословно, најчешће односи на начине набављања материјала за израду различитих предмета. Међутим, она се може посматрати и кроз призму начина располагања одређеним сировинама у праисторијским заједницама. Прецизније, кроз поседовање или употребу артефаката који представљају новину, у односу на до тада познати сет материјалне културе, отварају се могућности за проучавање друштвених интеракција у праисторијским друштвима.

Проналажење предмета који су израђени од сировина чија се изворишта налазе далеко од места проналаска артефакта, са једне стране сугерише постојање размене између две (или више) области. Са друге стране, присуство таквих предмета у различитим контекстима отвара могућности за интерпретације о постојању престижа - социјалном уважавању и поштовању. Поседовање престижних предмета је било ограничено и истицало је положај појединца међу члановима заједнице.

За период касног неолита на простору Србије као репрезентативни примери предмета са специфичном друштвеном улогом најчешће се наводе они израђени од љуштура морских организама (спондилус и глицимерис) или од различитих врста камена (опсидијан, мермер, мермерни оникс, нефрит/јадеит...). Међутим, категорији престижних предмета винчанске културе могуће је додати и оне прављене од бакра (оружје, оруђе и накит).

У овом раду бакарни артефакти ће бити коришћени како би се испитала њихова улога у тумачењима друштвених односа у касном неолиту на простору Србије.

Tajana Sekelj Ivančan, *Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska*
Tamara Marković, *Hrvatski geološki institut, Zavod za hidrogeologiju i inženjersku geologiju, Zagreb, Hrvatska*

PRIMARNA OBRADA ŽELJEZA U NIZINI RIJEKE DRAVE TIJEKOM ANTIKE I RANOG SREDNJEG VIJEKA – IZVOR SIROVINE

U nizinskom području srednjeg toka rijeke Drave istražena su dva položaja u okolici Virja u Podravini (Republika Hrvatska), na kojima je tijekom šest arheoloških kampanja potvrđena primarna obrada željeza. Ovaj zahtjevan postupak taljenja željezne rude odnosno proizvodnje željeza odvijao se na tim pozicijama tijekom kasne antike i ranoga srednjeg vijeka, kako su to pokazali rezultati analiza radioaktivnog ugljika (^{14}C) iz istraženih peći i popratnih arheoloških tvorevina.

Takva nalazišta su na području sjeverne Hrvatske iznimno rijetka. Virje je smješteno u prostoru koji je kroz povijest obilovao potrebnim resursima za proizvodnju željeza (drvo, glina, voda), no nameće se pitanje izvora sirovine tj. željezne rude u ovom močvarnom području. Polazeći od osnovne pretpostavke o podrijetlu sirovine iz okruženja provedena je analiza koncentracije željeza u okolnom tlu pri čemu je analizirano ukupno željezo i to otapanjem dvanaest uzorka tla u zlatotopci tj. "auqa regia". Rezultati su pokazali da dio uzoraka pokazuje iznimno niske vrijednosti, no dio je sadržavao 20 i više % ukupnog željeza u tlu. To upućuje na zaključak da je nizinski, močvarni krajolik uz rijeku Dravu, gdje su visoke podzemne vode i gdje se tijekom hladnijih i vlažnijih dijelova godine voda dulje zadržava na površini, pogodno okruženje u kojem se prirodno taloži željezna ruda neophodna u postupku taljenja. Da je tlo bogato željeznom vidljivo je u boji zemlje uočenoj po površinama oranica nakon suvremenih obrada i u današnje vrijeme, a tijekom iskopavanja u nekim su jamama pronađeni i grumeni željezne rude.

Provedena istraživanja ukazala su da je odabir pozicije za smještaj talioničke djelatnosti u okolici Virja uvjetovan prirodnim datostima u nizini rijeke Drave, gdje se nalaze manja lokalna ležišta željeza.

Vedrana Krištofić, *Hrvatsko arheološko društvo*

KOŠTANA INDUSTRIJA S NALAZIŠTA JAKOVO-KORMADIN (ZBIRKA ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU)

U zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu nalazi se oko 560 predmeta koštane industrije s nalazišta Jakovo-Kormadin. Nalazi o kojima je ovdje riječ dospjeli su u Muzej početkom XX. stoljeća, a potječu iz nesustavnih istraživanja J. Brunušmida i muzejskog povjerenika A. Poturičića. Uzimajući u obzir činjenicu kako je na nalazištu osim srednjovjekovne nekropole (V-VI st.) jedina ustanovljena prapovijesna kultura vinčanska, te uz analogije materijala s ostalih dobro istraženih vinčanskih lokaliteta, ovdje analizirani predmeti pripisani su toj kulturi.

Kao što je slučaj i na mnogim drugim neolitičkim nalazištima, najzastupljenija je grupa zašiljenih predmeta, unutar koje prevladavaju koštana šila na čijem je primjeru jasno vidljiva ujednačenost u proizvodnji, ali i u izboru sirovine. Predmeti izrađeni od zuba i školjki malobrojni su i odnose se na strugala od veprove kljove i nekoliko primjeraka nakita. Alatke od roga, iako brojčano nešto manje zastupljene, pokazuju daleko veću raznolikost tipova i varijanti od predmeta izađenih od kostiju. No, neovisno o vrsti sirovine, uočen je vrlo mali broj *ad hoc* alatki, što pretpostavlja prisutnost visoko specijaliziranih pojedinaca za izradu ovih predmeta, odnosno dobro poznavanje svojstava različitih sirovina i primjenu odgovarajućih tehnika izrade.

Osim podataka vezanih uz tehno-tipologiju, analiza predmeta ove zbirke pružila je i uvid u izbor sirovina za izradu alatki i načine njihova pribavljanja, a upotreba alatki ukazala je na ostale djelatnosti koje su se odvijale na samom nalazištu ili u njegovoj neposrednoj blizini. Prema svim navedenim podacima, nalazi ove zbirke uklapaju se u okvire vinčanske koštane industrije i upotpunjuju dosadašnja saznanja o ovom segmentu ekonomije neolitičkih zajednica.

Селена Витезовић, *Археолошки институт, Београд*

KOŠTANE SIROVINE U METALNA DOBA

Коштане сировине спадају у врло важне сировине које су користили још рани хоминиди; најстарије употреба потиче још из доњег палеолита, док се већ од средњег уочава појава формалних, обликованих предмета. Међутим, улазак нових сировина у употребу доводи до промене у

начину коришћења дотле познатих, па се тако камена и коштана индустрија значајно мењају од проналаска металургије, прво бакарне, а потом и металургије бронзе и гвожђа и њиховог ширења.

У овом раду биће дат преглед промена кроз које је коштана индустрија прошла током енеолита и бронзаног доба са фокусом на Југоисточној Европи, посебно промене у типологији и технологији. Поједини типови предмета полако ишчезавају јер их замењују метални, али се јављају нови – на пример, fine коштане дршке за бакарне игле или коњска опрема. Мења се и начин израде, шира употреба бронзе посебно се види у технологији обраде рогова. Коначно, однос према коштаном сировинама делимично се мења – мада су кроз целу праисторију коришћене и као украс, посебно долазе до изражаја различити украсни предмети од рогова током бронзаног доба.

Corneliu Beldiman, *“Dimitrie Cantemir” Christian University,
Faculty of History, Bucharest, Romania*

Mircea Negru, *“Spiru Haret” University, Bucharest, Romania*
Diana-Maria Sztancs, *Central High School, Bucharest, Romania*

BONE AND ANTLER ARTEFACTS DISCOVERED AT ROMULA

The poster presents the results of the analysis of data regarding an assemblage composed of 14 artefacts recovered during the 2015 archaeological excavations in the sectors Romula-Central Fortress/Citadel – ROM_FC of the Roman city Romula, the capital of Roman Dacia Malvenis (Reșca, Olt County, Romania). The pieces are stored within the collections of Olt County Museum of Slatina. This type of artefacts coming from Romula is now systematically studied (from 2014) using an extended methodology. Regarding the context of discovery, most of the pieces were recovered outside of complexes, but in archaeological contexts which allow their dating from the second half of the 2nd to the middle of the 3rd centuries AD.

The methodology of research includes the analysis of various parameters such as: data relative to the context of their discovery, type, state of conservation, raw material, dimensions, manufacture, traces of use. Each artefact was studied according to this standard protocol comprising various components which allow the extensive/exhaustive registration of data. The codes of pieces were established taking into account the sector (example: ROM_FC/2015_1).

The analysis of the artefacts used a series of optical means of study (optic microscope, zoom x10 – x40; digital microscope, zoom x10 – x400); com-

plete sets of photos (microscopic, inclusive) at various scales were taken.

The 14 objects were discovered entire or fragmentary: tools such as bone needles (4); accessories for coiffure, such as bone hairpins (3); tokens (2); engraved bone small plaques for wooden objects (4); bone disk – blank (1). The most numerous pieces of the assemblage are the bone needles (5) and engraved bone small plaques preserving traces of intense burning and coming probably from a wooden box?. All artefacts have been made probably in local workshops from fragments of cattle long bones.

The osseous materials artefacts discovered in 2015 at Romula illustrate an assemblage which is relative limited from a typological point of view. A special mention should be made regarding the relatively rare engraved bone small plaques. By the extensive data provided, the artefacts presented contribute to the organisation of the catalogue of discoveries from the above mentioned site and of the data regarding the complex activities which were characteristic for the 2nd and the 3rd centuries AD within this well-known town of the Roman Dacia. They illustrate the existence of one or several workshops where osseous materials artefacts were manufactured.

Весна Бикић, *Археолошки институт, Београд*
Угљеша Војводић, *Београд*

ДИСТРИБУЦИЈА КЕРАМИКЕ И ИЗВОРИ СИРОВИНА НА ПРОСТОРУ СРЕДЊОВЕКОВНОГ РАСА

Технолошке одлике керамичког посуђа са средњовековних налазишта на простору Раса откривају дефинисане технолошке изборе у погледу врста коришћених сировина и примењених процедура печења. С друге стране, прелиминарни резултати петрографских анализа упућују на локалне изворе сировина. Разматраће се материјал из различитих функционалних скупина, у основи кухињско и трпезно посуђе и, у вези с тим, одлике сировина. Намера је, да се укрштањем свих расположивих података, археолошких и археометријских, у контексту природног окружења и карактеристичних топонима, поставе оквири за стратегију набавке сировина и организацију производње керамике на ширем простору Раса у раздобљу од почетка 13. до почетка 15. века.

СЕСИЈА: УЧЕЊАЦИ, СТАРИНАРИ, АРХЕОЛОЗИ -
АРХЕОЛОГИЈА У СВЕТЛУ СОПСТВЕНЕ ИСТОРИЈЕ
(сесија, А.Д. Бандовић, Ј.Д. Митровић)

Активностима Ј. Шафарика, Ј. Жујовића, Д. С. Милутиновића, Ј. Бошковића, М. Валтровића, Н. Вулића и М. М. Васића кроз цело једно столеће, археолошка дисциплина у Србији прешла је мукотрпан, али значајан пут од аматерски неорганизованог изучавања и сакупљања старих споменика културе до добијања стручњака који су својим знањем и радом стајали раме уз раме са водећим европским стручњацима.

Досадашњи ретки прегледи који су се тицали историје археологије у Србији и земљама Балкана углавном су писани поводом различитих годишњица и јубилеја. Отуда, *Споменица Српског археолошког друштва* представља важну но само и почетну тачку у изучавању дисциплинарне историје. Ипак, у последње време историја археологије показала се као легитимно и важно поље дисциплине где се преиспитују идеје научног прогреса, оживљавају замрле научне дебате, разматра утицај идеологија које су утицале на формирање археолошких интерпретација или методологија археолошких истраживања. Саморефлексивна улога историје археологије утолико је важнија уколико узмемо у обзир да никакав свеобухватан рад о историји српске археологије није написан.

Супротно хагиографском и апологетском писању историје археологије, наш капацитет за интелектуалним иновацијама може бити већ и већи уколико схватимо ово поље дисциплине као запитаност шта је археологија данас у односу на оно што је била.

На тај начин дефинишемо место које је српска археологија имала и има у оквирима европске археологије.

Позивамо све заинтересоване колеге да приложе радове у следећим областима: историја српске археологије, почетак и развој археолошке дисциплине у Кнежевини односно Краљевини Србији и Краљевини Југославији, методолошки и интерпретативни аспекти развоја археологије у Србији, као и уопште историје археологије до Другог светског рата у суседним областима.

Моника Милосављевић, *Филозофски факултет, Београд*

ЗА ИСТОРИЈУ ИДЕЈА У АРХЕОЛОГИЈИ

Оснивач поља проучавања које се данас назива историја идеја је Артур Лавцој (1873-1962) који је као јединице анализе узимао идеје које су широко распрострањене у друштву, па као такве део многих интелектуалних инвентара. Другим речима, то су идеје које се чувају у уверењима, предрасудама, учтивости, укусу, тежњама, које постоје у образованим класама у целој једној генерацији или у више њих. Ову методологију је критиковао Квентин Скинер (р. 1940), па је историја идеја унапређена критиком која је произашла из приступа проучавања интелектуалне историје. Данашња историја идеја углавном се заснива на наслеђу Мишела Фукоа (1926-1984) и његове “археологије знања”.

Поље историје идеја које вреди издвојити по значају за историју археологије је социологија знања. Суштина оваквог изучавања је контекстуализација. Ова област нас учи како се идеје преносе, како се заборављају и губе или каква је улога ауторитета у ограничавању продукције знања. Као ни време “интелектуалних цинова на чијим раменима стојимо”, тако ни наше време није лишено различитих митова и догматских оријентација, па се стога као основна сврха примене историје идеја у археологији може узети “чишћење концептуалних алата” (*sensu Stoczkowski*).

Што више учимо о механизмима преноса знања, свеснији смо шта од наших представа није последица слободног избора и разрађене аргументације. Разумевање митских наратива у нашој савремености, који се најчешће позивају на утемељење у прошлим временима, чини нас кадрим да мислимо критички и доприносимо интерпретативној отворености. Стога сврха изучавања развоја идеја, стилова мишљења, парадигматских промена није потрага за аутентичним и “правим” смислом, већ проширење конгломерата идеја кроз које промишљамо друштво.

У случају историје српске археологије, примена историје идеја ће бити приказана кроз два примера. Први се односи на откриће значаја расне антропологије за домаћу археологију, те њене бројне малигне последице. Други пример се тиче разумевања односа интерпретација Милоја М. Васића, идеја Гордона Чајлда и заснивања културно-историјске археологије у нашој средини.

Владимир В. Михајловић, *Балканолошки институт САНУ*

АРХИВИРАЊЕ И ИСТОРИЈА АРХЕОЛОГИЈЕ

Процес архивирања представља неизоставни део археолошке праксе од самих почетака наше дисциплине, а његова оправданост, односно неопходност данас се не доводи у питање. Штавише, успостављање праксе брижљивог архивирања – било поступака током самог истраживања било артефаката – представљало је кључни корак у професионализацији археологије.

С друге стране, управо када је реч о проучавању дисциплинарне прошлости, ситуација је битно другачија. Архиви су неретко занемарени и/или недовољно употребљени. Стога, овај рад представља покушај свеобухватног, критичког осврта на бројне могуће улоге архива у проучавању историје археологије. Било да је реч о историји проучавања појединачног локалитета, појединаца или академске заједнице, конкретног артефакта или идеје – архивска грађа могла би да понуди значајне увиде. У архивима се крију и корени актуелних интерпретација, и заблуде из прошлости, али и путокази за истраживања која тек треба да уследе. Укратко, архиви су оруђе које повезује прошлост, садашњост и будућност дисциплине. На крају крајева, сваки археолошки рад у неком тренутку заврши у архивима. С тим у вези, овај рад настоји да укаже да тај, напоран и марљив рад не мора у њима остати заборављен.

Dušan Medin, *Beograd*

RAZVOJ PRAVNOG OKVIRA ZAŠTITE KULTURNE BAŠTINE U CRNOJ GORI DO POČETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA

Cilj ovog izlaganja je da se prikaže geneza razvoja pravnog okvira zaštite kulturne baštine u Crnoj Gori od srednjeg vijeka do početka Drugog svjetskog rata. Iako su koncepti “kulturna baština” i “zaštita kulturne baštine” novijeg datuma, svijest o vrijednosti i važnosti određenih predmeta - u prvom redu onih koji su pripadali društvenoj eliti (vladari, crkva...), postojala je u prošlosti i moguće ju je pratiti na osnovu sačuvanih pisanih izvora.

Душан Михаиловић, *Филозофски факултет, Београд*
Весна Димитријевић, *Филозофски факултет, Београд*
Мирјана Роксандић, *Универзитет у Винипегу, Канада*
Јелена Боровић-Димић, *Завичајни музеј – Замак културе,*
Културни центар у Врњачкој Бањи

ЂОКО ЈОВАНОВИЋ И ПОЧЕЦИ ИСТРАЖИВАЊА ПАЛЕОЛИТА У СРБИЈИ

Улога Ђока Јовановића (1860-1902) у истраживању палеолита у Србији није довољно расветљена ни призната за разлику од улоге коју су на том пољу имали Јован Цвијић и Јован Жујовић. Ипак, управо за Јовановића се везују прва открића палеолитских налазишта, рекогносцирања и сондажна ископавања пећина и покушаји интерпретације археолошких, палеонтолошких и антрополошких остатака из плеистоцена. Јовановићева тумачења критикована су од стране његових савременика (пре свега Жујовића) али је несумњиво да су резултати његових проучавања оставили значајан траг у српској археологији. Новија истраживања локалитета на којима је започео ископавања (Преконошка пећина - Голема дупка, Велика и Мала Баланица, Шупља дупка, Велика Врановица) и рекогносцирања у околини Врњачке Бање, умногоме потврђују његова почетна запажања о „траговима праисторијских људи“ на овом подручју.

Laura Coltofean, Brukenthal National Museum, Sibiu, Romania

ZSÓFIA TORMA: A PIONEER OF PREHISTORIC ARCHAEOLOGY IN NINETEENTH-CENTURY TRANSYLVANIA

Zsófia Torma (1832-1899) was a pioneering Hungarian archaeologist who had a significant contribution to the development of prehistoric archaeology in nineteenth-century Transylvania, which was then part of the Austro-Hungarian Empire. She is mostly known for her researches conducted at the prehistoric settlement of Turdaş – *Luncă* (Hunedoara County), which is one of the most important sites in today's Romania.

This paper aims to present and analyse Zsófia Torma's scientific biography in the political, ideological and sociocultural context of the time. It is the result of a complex archival research that has been undertaken in the following Hungarian and Romanian institutions: The National Széchényi Library (Budapest, Hungary), The Hungarian Academy of Sciences (Budapest,

Hungary), The Hungarian National Museum (Budapest, Hungary), The National Archives of Hunedoara County (Deva, Romania), The National History Museum of Transylvania (Cluj-Napoca, Romania), The Brukenthal National Museum (Sibiu, Romania) and The Szekler National Museum (Sfântu Gheorghe, Romania).

The first part of the paper examines Zsófia Torma's personal and professional background, as well as the beginning of her archaeological career, in the context of eighth International Congress of Prehistoric Anthropology and Archaeology (Budapest, 1876). It is for this event that she started undertaking the first excavations at Turdaş – *Luncă*, as well as creating an impressive collection from the discovered artefacts. The second part of the paper presents Zsófia Torma's main theories and interpretation of finds. In short, based on the analogies that she identified between her and Schliemann's discoveries, she believed that Turdaş was a Neolithic settlement inhabited by Thraco-Dacians who were related to the Trojans. Also, she considered that the incised signs on some of her collection's objects indicated the existence of an ancient script. Furthermore, the paper analyses the internationalisation of Zsófia Torma's activity and her efforts in disseminating her finds and research through publications, participation in international congresses, and donations of archaeological materials to several institutions. However, the most important part of this process was the academic network that she developed through the scientific correspondence with Hungarian and especially foreign scholars, such as Archibald Henry Sayce, Francis Haverfield, Johannes Ranke, Albert Voss, Otto Helm, Otto Tischler, Friedrich Lindenschmit, Abraham Lissauer, Matthäus Much, Jaroslav Palliardi, Paul Reinecke, John Lubbock, and many others. Finally, the paper investigates the impact of Zsófia Torma's discoveries and theories, as well as their reception by the nineteenth-century national and international scientific community.

Darko Periša, *Zagreb, Hrvatska*

FRANJEVAC KRUNOSLAV MISILO I ARHEOLOGIJA

Krunoslav Misilo (1903–1971) bio je prvi školovani arheolog među franjevcima u Bosni i Hercegovini. Studije klasične filologije, historije starog vijeka i arheologije završio je u Beogradu, dok je bio u franjevačkom samostanu u tom gradu i na dužnosti župnika u Kraljevu. U arheologiji je djelovao kratko u dva navrata prije i poslije Drugog svjetskog rata ostavivši ipak vidan znanstveni, istraživački i publicistički trag. Kao profesor u Franjevačkoj kla-

sičnoj gimnaziji u Visokom utemeljio je arheološku zbirku, a pod njegovim je utjecajem nekoliko gimnazijalaca izabralo za svoj životni poziv njegove struke, upisalo studije ili branilo doktorate upravo u Beogradu i postalo vodećim stručnjacima i znanstvenicima u tim disciplinama – Alojz Benac, Franjo Barišić, Pavao Anđelić i dr. U referatu se iznose najnoviji podaci o K. Misilu.

Јован Д. Митровић, *Народни музеј у Београду*

МУЗЕАЛЦИ СТАРОГ БЕОГРАДА: АНТОН- АНТА МУДРОВЧИЋ, МИЛАН Т. МИТИЋ И ДУШАН Ђ. КАРАПАНЦИЋ

Антон- Анта Мудровчић (1860–1925) Заборављени музеалац и херој заштите културне баштине Краљевине Србије за време Првог светског рата, био је Антон- Анта Мудровчић. Рођен 1860. године у Госпићу, са породицом се почетком 1901. настањује у Београду где почиње да ради у Народном музеју. Захваљујући бројним талентима и преданом раду, Анта је од послужитеља- домаћина који дочекује и проводи публику кроз Музеј у дане када је отворен, преко препаратора, уметничког рестауратора, фотографа и техничког цртача, пред крај радног века именован за руковоаца музејске Хисторијске збирке. Као стални члан стручне екипе учествовао је на археолошким истраживањима у Виминацијуму (1902–1903), Винчи (1908, 1911–1913) и Стоба (1921–24). Из рушевина бомбардовањем разорених музејских здања лета 1914. Мудровчић је са Јованом Жујовићем спашавао културна добра, прикупљајући све што се у руинама негдашњег Музеја могло пронаћи. Девастиране музејске збирке својеручно је спаковао у дрвене сандуке који су јесени 1915, са српском војском и народом кренули пут југа. Не одвајајући се од драгоценог товара који му је поверен на чување, Мудровчић стиже до Косовске Митровице где, делећи судбину у сандуке спаковане баштине и оних који нису успели да се повуку према албанској обали, бива заробљен крајем новембра 1915. Ратне 1916/18. године проводи у окупираном Београду где као врстан познавалац музејских збирки, у улози члана аустроугарског Bergungs- Kommission ради на прегледу и попису реквирираних музејских фондова. И након рата, Мудровчић наставља да чини све што је у његовој моћи како би наслеђе заштитио, те тако пролећа 1919. у Загребу сведочи на суђењу осумњиченом аустроугарском (хрватском) мајору Ивану Ковачићу за пљачку београдских музејских збирки за време окупације. Током периода обнове (1920–24), иако у поодмаклим годинама, он, с несмањеним ентузијазмом, наставља с фо-

тографисањем српских средњовековних цркава и манастира у Рашкој, Старој Србији и Македонији. Анта Мудровчић преминуо је у Београду 2. априла 1925. године.

Милан Т. Митић (1886–1916) Веома мало или готово нимало познат научној заједници у Србији, Милан Т. Митић само је један од бројних заслужника који је из научног сећања скрајнут у заборав. Иако је поживео свега тридесет година Милан Митић је иза себе оставио драгоцен траг у виду неколико научних, религиозних и културно- политичких текстова, расправа и критика, које је потписивао као Милан Митић, М. М. Равничар или као јеромонах Донат. Милан Т. Митић родио се у Београду 1. марта 1886. године. Завршио је основну школу и гимназију у Шапцу, док је малу матуру 1905. године положио у Београду. Био је студент једне од првих генерација Катедре за класичне језике са књижевношћу београдског Филозофског факултета којима је предавач био др Милоје М. Васић. Милана Митића као “слушаоца” четврте године Универзитета, децембра 1908, професор Универзитета и чувар Народног музеја у Београду, Милоје М. Васић, запошљава као дневничара “ради помоћи на сређивању налазака нађеним при ископавању у селу Винча”. У јесен 1912. Митић напушта Музеј и одлази са Ником Жупанићем у Беч где узима учешће у раду словеначког културно- политичког и историјског часописа “Југ”. Њих двојица били су велики протагонисти идеја др Јована Скерлића, о државном, друштвеном и народном уједињењу јужнословенских народа. Такође били су и страсни противници аустроугарске “la mision civilisatrice” на простору Балкана. Након повратка у Србију почетком 1913. године Митић се као наставнички приправник запошљава у алексиначкој Гиманзији. Крајем априла 1914. Митић се замонашио у Манастиру Раковица, а крајем новембра исте године у Нишу посвећен је у чин јеромонаха. На почетку Првог светског рата бавио се каритативним радом у неколико нишких болница а убрзо након окупације Краљевине Србије крајем 1915, аустроугарске власти хапсе јеромонаха Доната у Манастиру Каленић. Био је осуђен на тешку робију коју служи у земунском затвору (зграда Магистрата) где се услед малтретирања и лоших услова разболео од туберкулозе. Милан Митић умире од последица тамновања 26. маја 1916. године у Београду.

Душан Ђ. Карапанцић (1888–1963) Душан Ђ. Карапанцић био је други “ђак” који је након студија постао близак сарадник др Милоја М. Васића. Као свршени класичар, почетком 1912, Душан Карапанцић запошљава се у Народном музеју у Београду као асистент управника Милоја М. Васића а убрзо затим постаје и његов заменик. Поред овога посла, Карапанцић обавља и послове кустоса праисторијских и класичних ста-

рина све до краја 1922. Учествовао је у археолошким истраживањима Винче (од 1911 до 1934) а руководио је ископавањима у Зоку код Печуја (1920), Арадцу (1921) и Омољици (1922). Као артиљеријски потпоручник српске војске учествује у ратовима од 1912. до 1918. У годинама након Првог светског рата, публикује два научна рада у “Старинару” и доводи у ред музејску археолошку збирку која је преживела девастацију. Крајем 1922. године услед несугласица са управником Владимиром Р. Петковићем, попут начина инвентарисања археолошке збирке, вођења музејских управно- административних послова или ангажовања бившег аустроугарског научног кадра у Музеју (мисли на Балдуина Сарију и Рудолфа Егера), Карапанцић напушта Музеј и посвећује се професури. Радио је као професор латинског језика у више београдских гимназија. Други светски рат дочекује са супругом Вером и сином Слободаном у Београду одакле га Немци, као краљевског официра интернирају у логор VI Ц, у Оснабрику. Након рата, услед преврата у отаџбини, Карапанцић остаје да живи у Западној Немачкој где уређује емигрантски лист “Видовдан”. Професор Душан Карапанцић преминуо је крајем 1963. године у Дортмунду.

Владимир Д. Михајловић, *Филозофски факултет, Нови Сад*

КОНЦЕПТ РОМАНИЗАЦИЈЕ И РИМСКЕ СТУДИЈЕ У СРБИЈИ: ПОЧЕЦИ

Концепт романизације настао је у последњој четвртини 19. века као академски оквир за тумачење ширења римске културе и промена које су настајале инкорпорацијом гвозденодопских друштава у Римско царство. Идеја о романизацији формирана је под пресудним утицајем Теодора Момзена и Френсиса Хаверфилда и, убрзо по формулисању, постала је доминантни начин објашњавања „провинцијалних“ култура Римске империје. Имајући у виду да су се римске студије у Србији развијале управо у периоду краја 19. и почетка 20.в., поставља се питање да ли је и каквог утицаја имао овај тумачењски приступ, односно у којем обиму је он прихваћен/прилагођен од стране домаћих пионира на пољу истраживања римске прошлости. Теоријско-методолошким разматрањем и разлагањем тумачења М. Валтровића, М. М. Васића и Н. Вулића (али и других) скреће се пажња на одлике интерпретативних матрица које су поменути истраживачи успоставили у области римских студија, као и на улогу коју је у њима играо концепт романизације. Овим поступком

се упућује и на настанак два главна правца у тумачењу римско–староседелачких односа у домаћим академским оквирима. Први је идеја о постепеном и потпуном сажимању домородачких са римском културом, при чему је римска страна у замишљеном бинарном опозиту схваћена као супериорнија и она која нужно односи превагу, трансформишући локално становништво у етно–културне Римљане. Други тумачењски правац подразумева истицање отпора и оштре сучељености римске и староседелачких култура, при чему се тек после дугог периода међусобних „културних сукоба“ дешава „романизација аутохтоних“.

Marina Kovač, *Muzej Slavonije, Osijek, Hrvatska*

DR. DANICA PINTEROVIĆ I ZAČECI SUSTAVNOG BAVLJENJA ARHEOLOGIJOM U MUZEJU SLAVONIJE

Dr Danica Pinterović (17. 2. 1897–17. 1. 1985) predavala je povijest i zemljopis na osječkim gimnazijama od 1919. godine. Još kao profesorica u gimnaziji stekla je titulu doktorice znanosti. Doktorsku disertaciju iz bizantologije pod naslovom *Teodora – vizantinska carica* uspješno je obranila 28. listopada 1933. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Važno je napomenuti kako je dr. Danica Pinterović tako postala prvom ženom doktoricom povijesti na beogradskom sveučilištu o čemu je pisala i beogradska *Štampa*.

Nakon više od 20 godina rada u školstvu započela je 1941. godine s volonterskim radom u Muzeju Slavonije, gdje se zapošljava već 1943. godine. Dr. Pinterović prvotno radi kao knjižničarka, a potom i kao kustosica arheološke zbirke i zbirke umjetničkog obrta. U razdoblju od 1945. do 1946. godine bila je članica Komisije za sakupljanje i zaštitu kulturnih spomenika u Narodnoj Republici Hrvatskoj i u toj je funkciji evidentirala kulturno-povijesnu građu Slavonije i Baranje. Godine 1948. imenovana je počasnim konzervatorom za grad i kotar Osijek te je izradila prvu poslijeratnu evidenciju spomenika kulture na području grada i kotara Osijek. Nakon umirovljenja dr. Josipa Bösendorfera 1949. godine dr. Pinterović postaje prvom ravnateljicom Muzeja Slavonije. Dr. Pinterović bila je imenovana, od strane Međukademijskog odbora za istraživanje limesa, voditeljicom istraživanja na hrvatskom dijelu limesa od Batine do Iloka, izradu Tabulae imperii Romani i obradu rimskih epigrafskih natpisa na području Slavonije i Baranje. Na toj je funkciji bila u razdoblju od 1962. do 1974. godine. Tijekom svog dugog stručnog i znanstvenog djelovanja dr. Pinterović dala je značajan doprinos na brojnim područjima koji je popraćen bogatim opusom stručnih i znanstvenih

radova, rasprava i prikaza. Od pedesetih godina 20. st. bavila se izričito antičkom arheologijom, posebno Mursom i limesom. Sudjelovala je na brojnim arheološkim istraživanjima na području Osijeka, Našica, Belog Manastira i Batini, kao i brojnim terenskim pregledima. Bila je aktivna članica brojnih društava vezanih uz muzejsku i baštinsku struku te je vodila opsežnu korespondenciju s domaćim i inozemnim stručnjacima.

Nakon umirovljenja 1961. pa sve do 1974. godine radila je kao honorarni znanstveni suradnik u Muzeju Slavonije, a od 1974. sve do smrti 1985. godine djelovala je kao viši znanstveni savjetnik Centra za znanstveni rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Osijeku. Svoje životno djelo *Mursa i njeno područje u antičko doba*, koje je do danas ostalo najznačajniji pregled antičke Murse, objavila je 1978. godine. Za svoj dugogodišnji stručni i znanstveni rad nagrađivana je međunarodnim stipendijama i brojnim nagradama, među kojima je i Državna nagrada za znanstveno-istraživački rad za 1978. godinu.

Ивана Живаљевић

Лабораторија за биоархеологију, Филозофски факултет, Београд

ЂЕРДАПСКИ РИБОЛОВИ У (ДАЛЕКОЈ) ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ: ЧИТАЊА МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА 'АЛАСА' У СРПСКОЈ АРХЕОЛОГИЈИ

У разматрању улоге различитих учењака у формирању и развоју археолошке дисциплине у Србији, име Михаила Петровића (1868-1943) вероватно није међу првима које пада на памет. Примарна област истраживања овог познатог научника и професора на Великој школи и Београдском универзитету била је математика, те се као таква мало укштала са студијама прошлости. Професор Петровић, међутим, истовремено је био и 'Мика Алас', који је за собом оставио бројне студије о риболову у прошлости Подунавља, начинима живота рибара, и о тежњама различитих страна у бурној историји региона да контролишу ову уносну економску делатност. Ове студије су интегрисане у два кључна дела: *Београд, негдашњи центар великога рибарства* (1940) и *Ђердапски риболови у прошлости и садашњости* (1941). „Негдашње“ време и „прошлост“ у насловима односе се првенствено на период Аласовог детињства и младости, али се аутор неретко осврће и на претходне периоде, кроз забелешке различитих путописаца који су посетили ове крајеве. Глас аутора је истовремено и глас научника са формалним

образовањем из области природних наука, глас рибара који из личног искуства приповеда о свим згодама и незгодама оваквог начина живота, као и хроничара који има жељу да „негдашње велике риболове“ сачува од заборавља. Дела су имала несрећу да су објављена уочи II светског рата, у малим тиражима, те су дуго времена остала релативно непозната. До поновног издања долази 1998., упоредо са настојањима за очувањем дунавског рибљег фонда, али и оживљеним интересовањем за Ђердапска археолошка налазишта. Аласови детаљни описи најбољих локација за риболов, риболовних техника и понашања различитих врста риба заузеле су посебно место у студијама пејзажа, сезоналности, економије и људско-животињских односа у контексту мезолита и раног неолита у Ђердапу, посебно у радовима Д. Борића. Обзиром да праисторија Ђердапа има посебан значај за српску археологију, али и за доживљај археологије у јавности, овај рад истиче улогу дела Михаила Петровића у интерпретацији и перцепцији овог културног контекста.

Дивна Гачић, *Музеј града Новог Сада*
Вера Богосављевић Петровић, *Народни музеј у Београду*

КАРАШ - ПРВО АРХЕОЛОШКО ИСКОПАВАЊЕ МИОДРАГА ГРБИЋА

Миодраг Грбић је своја прва археолошка ископавања вршио у родном граду Сремским Карловцима далеке 1927. године. Као један од првих школованих археолога у Србији, са докторатом код познатог научника Лубора Нидерлеа и искуством на пољу археологије стеченим у Семинару за археологију Универзитета у Прагу, Археолошком институту и Народном музеју у Прагу, Грбић се опробао као теренски истраживач у својству кустоса Хисторијско-уметничког музеја, како се тада звао Народни музеј у Београду. Сондажно истраживање на локалитету Караш, месту званом Ђубрик, Грбић је обавио у два наврата: крајем 1927. и током марта 1928. године.

У Народном музеју у Београду се чува археолошки материјал са овог локалитета који је публикован као посебан сепарат - Праисторија II, Каталог керамике I (1955. године) трудом Блаженке Сталио и Радослава Галовића. Када је реч о документацији са истраживања располаже се Грбићевим кратким извештајима у Годишњаку Српске краљевске академије и Гласнику Историјског друштва у Новом Саду, а скице и дневник истраживања до сада нису евидентирани. Да је Грбић помно водио рачу-

на о методу и начину рада сведочи његова свеска дневничких белешки са скицама из 1928. године са локалитета на којима је после Караша истраживао: Плочник, Старчево-Град, Српски Крстур, Липовац, Љуљаци, Дивци, Ботош, коју овом приликом представљамо.

С обзиром да је његов научни допринос немерљив, а интерпретација и хронолошка детерминација наведених локалитета и даље важећа, сматрамо да су прва археолошка ископавања М. Грбића на Карашу била увод у потоњи истраживачки рад. Иако теренска документација недостаје, извесно је да је пажљиво вршио ископавања Караша одређујући га као млађе неолитско насеље у време када први истраживач Винче такву врсту насеља увелико повезује са познијим периодом.

Андреј Старовић, *Народни музеј у Београду*

ВЛАДИМИР ФЈУКС И ХЕТИ ГОЛДМАН: АМЕРИЧКА ‘ЕКСКУРЗИЈА’ У СРПСКУ АРХЕОЛОГИЈУ 1930-ИХ

Развој српске праисторијске археологије у прве три деценије 20-ог века био је обележен великим и важним открићима у Подунављу, која су оставила трајни печат у истраживању и познавању неолита. Тако, управо у овом периоду су археолошки промовисана два налазишта епохалног значаја – *Винча-Бело брдо* (М. Васић) и *Старчево-Град* (М. Грбић). Истрајност ова два великана српске археологије, потекла из данашњег Народног музеја, врло брзо је довела до пуне међународне научне афирмације ширег значаја балканског неолита.

Када је Грбић 1928. године први пут сондажно ископавао Старчево, важна открића која је тамо начинио привукла су озбиљну пажњу иностраних колега. Његови добри контакти и иницијативе су већ следеће године довеле до осмишљавања међународног пројекта (пре свега српско-америчког) систематских ископавања на Старчеву, која су и спроведена у кампањама 1931-1932. године. Кључне личности били су археолози америчке источне обале Владимир Фјукс (Универзитет у Филаделфији, Пенсилванија) и Хети Голдман (Универзитет Харвард, Масачусетс). Иако су њихова имена позната у нашој археолошкој јавности и то управо по учешћу у „Пројекту Старчево“ из 30-их, практично се ништа више о њима не зна. Међутим, значај ове две личности битно је већи и у контексту америчке, али и европске археологије. Намера овог излагања је да осветли важне детаље из контекста професионалне и личне биографије ова два археолога.

Александар Д. Бандовић, *Народни музеј у Београду*

НАУЧНЕ МРЕЖЕ МИОДРАГА ГРБИЋА И ЊЕГОВИ “УЧЕНИЦИ” КОСТА НОВАКОВИЋ И ВЛАДИМИР МИЛОЈЧИЋ

Миодраг Грбић је докторирао код Лубора Нидерлеа на Универзитету у Прагу 1925. године са темом из праисторијске археологије. Ипак, поред широког образовања које је стекао, Грбић није предавао на Универзитету у Београду, већ је од 1927. године званично запослен у Народном музеју у Београду. Од 30-тих година XX века Грбић је био у кореспонденцији са утицајним европским археолозима. Дугорочно гледано, Грбићев „невидљиви колеџ“ показао се изузетно значајним за српску археологију. Користећи своје контакте, првенствено са немачким археолозима, Грбић је успео да младог историчара Косту Новаковића и археолога Владимира Милојчића пошаље на докторске студије археологије, првог у Немачку, а другог у Аустрију. У историји српске археологије Коста Новаковић је остао непознат, будући да је несретно преминуо у вихору Другог светског рата. Његови чланци о „варварској“ уметности у Уметничком прегледу, гласилу Музеја кнеза Павла, остали су готово непримећени. На другој страни, Владимир Милојчић постао је један од најпознатијих европских праисторичара. Но њихове судбине су много више од куриозитета и говоре нам о парадигматичном периоду и односима немачке и српске археологије, непосредно пред и током Другог светског рата.

Марко А. Јанковић

Археолошка збирка, Филозофски факултет, Београд

АРХЕОЛОШКЕ ПУТАЊЕ АДАМА ОРШИЋА СЛАВЕТИЋА ТОКОМ И ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Оснивање и развој локалних музеја и збирки у Србији у првој половини 20. века представља озбиљну степену у развоју југословенске/српске археологије и њене институционализације. Прве музејске збирке и археолошка истраживања углавном оснивају локални аматери, заљубљеници у прошлост, неретко личним напорима и финансијама. Један од таквих људи, био је и Адам Оршић Славетић, један од оснивача Народног музеја у Нишу и зачетник археолошких ископавања на бројним локалитетима у јужној Србији. О његовом раду у Музеју и Кон-

зерваторској комисији банске управе, већ је писано на другом месту, па ћу се задржати на периоду о коме се мало зна – период током другог светског рата и непосредно по његовом завршетку.

Адам Оршић је дочекао априлски рат у Нишу, где га је Врховна немачка команда поставила за управника Нишке области на коме се задржао кратко, до јула месеца када град заузима Бугарска управа, па Оршић одлази у Београд по даља упутства. У документима архива Аненербе, објављеним након ослобођења, откривен је и документ којим Адам Оршић предлаже план ископавања у Србији и Македонији током 1942. и 1943. године, упућен представнику Аненербеа за Србију. Подаци о његовом раду током рата нису доступни до сада, па једино што знамо о њему су дипломатске мисије које испред НДХ спроводи у Софији, где на састанку са бугарским царем Борисом расправља о археолошким и геолошким истраживањима на Балкану.

Траг му се поново појављује 1944. године у Панчеву, где се венчава са Елфридом Штадлер, асистенткињом бечког универзитета, са којом ће провести остатак живота. Након завршетка рата, Оршић ради у интернистичком логору у Астену (Аустрија) где помаже у едукацији словенске деце, али истовремено учествује на ископавањима широм Аустрије у сарадњи са музејима у Линцу и Михелдорфу. У Астену ће остати све до 1951. године, када ће коначно отићи са породицом у Бразил, где ће учествовати у пионирском послу оснивања археологије као дисциплине.

Небојша С. Димитријевић, *Народни музеј у Лесковцу*

СЕРГЕЈ ДИМИТРИЈЕВИЋ

Сергеј Димитријевић, рођен 1912. године у Пироту, одрастао и школовао се у Лесковцу, економиста по струци, радни век је провео у Београду, али је увек поносно истицао да је Лесковчанин. Као одличан ученик лесковачке Гимназије и познавалац римске и грчке књижевности почео је да показује интересовање за старине, нарочито за стари новац из Лесковца и околине. У једном граду, као што је Лесковац између два рата, где је и даље владало стање оријенталног јавашлука, био је међу првима који је спознао значај сакупљања и обраде предмета локалне и регионалне историје. Обилазио је познате културно- историјске споменике и археолошке локалитете, неке је и сам открио, бирао је време када локални становници обрађују земљу, нпр. окопавају винову лозу на Градцу код Злокућана. И док су се виноградарци бавили својим по-

слома, Сергеј је прегледавао гомиле земље коју су избацивали у потрази за „старицама“. Своју љубав према овом послу наставио је и после селидбе у Београд. Иако на одговорним радним местима у Београду, Сергеј Димитријевић никада није заборавио Лесковац. Свестан улоге и значаја музеја као чувара тековина ума и духа једног поднебља, он је одмах након Другог светског рата био један од најактивнијих покретача и организатора Народног музеја у Лесковцу. Током 1947/48. године Сергеј Димитријевић је поклатио 1871 музејски предмет. Предмети су долазили са територији тадашње лесковачке општине, али и са познатих археолошких налазишта у Србији. Збирка је обухватала све периода историје лесковачког краја, од неолита до ослобођења од Турака и касније радничког покрета. Његова велика љубав била је и нумизматика, он је током свог вишедеценијског рада прегледао и пописао око 300 нумизматичких збирки, на основу чега је написао 30 радова на тему нумизматике.

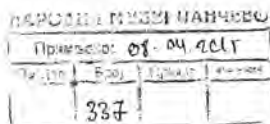
Сергеј Димитријевић преминуо је у Београду 1987. године.

МАТЕРИЈАЛ ЗА СКУПШТИНУ САД

Управном одбору Српског археолошког друштва упућено је писмо које су потписали чланови истраживачког тима и аутори књиге *Археолошка карта Баната 1* (Станко Трифуновић, Ивана Пашић, мр Војислав Ђорђевић, др Дејан Радичевић, Јелена Ђорђевић, др Дубравка Николић, др Славиша Перић и мр Драган Јовановић). У том писму је изречена молба да се преписка коју сматрају спорном објави у овој публикацији у целости, као и да читава проблематика буде разматрана и на самој Скупштини Друштва. У образложењу молбе, између осталог стоји: „Колега Предраг Медовић написао је писмо поводом пројекта *Археолошка топографија Баната* и књиге *Археолошка топографија општинe Нови Кнежевац* (Нови Сад 2012), које је упутио финансијерима пројекта и монографије (Министарство културе Републике Србије и Покрајински Секретаријат за културу и образовање АП Војводине), као и институцијама које воде тај посао (Музеј Војводине, Покрајински завод за заштиту споменика културе у Петроварадину и Народни музеј Панчево). У писму је изнет главни мотив, изречен кроз захтев финансијерима и управама институција, да се пројекат „прекине и заборави“. Тим од осам археолога који је ангажован на пројекту и публикавању његових резултата написао је одговор на ово писмо и упутио га на исте адресе. Иако тешко оклеветани од аутора писма, на наш одговор институцијама којима је Медовићево писмо упућено, нисмо добили никакву повратну информацију.”

Излазећи њиховој молби у сусрет, преписку између др Предрага Медовића и потписника писма преносимо у целости.

Dr Predrag Medović, naučni savetnik u penziji
Novi Sad, Narodnog fronta 71
6. april 2015.

SEKRETARIJAT ZA KULTURU AP VOJVODINE
Gospodja Dušica Juribašić

**Protivrecnosti i nedoumice u vezi sa
Arheološkom topografijom Banata 1 – opština Novi Kneževac**

Tokom 2012. godine štampana je knjiga pod naslovom: „ARHEOLOŠKA TOPOGRAFIJA BANATA 1“. Posvećena je arheološkim nalazištima u opštini Novi Kneževac. Kao izdavači označeni su: Muzej Vojvodine Novi Sad i Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Petrovaradin. Kao autori kataloga nalazišta navedeni su: Dejan Radičević, Vojislav Đorđević, Stanko Trifunović i Ivana Pašić. Autori posebnih tekstova i obrada arheoloških nalaza su: Vojislav Đorđević (Narodni muzej Pančevo), Jelena Đorđević (Narodni Muzej Pančevo), Dragan Jovanović (Narodni muzej Vršac), Dubravka Nikolić (Filozofski fakultet Beograd), Ivana Pašić (Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Petrovaradin), Slaviša Perić (Arheološki institut SANU Beograd), Dejan Radičević (Filozofski fakultet Beograd), Stanko Trifunović (Muzej Vojvodine Novi Sad), Zoltan Čemerle (O.Š. „Sveti Sava“ Kikinda). Knjiga je štampana u formatu A1, puni kolor, 377 strana, tvrdi povez. Posebno je naglašeno da su sredstva za štampu obezbedili Ministarstvo kulture Republike Srbije i Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture u Petrovaradinu.

Koncepcija knjige, kao i ceo pristup izradi arheološke karte Novog Kneževca, je apsolutno neprihvatljiv i pogrešan. Knjiga je opterećena velelikim brojem nepotrebnih ilustracija i završnih analiza arheološkog materijala. Bez ikakve potrebe tri seoska atara su razvučena na 377 strana, što celu materiju čini komplikovanom i zamršenom. U njoj ima više nepotrebnih tekstova i ilustracija, nego bitnih i jednostavnih informacija kakvu ovakva literatura zahteva. Da pomenemo samo 183 karte raznih veličina i 211 kolor fotografija uglavnom arheoloških nalazišta, nekoliko ambijenata 3 naseljena mesta. Mnoge fotografije su nekalitete i ne govore ništa. Nekoliko karakterističnih lokaliteta i humki je opravdano, ali zaparložene njive, pod usevima ili ogoljene, bez obzira šta se u njima nalazi, ne pružaju nikakvu pomoć korisniku. Umesto tolikih karata, cela priča se mogla završiti sa tri priredene manje karte kojima se služio Pokrajinski zavod (u prilogu). Ilustrovani arheološki materijal je preobiman, pogotovo ako se zna da je mnogo toga već publikovano. U tablama se nalaze i atipični fragmenti keramike koji ničemu ne služe. Opis nalazišta je nepodpun i bez osnovnih odrednica. Ako lokalitet nije ranije istraživan, on je smešten pod redni broj bez naznake da li se radi o naselju ili nekropoli. Ispostavilo

se da osim keramike i kamenih oruđa nema nikakvih drugih elemenata za opredelenje nalazišta. U ovom tekstu dominiraju koordinate, visinske tačke, ukupan broj nadenih fragmenata i tačan procenat učešća keramičkog materijala po dobima. Ilustracije bi morale biti povezane sa tekstom i atribuirane. To je zadatak autora. Sve što nije identifikovano, nije vredno prezentacije. O posebnoj analizi arheološkog materijala po dobima je u ovom slučaju nepotreban i o njemu neću govoriti. Te analize se ne rade za svaku opštinu, niti užu ovlast već samo za predeonu i zatvorenu celu. U ovom slučaju za ceo Banat. Sve liči, a to priznaje i S. Trifunović, da je ovo malo topografija, malo monografija tri sela.

Može se, verovatno sasvim opravdano, staviti primedba da je ova kritika knjige zakasnela. S tim u vezi želeo bih da napomenem da sam sa pravom očekivao kritičku reakciju nekog od aktivnih arheologa. Pošto to nije bio slučaj, osećam obavezu da ukážem na ovaj problem. Posebno iz razloga što su, prema informacijama kojima raspolazem, ove godine odobrena sredstva da za sličan poduhvat muzeja u Pančevu. To je već u ovoj knjizi S. Trifunović i najavio. Koliko znam, a time sam se aktivno bavio 15 godina u Pokrajinskom zavodu, od topografije se očekuje jednostavn i svrsishodan način prezentacije trenutnog stanja istraženosti arheoloških nalazišta na određenoj teritoriji: On nije konačan i vremenom će se dopunjavati. Takav kriterijum su usvojili tvorci projekata Arheološke karte Jugoslavije, preko SADJ koji je vodio J. Todorović i Savet Akademija FNRJ, koji je predstavljao M. Garašanin. Slično je osmislio i 16 godina radio Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture iz Novog Sada, od 1964. do 1980. godine, kao i Zavod Srema iz Sremske Mitrovice. Malo drugačije je postupao samo Narodni muzej iz Kikinde kada je u pitanju način lociranja nalazišta. Praktično, to znači upitnik sa desetak jasno definisanih pitanja. Osim preteranog detaljisanja i rastezanja građe i teksta, kao što je to urađeno za 3 naselja u severnom Banatu, nije način da se ovaj projekat tako tretira i komplikuje, čak pod uslovom da imamo na pretek materijalnih sredstava i kadrova. Sa druge strane, nije topografija mesto na kojem će se publikovati neobjavljeni fondovi u područnim muzejima koji brinu S. Trifunovića. To je sasvim drugi problem i metodologija, ali o tome ovde nije reč. Neobjavljen arheološki materijal jeste gorući problem srpske arheologije i ja sam zbog toga krajem prošlog veka uradio i objavio temeljnu analizu stanja postojećih fondova u muzejima Vojvodine. Rezultat je bio poražavajući. Publikovano je samo 5%. Taj se problem projektom topografije može ublažiti, ali se ne može rešiti.

Pokretač ovog projekta u uvodnom tekstu navedene publikacije pokazao je skromno i nepotpuno poznavanje posla koga se latio. Tako na strani 9 navodi da je među prvima u Vojvodini D. Popović počeo evidenciju arheoloških nalazišta u Sremu. To nije ni korektno ni tačno. On je preuzeo sistem od Pokrajinskog zavoda i radio i uradio najveći deo Srema, a ostatak K.O uradio je Pokrajinski zavod, pre osnivanja Zavoda Srema i dolaska D. Popovića. Pokrajinski zavod je pokrenuo projekat nazvan: „Topografija spomenika kulture Vojvodine“ i on je obuhvatao sve struke: arheologiju, istoriju, istoriju umetnosti, etnologiju i istoriju arhitekture. U ovom slučaju S. Trifunović je samo u pravu kada kaže: „Taj doprinos (Zavoda) vidimo kao redovan, najvažniji sistematski i organizovan posao na ovom problemu, kroz novi pristup i standardizaciju u evidentiranju arheoloških nalazišta“. Ako je već sebi dozvolio da pohvali napore Zavoda na planu usavršavanja metodologije evidentiranja arheoloških nalazišta, zašto se nije pridržavao tih standarda? Izmislio je nove i neshvatljive kriterijume. I umesto da nastavi već skoro

окончан posao na ovom projektu, on iz samo njemu poznatih razloga počinje novo evidentiranje i sa kolegama iz Pančeva, Vršca i Beograda radi severni Banat. Gde je tu arheolog Narodnog muzeja iz Kikinde? Novi Kneževac je više od pola veka bio i ostao briga pomenutog Muzeja. Na ovom području ceo radni vek je proveo arheolog M. Girić. O Giriću Trifunović ima lepe reči hvale za ono šta je sve uradio, čuvao i kontrolisao teren, a ne kaže da li je šta koristio od njegovih rekognosciranja? Bilo bi vrlo zanimljivo saznati šta je novo otkrio S. Trifunović svojim rekognosciranjem a šta Giriću nije pošlo za rukom (str. 31). Bio bi mu to dobar izgovor i opravdanje za novo rekognosciranje i kontrolu rezultata rada M. Girića. Kada smo već kod M. Girića treba reći da je on još šezdesetih godina prošlog veka isporučio kartu arheoloških nalazišta sa svih pripadajućih 22 K.O. na teritoriji opština koju obraduje Narodni muzej u Kikindi (Novi Kneževac, Čoka i Kikinda). Osim toga, znam da je M. Girić devedesetih godina imao spremnu arheološku kartu za navedene K.O. i da ih je nudio Akademiji nauka Vojvodine za štampanje. Zar to sve S. Trifunović nije morao znati i otvoreno reći, osim što ga je zdušno pohvalio. Ili je možda u pitanju direktna zloupotreba tuđeg dugogodišnjeg mukotrpnog rada. Da kažem i to da je na promociji knjige M. Girić bio vidno potrešen sadržinom knjige i odnosom prema njegovom doprinosu na tom problemu?

Iznad svega, smatram da je program topografije ovako kako je zamišljen podrživ u stručnom i materijalnom smislu. Za uspešno sprovođenje ovog projekta potrebna je jasna metodologija i odgovarajući institucionalni okvir. Takvi i slični projekti se odvijaju u okviru odgovarajućih ustanova. Koliko mi je poznato Muzej Vojvodine nikada nije usvojio jedan ovakav projekat. Mislim da ga nema ni sada. Rekognosciranja vrši od objekta do objekta, za svoje potrebe. Zavod je prava adresa, ali ne znam da li je ta ustanova vodila i kontrolisala ponovljena rekognosciranja u severnom Banatu. Još manje znam o tome da li je Zavod odlučio da na ovakav način publikuje novu i staru **gradu** koja se odnosi na arheološku topografiju. Pre nekoliko godina sam pitao direktora Zavoda da li ima kakve planove u tom pogledu, nije ništa odgovorio pa mi nije jasno da li me je razumeo ili nije imao odgovor. Nekoliko godina kasnije, Zavod je eto finansirao štampanje ove knjige. Sad mi tek ništa nije jasno.

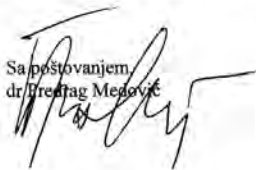
Ako je tvorac projekta S. Trifunović priznao da je Zavod do kraja osmislio evidenciju, kako je došao na ideju da to radi u vidu monografija za svaku opštinu? U opštini Kneževac su obrađene tri K.O. od ukupno 5 K. O. Da li ostale nemaju arheološka nalazišta ili je u pitanju nešto drugo. Šta god bilo, trebalo je teritorije tih K. O. prezentirati, jer i negativan bilans je važan rezultat iz mnogo razloga. I sada smo na najvažnijem pitanju. Tri naselja pa monografija, puni kolor i mnogo para i rada. Sada se najavljuje sličan projekat i za Pančevo. Kod sebe imam terenske beležnice rekognosciranja Pančeva i okoline. Ukupno 11 K. O. (Opovo, Starčevo, Pančevo, Omoljica, Ivanovo, Glogonj, Jabuka, Sefkerin, Sakule, Idvor, Baranda). Rekognosciranje sam vršio 1971. godine. Kasnije i neka druga mesta i o tome postoji dokumentacija u Pokrajinskom zavodu. Hoćemo li opet ispočetka? I tako malo sa severa, malo sa juga, pa ćemo u 22 veku stići do srednjeg Banata. U Banatu ima 188 K.O. Ako uzmemo kao merilo objavljenu monografiju 1, to znači trebaće nam još mnogo sredstava za pripremu i štampanje još oko 40 ovakvih nekvalitetnih knjiga. Dodamo li još 117 u Bačkoj i 131 K.O. u Sremu, ja nisam u stanju da napravim računicu za takvu besmislicu. Što je bilo, bilo je. Hajde da sada dovršimo rekognosciranje tamo gde taj posao eventualno nije raden. najviše oko 5% K. O., pa da na osnovu priređenih topografskih karata 1:50000

kartiramo sva arheološka nalazišta i publikujemo u posebnim tomovima Banat, Bačku i Srem. Sve tri knjige imaće veličinu ove za 3 K. O. u severnom Banatu. Kako to izgleda može se videti na primeru publikovane topografije Šajkaške. To je međurečje Dunava, Tise i Jegričke sa 14 K. O. i vrlo gustim i bogatim arheološkim nalazištima. Rad je štampan dvojezično i sa priložima ima 161 stranu.

Napominjem da je Vojvodina višestruko ispresecana kontrolisanim zemljanim radovima na trasama auto-puteva, regionalnih puteva, naftovoda, gasovoda, izgradnjom kanala DTD i zaštitom priobalja na levoj obali Dunava pri gradnji HE Đerđap, zaštitom od posledica poplava 1965. godine leve obale Dunava od Bogvojeva do Novog Sada, pa obale Tamiša i Begeja. Sve to zajedno daje izvanrednu osnovu za pristup izradi arheološke karte.

Ako sam bio dovoljno jasan, a trebalo bi i da sam dovoljno stručan i upućen u ovu materiju, predlažem da se započeta praksa energično prekine i zaboravi. Rad na publikovanju građe za arheološku kartu Vojvodine treba što pre nastaviti po sistemu koji je izgradio Pokrajinski zavod tokom 16 godina intenzivnog bavljenja ovim poslom. To znači treba i da ga završi. Ima relevantnu građu, katastarske i preuređene topografske karte za sve K. O. Vojvodine. U taj program moraju se angažovati stručnjaci opštinskih i regionalnih zavoda Vojvodine i muzejske ustanove takode. Projekat bi morao voditi iskusan tim stručnjaka koji će imati puno ovlašćenje i podpunu odgovornost za svoj rad. To bi bili stručnjaci za praistoriju, antiku i srednji vek. Takav projekat moraju usvojiti svi osnivači ustanova zaštite u Vojvodini i Ministarstvo kulture Republike Srbije. Na takav pristup nas prisiljavaju ugroženost arheoloških nalazišta, potrebe arheološke nauke Srbije i Evrope, izrada prostornih planova Pokrajine i Republike, kao i dosadašnja uložena velika sredstva u ovaj projekat.

Sa poštovanjem,
dr. Branka Međović

Ovu predstavku sam uputio:

- Ministarstvu kulture Republike Srbije Beograd
- Pokrajinskom sekretarijatu za kulturu Vojvodine N. Sad
- Muzeju Vojvodine Novi Sad
- Pokrajinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture Vojvodine N. Sad
- Narodnom muzeju Pančevo

МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
Сектор за културно наслеђе

Писмо Предрага Медовића УПРАВА ЗА ЗАШТИТУ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
Противречности и недоумице у вези са ИСАРНИЦА 62
Археолошким топографијом Баната 1 – општина Нови Кнежевац
одговор чињеницама ПРИБЛЖЕНО: 21. 05. 2015

Поштовани,

Обраћамо Вам се поводом *Писма* које је потписао др Предраг Медовић, археолог у пензији, а упућено је Министарству културе Републике Србије, Секретаријату за образовање и културу Извршног већа Војводине, Музеју Војводине у Новом Саду, Покрајинском заводу за заштиту споменика културе у Петроварадину и Народном музеју у Панчеву. *Писмо* је крајње злонамерно, са циљем да се заустави пројекат *Археолошка топографија Баната*, како у писму пише *...да се започета пракса енергично прекине и заборави*. У њему је изнето више неистинитих тврдњи на рачун *Пројекта* и књиге *Археолошка топографија општине Нови Кнежевац*, чији су аутори који се поименице наводе тиме оклеветани, а посебно острашћено је нападнут Станко Трифуновић, чије се име у *Писму* помиње 11 пута. Пре него што се позабавимо конкретним детаљима из *писама*, подсетићемо укратко на чињенице које су веома важне за поменути пројекат и књигу, иако су оне објашњене у уводном делу саме *Књиге*.

Пројекат је започет 2004. године. На терену су до сада у целости обрађене општине Нови Кнежевац, Чока и Панчево, док су општине Кикинда и Ковин делимично обрађене. Од самог почетка, за евидентирање археолошких налазишта, примењен је *Међународни стандард за основне податке за археолошке локалитете и споменике* који је прописао *Савет Европе*. На основу *Стандарда*, за потребе *Пројекта* графички је осмишљена релевантна документација чији је *Картон археолошког налазишта*, Министарство културе Републике Србије прописало 2006. године као обавезан за археолошка рекогносцирања на територији Србије.

У *Писму* се на више места наводи да је *Књига* обухватила три сеоска атара што је сасвим нетачно зато што је обрађена цела општина Нови Кнежевац са 5 К.О. које имају 9 насеља. Поглавља која се држе К.О. су упадљиво одвојена фотографијом и насловом преко целе стране тако да је немогуће да било ко прелиста књигу, а да то не схвати.

Занимљиво је да према потписнику *Писма*, у *Књизи* не ваља ништа!
Од концепције која је апсолутно неприхватљива и погрешна, преко описа налазишта који је непотпун и без основних одређеница, у коме доминирају координате, висинске тачке и проценци учешћа керамичког материјала по добима, некавалитетних фотографија које не говоре ништа, непотребних толиких карата, табли са типичним фрагментима керамике који ничему не служе, до непотребних текстова са анализом археолошког материјала по добима. Да је ово писмо доступно археолошкој јавности, сваки коментар би био потпуно излишан зато што би аутор оваквим квалификацијама *Књиге*, која је одлично примљена у тој јавности, само себе осрамотио. У овом случају, ипак да поновимо да се данас рад на археолошкој топографији, без координата, висинских тачака, процената, детаљних карата за свако налазиште и збирних, илустрација налаза који потичу са сваког налазишта и финалне анализе изнетих података, не

може сматрати савременим и напредним. Нумеричко и детаљно графичкоодређивање позиције и других карактеристика археолошког налазишта у односу на субјективни опис представља значајан напредак археолошке науке у области топографије. О томе је неко развишиља доносиоци *Међународни стандард* који смо прихватили и поменули. За *измишљање нових и несхватљивих критеријума у евидентирању археолошких налазишта*, „оптужен“ је *покретач овог пројекта (С.Трифуновић)*. Одговорност за покретање пројекта може преузети С. Трифуновић, иако није сам у томе, али за *измишљање нових и несхватљивих критеријума...* требало би да се аутор писма обрати Савету Европе.

Као што не ваља *Књига* не ваља ни цео *Пројекат*. У *Писму* се често помиње допринос угледних институција и колега археолошкој топографији на простору бивше Југославије. Као незаобилазни за простор Војводине више пута се наводи, у првом лицу, потписник овог писма кроз свој дугогодишњи рад у *Покрајинском заводу*, а за простор северног Баната Милорад Гирџић. Наводе се *пројекти и критеријуми* који су *осмишљени и усвојени* пре више од 50 година. Рад се одвијао деценијама, додуше заборављено је да се каже да се деценијама одвајао и новац, што аутор *Писма* у нашем случају покушава свим силама да пречи. А резултати? *М. Гирџић је још шездесетих година прошлог века испоручио карту археолошких налазишта...; М. Гирџић је деведесетих година имао спремно археолошку карту за наведене К.О. и нудио их Је Академији наука Војводине за штампање; Код себе имам теренске белешнице рекогносцирања Панчева и околине... о томе постоји документација у Покрајинском заводу...* Нигде ни једног податка о публикованим резултатима, али зато о *Књизи* и *Пројекту* све најгоре, као и велика брига и страх да држава не потроши још неки динар на штампање резултата које смо почели да објављујемо у *неквалитетним књигама*.

У *Књизи* су јасно цитирани најжалост малобројни радови на тему археолошке топографије, који су публиковани пре издавања ове књиге. Њих аутор *Писма* или не помиње или их омаловажава, али се зато допринос П. Медовића и М. Гирџића истиче као примарни, иако археолошка јавност тај допринос никада није видела у форми објављених радова. „Заборава“ је аутор *Писма* да наведе да *Књига* има и два рецензента, као да они и не постоје, што само сликовито указује на непрофесионалне намере које стоје иза оваког писма. Питамо се да ли је истинит податак и како га схватити, да је М. Гирџић 90-их година прошлог века *нудио археолошку карту Академији наука Војводине* иако је деценијама уназад посао на Археолошкој карти Војводине финансирала САНУ?

Потпуно нетачно и бесмислено, у писму стоји да *Музеј Војводине никада није усвојио један овакав пројекат*. Мислим да га нема ни сада. Тако испада да су *Књизи* и *Пројекат* Министарство културе Републике Србије и Секретаријат за образовање и културу ИВ Војводине, финансирали не знајући за тајну коју им аутор *Писма* открива, да Музеј Војводине никада није ни имао овакав пројекат. Наводи се да *овакав пројекат треба да има институционални оквир, да треба да се одвија у оквиру одговарајућих установа, да би се морао водити искусан тим стручњака, а да Музеј Војводине рекогносцирања врши од објекта до објекта (шта год то значило) за своје потребе*. Аутор *Писма* очигледно Музеј Војводине и Народни музеј у Панчеву не сматра одговарајућим институцијама. Тим стручњака садашње старосне доби од 40-их до 60-их година, са 15-то годишњим минимумом активног истраживачког искуства сваког члана тима, у којем је неколико доктора наука и магистара није искусан по аутору *Писма*. Овај тим ипак није развишиљао о укључивању стручњака са дугогодишњим искуством у пензији, па ваљда због тога није искусан. Износи се сумња у то да је *Завод* као *права адреса* уопште учествовао у целом пројекту и издавању књиге. Аутор *Писма* тако прозива *Министарство, Секретаријат, Завод и Музеј*, инсинуирајући некакве нелегалне радње.

О таквим озбиљним оптужбама, упућеним институцијама, треба да размисле органи тих институција како се не би дозволило да се клевете износе без повлачења било какве одговорности.

Озбиљне оптужбе изнете су и по питању злоупотребе туђег рада и ауторства – *Зар то све (М. Гирџић је деведесетих година имао спремно археолошку карту за наведене К.О. и нудио их Је*

Академија наука Војводине за штампање) С. Трифуновић није морао знати и отворено рећи, осим што са је здружено похвалио. Или је можда у питању директна злоупотреба туђег дугогодишњег мултиплиног рада. Наводи се и да је на промоцији *Књиге М. Гирић био видно потрешен садржином књиге и односом према његовом доприносу на том проблему?* Како је аутору *Писма* засметао врло коректан однос према колеги М. Гирићу, који је у *Књизи* видан, што аутор *Писма* и потврђује, онда се окренуо клевети за злоупотребу туђег рада, што баш није лако рационално разумети. Посебно није лако разумети „*потрешеност*“ М. Гирића на промоцији *Књиге* која је била у Музеју Војводине 27. марта 2013. године, ако знамо да је колега Гирић преминуо 14. децембра 2011. године. Колега П. Медовић није присуствовао промоцији *Књиге*, тако да су „*информације*“ о „*немилном догађају*“ или плод несхватљиве мржње према одређеним људима и напретку у археологији Србије, па тако и измишљене, или потичу из других, полуобавештених, такође злонамерних извора, који су учествовали у креирању овог писма. У сваком случају ово је мучан и јадан пример непоштовања колега, у чему се не преза ни од злоупотребе имена људи који више нису међу нама.

Истина је, да су подаци које су оставили М. Гирић, али и истраживачи пре њега, интегрисани у *Књигу* колико год је то било могуће. Сасвим је јасно назначен допринос старијих истраживача, а конкретни подаци су обрађени према *Међународном стандарду* који је по први пут примењен у Србији. Отпочињући *Пројекат*, пред нама се нису налазили *описи налазишта* у коме доминирају *координате, висинске тачке и проценти учешћа керамичког материјала по добима, непотребне толике карте, табле са атипичним фрагментима керамике који ничему не служе, и непотребни текстови са анализом археолошког материјала по добима*. Нажалост није било ни координата, ни ката, ни процената, нити било каквих карата, а ни табле са налазима. У мањем броју случајева, у музејима смо наишли на налазе са појединих локалитета које смо прикључили налазима са тих налазишта и налазишта која су по први пут евидентирана *Пројектом*. Наспрам приближно 120 тако евидентираних археолошких налазишта од раније, на подручју општине Нови Кнежевац, у *Књизи* је познато 314 налазишта са свим оним подацима за које аутор *Писма* тврди да су непотребни.

Према преузетим обавезама које *Решењем* прописује Министарство културе Републике Србије, израђена је и предата комплетна документација, а јавности презентовани путем *Књиге*. За такав допринос ... у новом приступу... С. Трифуновић није *похвалио напоре Завода*, како се то сасвим нетачно у *Писму* наводи, већ је изнео стратегију у области археолошке топографије у Србији, у чему могу да учествују све институције и колеге у њима које то нађу за сходно и адекватно се организују у том послу. За пример за који се аутор *Писма* пита – *Где је ту археолог Народног музеја из Кикинде*, навешћемо да су од самог почетка *Пројекта*, 2004. године колеге из поменутог музеја позиване да у њему учествују, али да они то нису прихватили. Додуше за колегу Стевана Војводића сасвим разумљиво с обзиром на то да је годинама уназад већ болестан. Док је истраживачки тим *Пројекта* на њивама Баната сакуљало *непотребне координате, кате, атипичне археолошке налазе*, објавио једну и припремно за штампу другу *неквалитетну књигу*, млађа колегиница овог музеја, Линдија Милашиновић постала је његов директор. Поштујемо напоре у друштвеном ангажовању, иако смо се ми одлучили за напоре у својој професији, али само да одговоримо да нисмо ми одлучили да колеге из Народног музеја у Кикинди не учествују у овом пројекту.

*

Због неких поменутих навода у *Писму*, из којих се види да су неке од чињеница везаних за поменути књигу поборане, неке полуистините, а неке неистините, као и због чињенице да појединим догађајима о којима је реч, Предраг Медовић није присуствовао, а о њима говори, стиче се утисак да су потписнику *Писма*, приликом његовог састављања помагала лица која нису потписана. Неки од навода, које смо детаљно образложили, су такви да се са правом питамо да ли је колега Медовић уопште прелистао књигу о којој је реч. Питамо Вас, да ли пред институцијама којима је писмо упућено, потписник *Писма*, као лице у пензији може имати било какву формалну одговорност за неистине и клевете које су изнете? Ако је има, онда тражимо да га на њу службено и позовете, а ако је нема, онда је ово последњи пут да овако

одговарамо на сличне нападе лица која због тога нису санкционирана. Питамо се, да ли је то можда и прави разлог због кога овакво писмо потписује колега који је у пензији, како биодговорност изостала. У том случају, оваквим писмима је убудуће место у корпи за отпатке или на суду.

У Писму је донекле прихваћена претпостављена примедба да је ова критика књиге *закаснела*, са напоном да је са правим очекивањима критичка реакција неког од активних археолога, која је изостала до сада. Аутор Писма се не пита да ли је критика можда изостала зато што није ни било суштинских замерки на *Књигу*. Поставља се питање да ли се овде ради о критици књиге чија поглавља нису чак ни наведена, а камоли критички обрађена? Због пречесто помињаног имена С. Трифуновића у Писму, може стећи утисак да је овде више реч о некаквом сукобу аутора Писма са *покретачем овог пројекта, творцем пројекта С. Трифуновићем који је показао скромно и непотпуно познавање посла кога се латио*, чију позадину зна само аутор Писма, а која према тежини изреченог, далеко превазилази оквире *Књиге* и *Пројекта*.

Уосталом, у свету наше професије и науке уопште, када неко хоће да критички прикаже неки рад, постоји научно и друштвено прихватљива форма, кроз публикување таквог приказа у неком од научно-стручних часописа. Сама чињеница да није уважена таква форма већ се приступило покушају „сивога“ утицаја на институције, говори о дугогодишњим лошим навикама да се не води пристојна стручно-научна полемика, већ се нечији рад оспорава каналима којима није место у култури и науци.

У циљу исправљања таквих навика, тражимо да се оба Писма у неизмењеном облику објаве у наредном броју *Рада Музеја Војводине* или у неком другом стручном археолошком часопису (*Гласник САД, Грађа Покрајинског завода*), као гест минимума професионалне коректности и поштовања права стручно-научне, али и шире јавности, да има увид у спорне околности које су везане за *Пројекат* и *Књигу*, а предмет су оба Писма.

Зар је у Србији забрањено „морално неподобно“ и кажњиво унапредити посао???

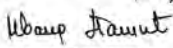
У Новом Саду и Београду, 13. маја 2015. године

Са поштовањем,

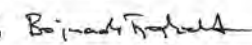
Станко Трифуновић
Музеј Војводине Нови Сад

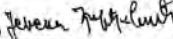
Ивана Пашић
Покрајински завод
за заштиту споменика културе
Петроваградци

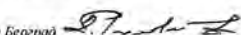
мр Војислав Ђорђевић
Народни музеј Панчево

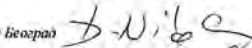
Јелена Ђорђевић
Народни музеј Панчево

др Дејан Радичевић
Филозофски факултет Београд

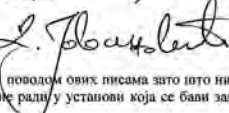
др Дубравка Николић
Филозофски факултет Београд

др Славиша Перић
Археолошки институт Београд

мр Драган Јовановић
Градски музеј Вршац

- Колега Золтан Чемере, који је коаутор *Књиге*, није консултовао поводом ових писама зато што није било вужно да га тиме оптерећујемо, с обзиром да није археолог и не ради у установи која се бави заштитом археолошког наслеђа.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

902/904(4-12)(048)

902/904:005.745(497.11)''2016''(06)

902/904:061.2(497.11)''2016(06)

СРПСКО археолошко друштво (Београд). Скупштина
(39 ; 2016 ; Вршац)

Програм, извештаји и апстракти : Српско
археолошко друштво, XXXIX Скупштина и годишњи
скуп, Вршац, 2. - 4. јун 2016. године / [приредили Адам
Црнобрња и Војислав Филиповић]. - Београд : Српско
археолошко друштво ; Вршац : Градски музеј Вршац,
2016 (Вршац : Тули). - 143 стр. ; 21 cm

Текст на срп. и енгл. језику. - Тираж 200.

ISBN 978-86-80094-02-1 (САД)

1. Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи
скуп (39 ; 2016 ; Вршац)

а) Српско археолошко друштво (Београд) б)
Археолошка истраживања - Југоисточна Европа -
Апстракти

COBISS.SR-ID 223576588